

הקורונה בהלכה

כל דיני והלכות נגיף הקורונה

או"ח, יו"ד, חו"מ ואה"ע

כולל מקורותיהם, מרבתינו ז"ל ראשונים ואחרונים

י"ל ע"י

הקובץ מופץ לזיכוי הרבים ע"י מוסדות "שערי יוסף" תל ציון
ההלכות נכתבו ע"י הרה"ג רבי נהוראי יוסף אוחנה שליט"א

ראש המוסדות, ואב בית דין "בית שלום", ומח"ס ש"ע המוסר ב"ח,
משפט הגט ג"ח, פסקי רפואה, עין במשפט, בית היכלות, ועוד

נערכו ע"י

הרב יוסף וינברג שליט"א

אין הזכויות שמורות, מצוה להפיץ!

לשאלות דחופות, ניתן לפנות לבית ההוראה: 054-8458776

וירוס הקורונה

- הלכות ודינים -

התוכן

5.....	החובה להשמע להוראות הרופאים.....
7.....	המיפר הוראות הרופאים.....
8.....	ההלכה מחמירה יותר מן הרופאים.....
9.....	שמירת ההגינה.....
10.....	דיני החולה והמבודדים.....
10.....	יציאה מהבית.....
12.....	להתייעץ עם הרופאים כשיש שאלות.....
12.....	לסמוך על הנס, וללכת להתפלל במנין.....
15.....	טיול ברחובות או כניסה לאיזור שיש בו חולים.....
18.....	ביקור חולה החולה במחלת הקורונה.....
18.....	בריא הרוצה לבקר מבוגר.....
19.....	חיוב אנשי הרפואה וזהירותם.....
19.....	תפילה בציבור.....
23.....	תפילת שאר העם במנין מצומצם.....
24.....	כשהמבודד בחדר אחר.....
26.....	כשרואים את המבודד.....
27.....	כשהמבודד בעזרת נשים.....
30.....	כשנמצאים עם המבודד בחדר אחד גדול.....
31.....	כשהיתה מחיצה בתוך בית הכנסת להפריד בין ה-10.....
32.....	כשהיתה המחיצה סגורה לחלוטין.....
34.....	טבילה במקוה.....
36.....	טבילת מצוה.....

36	נישוק תשמישי קדושה.....
37	ברכת הגומל למי ששהה בבידוד, ולמי שחלה.....
38	חתן שנחלה בקורונה.....
38	לכפות לגירושין בעל החולה במחלה מדבקת.....
41	תשלום ופוצויים על ביטול עסקים וחתונות.....
41	תשלום משכורת בזמן חל"ת (חופשה ללא תשלום).....
44	האם חוקי המדינה קובעים בדברים אלו.....
45	להתפלל שלא יחלה.....
45	תפילת החולה על עצמו.....
46	תפילה על החולים.....
46	שלא לפחד מן המגיפה.....
47	הדרך הנכונה לבטוח בהשי"ת בעת מגיפה.....
50	הזכרת שם המגיפה.....
51	תרומות עבור משפחות החולים.....
52	שעכשיו הוא זמן "המסוגל" מאוד לגאולה.....

הלכות ודינים

וירוס הקורונה

החובה להשמע להוראות הרופאים

א. מחלת הקורונה שנתפשטה בעוה"ר בעולם כולו, וזהו בלי ספק זמן גדול המסוגל לגאולה¹, גבתה כיום את חייהם של אלפי בני אדם בעולם הכללי כולו. וכאשר על כן משרד הבריאות עם צוות רופאיו, רופאים המתמחים במחלות נגיפיות, נתנו הוראות ברורות אשר הינן כמצילות חיים. ועל כן חייבים מדין תורתנו הקדושה לסוד למשמעתם, והעובר על דבריהם, יש אומרים שעובר באיסור דאורייתא, ויש אומרים מדרבנן².

שמכין אותו מכת מרדות, אינו הכרח דהוי דרבנן, וכמו שכתבנו בעין במשפט (פרק א הלכה א-ב) בדעת הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה (פרק כא הלכה א). ע"ש. ועיין להלן (פרק יא, בדין עישון סגריות) שהארכנו בזה שלדינא הוא חיוב מן התורה להשמע להוראות הרופאים. ע"ש.

ועיקר מחלוקת הפוסקים אם הרופאים נאמנים, היא באם חכמת הרפואה היא ודאית או ספק, ובשו"ת חתם סופר חיו"ד (סימן קעה) ובחידושו לע"ז (לה). כתב שמכיון שכל חכמת הרופאים בנויה על טבעי גופים שאוכלים שקצים ורמשים אי אפשר לשפוט מזה על גופי בני ישראל, כמבואר בע"ז (לא:). ורש"י (נדה לד: ד"ה חביל) כתב שגופם חם וכו'. ע"ש. וראה בתוספות שם (ד"ה דאכלי), ולכן אין מזה ראייה על בני ישראל. כיע"ש. ואולם בשו"ת מקדשי השם

¹ ראה בזה בהרחבה להלן בסוף ההלכות "שעכשיו הוא זמן המסוגל מאוד לגאולה".

האיסור לסכן את עצמו מה"ת או מדרבנן

² בבאר היטב חו"מ (סימן תכז ס"ק ט, הנ"ל) הסתפק אם איסור זה לסכן את עצמו בדברים שאסרו חכמים וכן שאר דברים האסורים לדברי הרופאים, אם איסורם מדאורייתא או מדרבנן. ע"ש. ואמנם בלבוש (סימן תכז) משמע בפירוש שהוא איסור מדאורייתא, וזה לשונו: "מכין אותו מכת מרדות, שהרי עבר על איסור דאורייתא, דכתיב השמר לך ושמור נפשך מאוד" וכו'. עכ"ל. ועיין בשו"ת ציץ אליעזר חט"ו (סימן לט סוף אות ב במוסגר) בתשובתו לגבי עישון סיגריות, שדייק מהרמב"ם שהוא איסור דרבנן, שכתב "הרבה דברים אסרו חכמים", ומשמע שהאיסור הוא מדרבנן. כיע"ש. ומצד מה שכתב הרמב"ם

חזקה, שאומן לא מרע אומנותו, וגם דהוי מילתא דעבידא לאיגלויי ובודאי לא ישקר בה. ובשו"ת אבן יקרה מהד"ת (סימן פב) ובשו"ת אבני נזר חיו"ד (סימן רלה) כתבו שלפי זה יש לסמוך על הרופאים גם במצבים שאין אפשרות לברר אם טעו. וכן יש להאמין לרופאים שהם פסולי דין (ראה בתורה שבעל פה, חלק יח עמוד ע), ואפילו גוי, ואפילו רופאה, ואפילו באיסורי תורה. ע"ש. וכ"כ בשו"ת מהריט"ץ ח"א (סימן לו) שמטעם זה יש להאמין לאשה ולגוי המתמחים ברפואה וכו'. ע"ש. וכיוצ"ב כתבו בשו"ת מהרימ"ט ח"ג חאה"ע (סימן יד) ובשו"ת מהרי"ק (שורש קנט) ובשו"ת חכם צבי (סימן מו), ובשו"ת חקרי לב חיו"ד ח"ג (סימן פז), ובשו"ת איחעזר חיו"ד (סימן טז אות ו) ובשו"ת אגרות משה חח"מ ח"ב (סימן סט אות ד) ובשו"ת עמודי אש ח"א (סימן א), ועוד, שנאמנות הרופאים היא ודאית, כי עליהם אנו סומכים באיסורי כרת ומיתות בית דין, לפי שהם יודעים בטיב החולאים והמיתות. ובערוך השלחן יו"ד (סימן קפז אות סט) כתב, שכיון שנתנה רשות לרופא לרפאות (ב"ק פה:) לכן נתנה לו התורה נאמנות בכל מה שיאמר. ולכן נאמנות הרופאים היא גם בדברים שאינם נוגעים לפיקוח נפש. ע"ש. ברם החתם סופר בחיו"ד (סימן קנח), ובחאה"ע ח"א (סימן סא), ובשו"ת מהר"ם שיק חיו"ד (סימן קנה), ובשו"ת מהר"ש ענגיל ח"א (סימן ד), ובשו"ת דעת כהן (סימן קמ) כתבו שכיון שהרופאים משנים את דעתם מזמן לזמן ובניהם אין הסכמה בהרבה דברים, ולפעמים יש שהם מניחים יסוד מוסד בחכמת הרפואה, ואחר כך בא דור אחר וסותר מה שאמרו. לכן נאמנות הרופאים היא רק באיסורי דרבנן או במצבים של פיקוח נפש, שבהן סומכין על הספק. ומכל מקום כתב בשו"ת כתב סופר

ח"א (סימן פו) הקשה על החתם סופר הנ"ל מגטין (ע.) שרב שימי בר אשי עשה רפואה לגוי, וכתבו התוספות שם (ד"ה רב) שעשה כן כדי להתחכם בחכמת הרפואה, כדי שידע לרפואת ישראל. ע"ש. וכן ראה בשו"ת מהרש"ם ח"ב (סימן קפב) שהעיר על החתם סופר שדוקא בדברים שנכנסים למעיים חביל גופייהו, ואז אין נאמנות ממה שלומדים על גופות גויים, אבל במקומות אחרים בגוף לא שייך ענין זה. ע"ש. ובמנחת פתים יו"ד (סימן קפז) כתב, שבזמן הזה אין הנכרים רגילים לאכול שקצים ורמשים, ולכן אין לחלק בין חכמת הרפואה עליהם ועלי בני ישראל. ע"ש. וכיוצ"ב בבן יהוידע על פסחים (מט:): עם הארץ מותר לקרועו כדג, ומגבו וכו', דמיירי בעם הארץ שמת שרוצים הרופאים לנתחו לראות סיבת מחלתו למצא על ידי כן רפואות תעלה לאותה מחלה אצל ישראל, שמותר וכו', ובמת גוי פשיטא דשרי וכו', ונראה דאף מגבו של עם הארץ מותר, והיינו דקאמר "ומגבו" וכו'. עכת"ד. (וראה במאור ישראל פסחים מט: שכתב שכ"נ להלכה ולמעשה. ע"ש) ומשמע מדבריו שמועיל מיהא ללמוד רפואה מגוף האוכל שקצים ודלא כהחת"ס הנ"ל.

ובשו"ת מהר"ם מולבלין (סימן קיא) ובשו"ת חתם סופר חיו"ד (סימן קעה), ובשו"ת מהר"ם שיק חאה"ע (סימן ב) ובשו"ת מהרש"ם ח"א (סימן כד), כתבו שנאמנות הרופאים היא מדין רוב. ובשו"ת עבודת הגרשוני (סימן כב) ובשבות יעקב ח"א (סימן סה), וח"ב (סימן עו) ובשו"ת דעת כהן (סימן קמ) ובשו"ת מנחת יצחק ח"א (סימן קכה אות ו), כתבו שאפשר שדברי הרופאים הם אפילו פחות מרוב, ולכן אם אפשר לברר דבריהם, צריכים לברר. ע"ש. ואולם בשו"ת חוט המשולש (סימן ב) ובשו"ת מהרש"ם ח"ב (סימן קעב), כתבו שנאמנותם היא מדין

המיפר הוראות הרופאים

ב. ומי שלא נזהר בכונה תחילה, ומפר את כללי השמירה ביד רמה ונחלה, יש אומרים שדינו כמאבד את עצמו לדעת שאין סופדין לו³.

ח"מ (סימן תכ) שהקשה על דברי הרשב"א הנ"ל מהש"ס ב"ק (צ:). ע"ש. וע"ע בטור ח"מ (סימן תמ) במש"כ בשם הרמ"ה, וברמ"א יו"ד (סימן רלו ס"ב). ובאמת שבשו"ת הריב"ש (סימן תפח) כתב להדיא שגם החובל בעצמו, חלה השבועה (כצ"ל דאף לגבי שבועה, כיע"ש) רק לענין ממון אבל לא לענין איסור. ע"ש. ואמנם לא משמע כן בכסף משנה (הלכות ממרים פרק ה הלכה ז) לגבי הקזת דם לאביו. ע"ש. ואפשר שלדעת הרמב"ם (בהלכות רוצח שם הלכה א) כל איסור חובל בעצמו הוא מדרבנן, ולכן א"צ להגיע לתירוצו של הר"ן, שכיון שהוא איסור דרבנן השבועה חלה במקום איסור זה. משא"כ לדעת הרשב"א הנ"ל בתשובה ח"א (סימן תרטז), האיסור לחבול בעצמו הוא מן התורה, ולכן לא חלה השבועה. ובישוב הסוגיות י"ל כמ"ש הר"ן הנ"ל. ועיי' בקצות החושן (סימן רמו ס"ק א) בשם השיטמ"ק, דמפתח אינו נותן צער מפני שנתנה לו את גופה לעשות כרצונו, וא"כ הזיק ברשות הבעלים. ע"ש. וכוונתו לשיטמ"ק בכתובות (לט: ד"ה ודע), והיינו אף שאין לה רשות ליתן רשות לחבול בעצמה, מ"מ מדאורייתא יש לה רשות, כי איסור חובל בעצמו הוא מדרבנן. וק"ל.

ואמנם הנה המאבד עצמו לדעת אינו עובר בלא תרצח, כמבואר ברמב"ם (הלכות רוצח פרק ב הלכה ב): "וכן ההורג את עצמו כל אחד מאלו שופך דמים ועוון הריגה בידו, וחייב מיתה לשמים, ואין בזה מיתת בית דין". עכ"ל. ושם (הלכה ג): "את דמכם לנפשותיכם אדרוש זה ההורג את עצמו".

חאה"ע (סימן כו) שגם להאומרים שהרופאים לא נאמנים, אין לומר שאמירתם אינה נחשבת לכלום, כי בקיאים הם באומנותם, אלא שלענין איסורים אין מחשיבים דבריהם כודאי. כיע"ש. וראה עוד מה שכתבנו במשפט הגט ח"ב (סימן קמה סעיף ט) בענין נאמנותם בסיבות מחקריות, ושם (סימן קנד סעיף א), בענין נאמנותם בחולי המדבק. ובמה שכתבנו להלן (פרק ג) בדין בדיקת רקמות. ואכמ"ל.

המכניס עצמו לסכנה

³ הנה מי שמכניס את עצמו לסכנה מוחשית בודאי הרי הוא כמאבד עצמו לדעת, וראה בב"ק (צא). שנחלקו התנאים אם מותר לאדם לחבול בעצמו, ורבי אליעזר הקפר אומר שאין אדם רשאי לחבול בעצמו ונזיר מקרי חוטא מחמת שציער עצמו מן היין. וכן הוא בשבועות (כז). שהנשבע להרע לעצמו חלה השבועה וכו'. וכן פסק הרמב"ם בהלכות שבועות (פרק ה הלכה יז) שאם נשבע להרע לעצמו השבועה חלה. ע"ש. ואין זה סותר למה שפסקו הרי"ף והרא"ש (ב"ק צ:). שלדינא אין אדם רשאי לחבול בעצמו, וכרבי אליעזר הקפר. וכ"פ הרמב"ם (הלכות רוצח פרק ה הלכה א), כי אין הדבר מפורש בתורה שאסור להזיק לעצמו אלא נלמד מדרשה, ולכן אף שהוא איסור מה"ת מ"מ אינו מפורש, ולכן השבועה חלה, כן תירץ הר"ן (חידושי שבועות כז. ושם כה. ד"ה מלקין). וע"ע בחידושי המאירי (שבועות כז). וכל שכן לדעת הרשב"א בח"א (סימן תרטז) שלדינא אין השבועה חלה במי שנשבע לחבול בעצמו, כיע"ש. ועיי' בכנסת הגדולה

ההלכה מחמירה יותר מן הרופאים

ג. וצריך לדעת שמבחינה הלכתית, הרופאים מוגדרים כ'מקילים' בעניני פיקוח נפש, שהרי הם אומרים דבריהם והוראותיהם על פי מדדי סטטיסטיקה. אבל מבחינה הלכתית אפילו חשש רחוק, שעדין לא בא לכלל אחוזים כלל, דינו כסכנה וצריך להזהר ממנו⁴.

ועוד) וב"ב (כ.) וסנהדרין (צה. קא.) וע"ז (יב.) ומנחות (לה.) וחולין (ט: צד.) ובכריתות (יג.) ובתמיד (כח.) ועוד, שבכל אלו המקומות חששו חכמים לסכנה אף שאינו הסכנה ודאית. וכיוצ"ב משמע בירושלמי שבת (פרק ב הלכה ו) בהא דעל ג' עבירות נשים מתות בשעת לידתן, מפני שהשטן מקטרג בשעת הסכנה. ע"ש. וע"ע בגיטין (כה.) שכל היוצא לדרך יש לו חזקת חיים. ע"ש. ומכאן מוכרח דרבי ינאי ושאר תנאים שהיו מקפידים על הסכנה בדרכים, עשו כן אף שעל פי הרוב ועל פי החזקה אין צריך לחשוש לסכנה, ועל כורחינו דאף בסכנה שאינה כחמישים אחוז אסור ליכנס.

גם בדיני שבת הדין כן, שאם יש ספק שאינו שקול, או ספק ספיקא בסכנה, מחללין את השבת, וכמבואר בשו"ת הרדב"ז ח"ג (סימן אלף יז) בשם הראב"ד, דאפילו בספק ספיקא של סכנה מחללין את השבת. וכן אמרו ביומא (פג.), שאפילו בג' ספיקות מפקחין את הגל. [ומה שכתב בשו"ת וכתבים חזון איש (סימן מח) שאסור לכבות נר דלוק בשבת בשעת המלחמה לצורך האפלה, כדי שמטוסי האויב לא יגלו את מקום הישוב ויפציצו, מאחר והחשש רחוק ויש בזה יותר משלש "מי ימר" (כוונתו אולי, מי יאמר שיבוא מטוס, ואם יבוא אולי יפילו אותו, ואם לא יפילו אולי לא יבחין, ואם לא יפילו ויבחין אולי לא יפגע וכו'), וכשהסכנה כל כך רחוקה לא דוחים שבת. עכת"ד. ואמנם איהו קאמר כן בסכנה

עכ"ל. ומבואר שלדעת הרמב"ם אין בו איסור לא תרצח, שאם היה כן היה חייב בידי אדם כמו השוכר הורג להרוג את חברו המבואר שם בריש הלכה ב. וגם, שאילו היה איסור לא תרצח מן התורה, לא היה מביא הפסוק את דמכם וכו'. וראה במכילתא (שמות כא, יג.) ועכ"פ מבואר שכל שבא לכלל סכנה הרי זה מאבד את עצמו לדעת, שהרי הוא הכניס עצמו לכך. וראה במש"כ בעין במשפט (פרק ג הלכה יז) בדין מי שהכניס עצמו לאונס דלא מקרי אונס. ע"ש.

מדד ההלכה אינו בסטטיסטיקה

⁴ כן משמע בשבת (לב.) דאף במקום שהסכנה אינה מצויה כל כך אסור, ולכן רב לא היה יוצא בספינה שיש בה גוי שמא יתפס בחטאו, ובודאי הוא דבר שאינו ודאי ואינו מחצה על מחצה. וכן ריש לקיש אמר שם שהעובר על גשר (ראה רש"י שם), וקיר נטוי והיוצא לדרך. וכן רבי ינאי היה בודק הספינה לפני שעולה לה. וכן כתב הרמב"ם (הלכות רוצח פרק יב הלכה י) שאין להתרפא מן הגוי, וכ"פ הש"ע ביו"ד (סימן קנו). וכן משמע בשבת (סא.) דכמה דברים גזרו משום מעשה, וזה בודאי אינו שכח ואינו מצוי, דרוב אנשים בחזקת חיים הם עומדים, כדבסמוך. וכן בברכות (ג. ח: כח: כט: שבת כא: כד: מ: קכט. קלג:) פסחים (ח: כה. כח. קט: קי. קיב.) יומא (יא. כב.) ביצה (כב.) תענית (ה. כ:) ומגילה (כד:) ומו"ק (ז.) ויבמות (עב. פ: קיד.) וכתובות (ג: נט:) וגיטין (נה: וסב.

שמירת ההגינה

ד. במאתיים שנים האחרונות גילו חכמי הרפואה, כי רוב החולאים באים מחיידקים (ביקטריה), ולכן חייב אדם להתנהג על פי כל כללי ההגינה והנקיות. וכך אמרו חז"ל, כי זיעת האדם היא סם המות, ולכן לא יכניס מטבע לפיו, או כל דבר אחר שדרך בני אדם להכניסו לפה⁵.

חוץ מזיעת הפנים. עכ"ל. וכן כתב האגודה (ע"ז פרק ב סימן כ), ורבינו חננאל (ע"ז לג.), והמאירי (ע"ז ל:), והרא"ה (שיטת הקדמונים לע"ז, ל: ד"ה גרסינן), והראב"ה (סימן אלף נט), והרשב"א בתורת הבית הארוך (בית ג שער ה, דף צ ע"א), ורבינו ירוחם (נתיב טו ח"ה, דף קמא ע"א), ובסמ"ק (מצוה קעא), ובספר החינוך (מצוה תקמו, ד"ה והרבה דברים), ועוד, שכל זיעת האדם היא סם המות, ולכן צריך ליזהר ממנה. וכן כתב הטור (סימן קטז), ובש"ע (סימן קטז סעיף ד). שוב ראיתי שכ"כ רבינו בחיי (פרשת קרח) על הפסוק "הבדלו מתוך העדה", שכתב: "כדי שלא ידבק בהם האויר הרע שבמכת דבר, כענין האמור באשתו של לוט ותבט אשתו מאחוריו". עכת"ד. וכ"כ הגרעק"א בגליון יו"ד (סימן קטז ס"ה) בשם רבינו בחיי הנ"ל. ע"ש. וכיוצ"ב בשו"ת הרשב"ש (סימן קצה). ע"ש. ומבואר שיש אויר רע של חולאים שיכולים להתדבק בו.

החיידקים סימן מן השמים

והחיידקים הללו הם ג"כ כמלאך המשחית, וכמו שכתב בשו"ת מפענח נעלמים (סימן ט), וז"ל: וזה ימים בלכתי בדרך בעת נסעי על מרכבת הקיטור, שאלני אדם אחד במה שמבואר במקראי קודש שסיבת המגפה נעשה על ידי מלאך משחית, והרי בימינו נתברר ע"י כלי השקפה המגדילים את הראות, שסיבת התדבקות המגיפה מאחד לחברו מתהווה ע"י רמשים קטנים דקה מן

ממש רחוקה, כמו בנידונו, אבל פשיטא ופשיטא שאם הרופאים מזהירים על עשיית דבר מסויים או כל אופן שיש בו סכנה פחות מחמישים אחוז אבל סכנה שיכולה להתכן, בודאי שאין להקל. וע"ע בפרי מגדים או"ח (סימן קעג במשבצות זהב). ואולי יש לחלק גם, דבספק שהוא לפנינו גם החזון איש יודה דלא מהני ספק ספיקא להחמיר. ואכמ"ל]. וכן הדבר מוכח ממה שכתבו הפוסקים (שיובאו בסמוך) דלא מהני ספק ספיקא בסכנה, ומהן, הפרי מגדים או"ח (סימן ד אשל אברהם ס"ק ב), והרדב"ז (הובאה תשובתו בשו"ת אבקת רוכל סימן ריג) ובשו"ת שואל ומשיב מהד"ת ח"ג (סימן קיה, ד"ה ובזה) ובכרם שלמה האס יו"ד (סימן שסח) ובשו"ת תורת חסד מלובלין האה"ע (סימן ה אות ה), ובשו"ת יביע אומר ח"א חיו"ד (סימן ט אות ו בהערה), ועוד. ומוכרח הדבר שאף בספק ספיקא, דהיינו כשאין רוב של סכנה, ואף דבר שאינו שכיח ואינו מצוי כל כך יש להחמיר.

שמירה מהגינה

⁵ הכי איתא בירושלמי (תרומות פרק ח הלכה ג) שכל זיעת האדם היא סם המות, חוץ מזיעת הפנים. ע"ש. וכן פסק הרי"ף (ע"ז י: מדפיו), והרא"ש (ע"ז פרק א סימן יג). וכ"כ הרמב"ם (הלכות רוצח פרק יב הלכה ד), וזה לשונו: "אסור לאדם ליתן מעות או דינרים לתוך פיו שמא יש עליהן רוק יבש של מוכי שחין או מצורעין, או זיעה שכל זיעת האדם סם המות

דיני החולה והמבודדים

ה. המבודד, ואין צריך לומר החולה, חייבים על פי דין תורה לשמור את כל כללי הבטיחות והזהירות שמזהירים אותם הרופאים, ואין לאדם לומר כי מגזימים הם בהנחיותיהם, ולהקל ולזלזל בדבריהם, כי את נפשו ואת נפש הציבור הוא חובל. וכבר הסכימו הפוסקים דלא אמרינן ספק ספיקא, ואפילו לא שלושה ספיקות להקל בסכנה.

יציאה מהבית

ו. ועל כן אסור להם לצאת מפתח ביתם, ואם עושים כן, הרי אלו מסכנים את עצמם, ואת הציבור, וגורמים בעקיפין ובמישרין לשפיכות דמים

דרך ארץ, דף סב ע"ב). וכן כתב הרמב"ן (ויקרא יג, ג): "והתורה רצתה בטהרת ישראל ובנקיון גופם". עכ"ל. וע"ע בקיצור ש"ע (סימן לב אות כה). וזה לשון השלה"ק (שער האותיות דרך ארץ, אות טו): גם מדרך ארץ, הוא, לראות שיהיה גופו נקי תמיד, הן אברים הגלויים, הן אברים הנסתרים, הן מכל לכלוך, הן מכל זוהמא, וכהא דתניא בפרק במה טומנין (שבת נ:): רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום בשביל קונו, שנאמר (משלי טז, ד): "כל פעל ה' למענהו". ע"ש. וזולת זה הטעם, היא בטבע, נקיות הגוף מביא לידי התעוררות נקיות הנשמה, וכשאינו נקי נמשל כבהמה, ועושה מעשה הבהמה. ויראה, שלא יאכל מאכל שיצא ריח רע מפיו, ואם ריח רע נודף מפיו, ישתדל להתרפאות ממנו, כדי שלא יהא מאוס אצל בני אדם. ויהיה כל גופו נקי, ויתקן שערו וזקנו, כדי שלא יהיה מכוער אצל חבריו, ובקל חומר שלא יצא ריח מפיו ולא יטנפו נחיריו. עכ"ל. ועיין במה שכתבנו בש"ע המוסר ח"ב (סימן ב, דיני נקיות המלבושים עמוד לו והלאה).

הדקה, והשבתי לו דע כי לא מחכמה שאלת זאת, האם סבור אתה כי אלה הרמשים הברואים הקטנים הם חיים מעצמם בלי השפעת כח עליון, אין הדבר כן אלא יש כח נעלם מאתנו השופע בהם חיותם אשר הם חיים, והנה הנביאים ידברו מצד כח הרוחני, והטבעים ידברו מצד כח הגשמי - ומפני הטרדה אסיים בשלום רב. וכבר יצאתי בדברים האלה חוץ מגדרי מפני אהבתך, חנוך העניך בהרב רבי יוסף דוד זללה"ה אבד"ק סאסוב והגלילות. עכת"ד.

ולאור האמור למעלה שכן דעת חז"ל, והוסכם הדבר בכל הראשונים והאחרונים שזיעת האדם היא סם המות, לכן בודאי חייבים ליזהר בכל הכללים הללו. ויש שחושבים שהיא מידה יפה או מידה היותר ממידת האמצע, וכביכול רק לאיסטניסטים נאמרה, ואמנם הנך רואה כי נאמרה הלכה זו לכל אדם. וכן כתב הגרי"ח בבניהו (הוריות יב.): "וידוע כי נקיות המקום הוא צורך גדול, הן בעבור הנפש והן בעבור בריאות הגוף". עכ"ל. וראה עוד בשלה"ק (שער האותיות

גמורה⁶.

ספק ספיקא בסכנה

⁶ בדין ספק ספיקא להקל במקום סכנה, מוכח בש"ס שאפילו בג' ספיקות יש להחמיר, כמבואר במשנה יומא (פג.): "מי שנפלה עליו מפולת ספק הוא שם ספק הוא אינו שם, ספק חי ספק מת, ספק כותי ספק ישראל, מפקחין עליו את הגל". ומבואר דאפילו בג' ספיקות לא מהני להקל במקום סכנה. והפרי מגדים כתב באו"ח (סימן ד אשל אברהם ס"ק ב") שבסכנה אף להרמב"ם ספיקא לחומרא מדאורייתא, וכן כתב עוד (משבצות זהב סוף סימן קעג). וכן כתב התפארת ישראל (הלכתא גבירתא יומא פרק ח): "דספק נפשות ואפילו הרבה ספיקות דוחה שבת, וכל איסורי התורה, דאין לך דבר העומד בפני פיקוח נפש". עכ"ל. וכן כתב בשרידי אש (מכות סימן ל, ד"ה במאמרו) ובתוספות יום טוב (אבות פרק ה), ובשו"ת הרדב"ז ח"ג (סימן אלף יז, בשם הראב"ד), ועוד (יובאו אי"ה להלן בסמוך).

והנה לכאורה לפי דברי הפני יהושע (בכתובות ט. ד"ה לא צריכא) דאליבא דהרמב"ם (הלכות טומאת מת פרק ט) והרמב"ן (קידושין עג.) שסוברים שספק דאורייתא לחומרא מדרבנן, לפי זה בספק ספיקא הוי ליה ספיקא דרבנן ולקולא. ע"ש. וכן כתב בשו"ת שם אריה חיו"ד (סימן ב, ד"ה ולכן). ולפי זה יוצא כדברי הפרי מגדים הנ"ל דלא מהני ספק ספיקא בסכנה. ואמנם לדעת התוספות (ראה כתובות ט. וקידושין עג.) והרשב"א (קידושין עג.) ועוד שספק דאורייתא לחומרא מן התורה, על כורחינו הטעם שמועיל ספק ספיקא להקל הוא, כי בחד ספיקא הוי ליה פלגא ופלגא, וכשיש ב'

ספיקות הרי זה כרוב ולכן אזלינן לקולא, וכ"כ הפרי חדש (סימן קי ס"ק מט) ובשו"ת בן אברהם (סימן כב) ובשו"ת תורת חסד מלובלין חאו"ח (סימן ג אות ד). ולפי זה אף במידי דסכנתא יש לומר שלא חוששים למיעוטא, וכל שכן לפי דברי התרומת הדשן בח"ב (סוף סימן קכג) שספק ספיקא עדיף מרוב, ושכן דעת הסמ"ג. ע"ש. וכן כתב גם בשו"ת שבות יעקב ח"א (סימן יג) בשם רבינו יונה מניקלשבורג. ע"ש. וכ"כ בשו"ת מהריב"ל ח"ג (סימן מב). ולפי דבריהם יש להקל במקום סכנה כשיש ספק ספיקא.

ואמנם בשו"ת יביע אומר ח"א חיו"ד (סימן ט אות ו, בהערה) אחרי שהביא דברי הפוסקים הללו, כתב לדחות צד זה על פי דברי הפרי מגדים הנ"ל, שיש חילוק והפרש גדול בין איסורין לבין סכנה (וכדמשמע בחולין ט. ובטור וב"י סימן קטז). וכן כתב להדיא הרדב"ז בתשובה (הובאה באבקת רוכל סימן ריג) שלא מועיל ספק ספיקא לגבי סכנה. ע"ש. וכן כתב בשו"ת שואל ומשיב מהד"ת ח"ג (סימן קיח, ד"ה ובזה). וראה עוד בכרם שלמה האס יו"ד (סימן שסח). ע"ש. גם בשו"ת תורת חסד מלובלין חאה"ע (סימן ה אות ה) כתב כן, אלא שהוסיף, דאף דלא מהני ספק ספיקא במקום סכנה, הני מילי בסכנה טבעית כגון סכנת גילוי וכו', הא לאו הכי כגון שהיא סכנה סגולית, מועיל ספק ספיקא להקל. ע"ש. וכן כתב גם בשו"ת אמרי אש חיו"ד (סימן ס), ובשו"ת טוב טעם ודעת ח"ג (סימן קצח), ובעתים לבינה (עמוד רה), ובשו"ת שלמת חיים זוננפלד החדש (סימן רצד בשם מהרי"ל דיסקין). כיע"ש.

להתייעץ עם הרופאים כשיש שאלות

ז. וכמו כן יש להתייעץ עם הרופאים במקום שיש ספק סכנה, וכן היה מנהג גדולים רבים שלא סמכו על כח חכמתם, אלא נועצו עם רופאי הזמן כדי להגיע לאמיתה של תורה⁷.

לסמוך על הנס, וללכת להתפלל במנין

ח. ואסור לאדם לומר "שומר מצוה לא ידע דבר רע" או "שלוחי מצוה אינם נזוקין" או "שומר פתאים השם" בענין מחלת הקדוונה, כי היא בריא היזקא, ובכי האי גונא הרי זה שופך דמים. ועל כן הרי הם פטורים מכל המצוות התלויות בציבור, ומכל המצוות התלויות ביציאה מחוץ

יעוץ עם הרופאים

⁷ עיין במה שכתבנו במשפט הגט ח"ב (סימן קנד סעיף ו) כי הנה ראינו בפוסקים שהפנו את השואלים לעיתים להתייעץ אצל הרופאים, כמו בפחד יצחק (ערך חולה בשבת) ובשו"ת מהר"י בן לב ח"א (סימן ל), ובשו"ת מהרש"ך ח"ב (סימן קס) ובשו"ת מהרימ"ט ח"ב חאה"ע (סימן יד) ובשו"ת הלכות קטנות ח"א (סימן רצ) ובשו"ת עבודת הגרשוני (סימן כב), ובשו"ת דבר שמואל אבוהב (סימן שלא) ובשו"ת חוות יאיר (סימן רלד) ובשו"ת שב יעקב (סימן לו, וסימן מא), ובשו"ת שבות יעקב ח"א (סימן סה, וסימן פו) וח"ב (סימן קו), וח"ג (סימן עח, וסימן פו, וסימן קו), ובכרתי ופילתי יו"ד (סימן מ ס"ק ד), ובשו"ת נודע ביהודה מהדו"ק חיו"ד (סימן מט, וסימן נה, וסימן נח), ובשו"ת נודע ביהודה מהד"ת חיו"ד (סימן כא), ובשו"ת הגרעק"א ח"א (סימן סא), ובשו"ת חתם סופר חיו"ד (סימן קנח, קס, קסז, קעד), ובחאה"ע ח"ב (סימן סא), ובשו"ת שואל ומשיב מהדו"ק ח"א (סימן עד), ובדעת תורה (סוף הלכות טריפות, בקונטרס אחרון אות

רלו), ועוד. וראה בשו"ת שבות יעקב ח"ג (סימן עח) שכתב שמן הראוי להיווכח מה דעת הרופאים בענינים הנוגעים להלכה, וכן נהגו חז"ל ששאלו לרופאים, וכן נהגו הראשונים, ושכן עשה מעשה כמה פעמים לשאת ולתת עם הרופאים. כיע"ש. וראה בפתחי תשובה יו"ד (סימן קפז ס"ק ל) ובשו"ת השיב רבי אליעזר (סימן ב), ובשו"ת עבודת הגרשוני (סימן כב), ובשו"ת משה האי"ש (סימן כט) ובשו"ת פרי השדה ח"ד (סימן פח). וכן ראיתי להחזון איש (קובץ אגרות ירושלים תשטו, ח"א סימן קלו) שכתב: "הנני חושב את ההשתדלות הטבעית במה שנוגע לבריאות למצוה וחובה, וכאחת החובות להשלמת צורת האדם וכו', ומצינו מאמוראים שהלכו אצל רופאים מאומות העולם ומינים להרפא". עכ"ל. [ובענין מה שכתב שהיא חובת הבטחון, יעויין להלן (בסוף הפרק חיוב ההליכה לרופא כדי להרפא) שהבאנו כן מדברי רבותינו הראשונים והאחרונים, ומספרו אמונה ובטחון (פרק י), ושם הרחבנו בכיבור דברי הרמב"ן בזה. ע"ש].

לבת, ולא מבעיא שפטורים הם ממצוות עשה בשב ואל תעשה, אלא שאף איסורי לא תעשה אפשר להתיר להם במקום הצורך, ועל כן צריכים הם לדעת שאין רצון התורה הקדושה, ולא רצון השי"ת שמסרה לנו, שיצאו מפתח ביתם, ואדרבה בכך עושים הם נחת רוח לפני הקב"ה יותר⁸.

דעסיק בה בין בעידנא דלא עסיק בה, אגוני מגנא אצולי לא מצלא". ופירש רש"י: מצוה בעידנא דעסיק בה, והיינו לפי שעה, דאמר מגנא מן היסורין ומצלא מיצה"ר שלא יכשילנו לחטא. בעידנא דלא עסיק בה, משנגמר המצוה ואינו עסוק בה אגוני אגנא מן הפורענות אצולי לא מצלא, ודקתני בברייתא עבירה מכבה מצוה לאו מלהגין מן היסורין קאמר אלא מליטול שכר לעתיד. עכ"ד. וזה לשון המאירי (סוטה כא. ד"ה אע"פ): משל לאדם שהיה מהלך באישון לילה ואפלה וכו', כך זכה למצות והן הנמשלות לאבוקה, ניצל מקצת פורעניות בעוד שהיא זורחת, אלא שהוא דבר מסתלק לשעתו, ומגינות עליו מן הפורענות, אבל אינה מצילתו מיצר הרע אחר שנסתלק מעשייתו, וזהו שאמר "אגוני מגנא אצולי לא מצלא". זכה לתורה, והיא הנמשלת לעמוד השחר, ניצל מן הכל, אלא שאינו בטוח עדין מכל וכל, כמו שאמר: "אל תאמין בעצמך עד יום מותך" (ראה ברכות כט:), הגיע לפרשת דרכים, והוא יום המיתה, ניצל מן הכל, וידע ללכת אל עיר גדולה לאלהים העיר אשר ה' שמה. עכ"ל [ומה שכתב בשו"ת אפרקסתא דעניא ח"ב חיו"ד (סימן קמו ד"ה ומ"ש השואל) בשם החתם סופר בחיו"ד (סימן רמה) שתירץ דמצוה מגנא ומצלא וכו'. ע"ש. לכאורה זה היפך מסקנת הש"ס בסוטה כא., דבין כשעוסק בה ובין כשלא עוסק בה אינה מצילה]. וראה בחתם סופר (פרשת שלח לך, דף סה ע"א) שהמצוה מגינה על האדם בין

אימתי אמרינן "שומר פתאים ה"⁸ לפי שיש המשתמשים באמירה זו "התורה מגינה ומצילה" ומגיעים לכלל סכנה, לכן נברר הסוגיא בעזרת ה'. בגמרא סוטה (כא.) אמרו: "משל לאדם שהיה מהלך באישון לילה ואפילה, ומתיירא מן הקוצים ומן הפחתים ומן הברקנים, ומחיה רעה, ומן הלסטין, ואינו יודע באיזה דרך יהלך. נזדמנה לו אבוקה של אור, ניצל מן הקוצים ומן הפחתים ומן הברקנים, ועדיין מתיירא מחיה רעה ומן הלסטין, ועדין הוא אינו יודע באיזה דרך יהלך. כיון שעלה עמוד השחר, ניצל מחיה רעה ומן הלסטין, ועדיין אינו יודע באיזה דרך מהלך, הגיע לפרשת דרכים ניצל מכולם וכו'. אמר רבא תורה בעידנא דעסיק בה מגנא ומצלא, בעידנא דלא עסיק בה אגוני מגנא אצולי לא מצלא [וראה בספר המאור הגדול (סוטה כא.) בשם הגר"א שהקשה, כיצד יתכן בתורה עידנא דלא עסיק בה, והרי כתיב והגית בו יומם ולילה (וראה מנחות צט:), ואם כן אין לך עת ועידן שאינו עוסק בתורה. ולכן ביאר שכונת הגמרא היא, דבמצוות אם יאכל מצות בפסח ויטול לולב בסוכות שפיר דמי ונוטל שכר, אבל אם יאכל מצות בסוכות ויטול לולב בפסח לא עשה כלום, ומעשה ריק בעלמא הוא. אבל בתורה אינו כן, בין בעידנא דעסיק בין בדעידנא דלא עסיק, היינו שעוסק בה בלא העת שלומד מסכת פסחים בסוכות ומסכת סוכה בפסח, הרי הוא מקיים מצות תלמוד תורה. ויש לו על זה שכר שלם. כיע"ש]. מצוה בין בעידנא

בשיטתם"ק כתובות עז:) דלא אמרו דאורייתא מגנא ומצלא אלא לעוסקין בה לשמה. כיע"ש. וראה עוד בדרשות מהר"י אבן שועיב (פרשת צו, ד"ה ועוד כתב) בטעם שהתורה לא הגינה על דואג ואחיתופל. ע"ש. וע"ע בזה בתפארת ישראל למהר"ל מפארג (פרק יד, ד"ה בפרק).

ואולם בפסחים (ח:) לענין בדיקת חמץ בחורין ובסדקין, מבואר דהא דשלוחי מצוה אינן נזוקין היינו היכא דלא בריא ולא שכיח היזקא, אבל היכא דשכיח היזקא לא. וכן פסק הרמב"ם בהלכות חמץ ומצה (פרק ב הלכה ה) שהחור שבאמצע הבית וכו', בודק עד היכן שידו מגעת. ע"ש. וכ"ה בש"ע או"ח (סימן תלג סעיף ז). וכן משמע ביומא (יא.). ומבואר דהיכא דבריא היזקא אין לומר שהתורה תגין עליו. וע"ע בשו"ת שאילת יעבץ ח"א (סימן ו, ד"ה אלא שאי). ובפתחי תשובה יו"ד (סימן קנז ס"ק ג) כתב שמותר לאדם להכניס את עצמו בספק סכנה במקום מצוה משום דמצוה אגוני מגנא. ע"ש [שוב ראיתי בספר ברכת יצחק ברכה חאו"ח ח"ג (סימן שכט) שהאריך בדברי הפתחי תשובה הנ"ל, ובכמה הוא שיעור "שכיח היזקא". ע"ש]. וראה במש"כ לפי זה בשו"ת דובב משרים ח"א (סימן עד) לענין קטלנית במקום מצוה. ע"ש [ועיין כמה שכתבנו בהגהות לשו"ת הר"י מיגאש (סימן קג). והא דפסחים (סד:) שנתמעך זקן אחד בעזרה כשעשו את הפסח. צריך לומר שכיון שהיה כל כך ריבוי עם, כנראה ממעשה דאגריפס שם, הוי שכיח היזקא לזקן. וכ"כ בספר אורח מישרים (פרק לג אות לד). וכל המכניס עצמו לידי סכנה בזה, מנכין לו מזכיותיו, כמו שאמרו בשבת (לב.): אמר רבי ינאי, לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושין לו נס, שמא אין עושין לו נס, ואם עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו. ע"ש. וראה להלן בדין לסמוך על

במצוה דאורייתא ובין במצוה דרבנן. ע"ש. ובגמרא פסחים (ח:): "הנהו בני בי רב (תלמידים. רש"י), הדריס בכפרים שבבקעה, האם יכולים לבוא השכם והערב קודם עלות השחר ומשתחשך, כלום יש להם לירא מן המזיקים. אמר להם רב: יבואו עלי ועל צווארי", ופירש רש"י: ועל צווארי יהיה עונש היזקן, דודאי לא יזוקו, שהמצוה מגינה עליהם. עכ"ל [ובלשון זה "עלי ועל צווארי", ראה גם בע"ז ל. וברשב"ם בראשית כז, יג. ועוד]. ואולם כל זה דוקא כשיודע בודאות שהוא עושה מצוה, ולבבו כנה להשי"ת, וכמו שכתב בקובץ שיעורים (פסחים אות לג), וז"ל: עלי ועל צוארי. וקשה הא איכא למיחש שמא אינן מכונין למצוה רק לצורך עצמן ובכה"ג לא מיקרו שלוחי מצוה וצ"ל דרב היה מכיר את תלמידיו וידע דמתכונין למצוה. עכ"ל. ומבואר שאם יש בכך נגיעות קצת, אינה שומרת עליו. וכן משמע בעצי ארזים אה"ע (סימן יז ס"ק קכב). ועיין עוד בבן יהוידע (ברכות לב:). וגם שלפעמים יש אדם צדיק שמכוין בכל מעשיו לשם שמים, ובכל זאת יכולים להנזק בשליחות מצוה, וכמו שכתב הנתיבות המשפט בפירושו "תעלומות חכמה" (קהלת ח, ה), וז"ל: "שומר מצוה לא ידע דבר רע. אמר זאת, תדע לך שהכל בהשגחה, ושומר מצוה לא ידע דבר רע, ומה שאתה רואה צדיק ורע לו, על זה שאמר שאין לתמוה על כך, כי עת ומשפט ידע לב חכם. עת נקרא המזל, ומשפט נקרא מה שההשגחה מחייבת על איזה חטא. והיינו שלפעמים סיבת הצדיק ורע לו, הוא מחמת שמזלו רע, כמו רבי אלעזר בן פדת, ואין הקדוש ברוך הוא רוצה לשנות המזל בשביל מעשיו הטובים, שלא ינוכה שכרו לעולם הבא, ולפעמים הוא מצד המשפט לנכות לו חטאיו, אשר לא נודע לאדם בעולם הזה, וזה יודע לב חכם", עכ"ל. וכן משמע בריטב"א (הובא

טיול ברחובות או כניסה לאיזור שיש בו חולים

ט. ואסור לאדם לטייל סתם בעת הזאת, וכן אסור לו להכנס לאיזור שיש בו חולה או חולים במחלת הקדוונה⁹, ואפילו אם עושה כן כדי להציל את חיי האיש אשר נמצא שם, מכל מקום מכיון שאסור לאדם להכניס

להכנס למקום סכנה

⁹ כן אמרו בשבת (לב.): "רבי ינאי אמר, לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושיין לו נס, שמא אין עושיין לו. ואם עושיין לו נס, מנכין לו מזכויותיו. אמר רבי חנין, מאי קראה? 'קטונתי מכל החסדים ומכל האמת' (בראשית לב, יא). רבי זירא ביומא דשותא לא נפיק לבני דיקלא". וכן הוא בתענית (כ:), ובילקוט (בראשית סימן לא). וכן פסקו רבינו חננאל (שבת לב.) והרמב"ם (הלכות רוצח פרק יא הלכה ה), והרא"ש (שבת פרק ב סימן כא), והתוספות (כתובות ל. ד"ה הכל בידי שמים), והרי"ז (ברכות פרק א הלכה ב אות ב, ושבת פרק ב הלכה ג אות א), ובמחזור ויטרי (סימן שכה, ד"ה ומבני), ובאור זרוע ח"א (הלכות ק"ש סימן כ, ד"ה אל ישאל), ובחובת הלבבות (שער ד, הבטחון פרק ד) ובדרשות ר"י אבן שועיב (פרשת שלח, ד"ה ונחזור) ובשו"ת מהרי"ל (סימן מא), ובשו"ת הרשב"ש (סימן קצה), ועוד, שאסור לאדם להכניס את עצמו למקום סכנה, כדברי הש"ס בשבת (לב.) הנ"ל. וכן הזהירו בספרי האחרונים, ומהן, בים של שלמה למהרש"ל (ב"ק פרק ו סימן כו, ד"ה ועוד מסקינן), ובשירי קרבן (תענית פ"ג הלכה יא, ד"ה והוה) ובמנורת המאור (הוספות מדרש לעולם, 617), ובשלה"ק (שער האותיות אות ד, כלל יג), והמגן אברהם (סימן קנו ס"ק ב), ובש"ע הגר"ז מלאדי או"ח (סימן קנו ס"ט), ובשו"ת צמח צדק קרוקמל (סימן צג, ד"ה גרסינן), ועוד.

הנס, ושם הובאו דברי רבותינו ז"ל בגודל האיסור הזה. ע"ש]. וכ"כ בתפארת ישראל (ברכות פרק א משנה ג) שמותר להכניס עצמו לספק סכנה היכא דלא שכיח היזקא ומצוה דעסיק בה אגוני מגנא, וראיה לכך מרבי עקיבא שהכניס עצמו לספק סכנה בנטילת ידים שהיה סומך את עצמו שלא יניחו שומר האסורין למות בצמא כדאיתא בעירובין (כ.). כיע"ש. ועייין בשו"ת משפט כהן (סימן קמג) בפירוש דברי חז"ל על האי דאיתא בספרי על הפסוק: "לא תגורו מפני איש", ואפילו כשאמר מתירא אני מפני פלוני ופלוני שמא יהרוג את בני וכו', דבודאי אי אפשר לומר דמיירי התם בסכנה של ודאי ואפילו לא בספק קרוב, שראוי לקרותו בשם ספק. עכת"ד. וכן פסק בשו"ת כתב סופר חיו"ד (סימן קנו ס"ק ג) שמותר להכניס את עצמו לספק סכנה בדלא שכיח היזקא, ומצוה דעסיק בה אגוני מגנא. כיע"ש. וכן כתב בחזון איש (סימן נט ס"ק ד) שבדבר שהוא ספק סכנה משום חשש רחוק דסכנה, מי שבוטח בה אין מזניחין אותו וכו'. כיע"ש. ועייין עוד בשדי חמד ח"ט (מערכת יום הכיפורים סימן ג אות ג) בשם ספר ראשית ביכורים, וישרי לב. ע"ש [ועייין עוד בשו"ת קנין תורה בהלכה ח"ה (סימן סה, דף צד ע"א אות ד) בדין זה, ושם העיר על מה שכתב מהר"ם שיק בחאו"ח (סימן קס) לענין כזית מצה ומרור, שהרופאים הזהירו שלא יאכל מצה ומרור, ואם החולה רוצה להחמיר על עצמו ולאכול, אינו רשאי. כיע"ש].

עצמו למקום סכנה, אין לו היתר לסכן עצמו בשל כך¹⁰.

(סימן קטז סעיף ה), שיש לברוח מן העיר כשדבר בעיר, ויש לצאת מן העיר בתחילת הדבר ולא בסופו (תשובות מהרי"ל, סימן לה), וכל אלו הדברים הם משום סכנה, ושומר נפשו ירחק מהם. עכ"ד הרמ"א. וכן נוהגין העולם. ואני תמה, אודות מכת אבעבועות קטנות ההולכת בין התינוקות, הנקרא בלאטרין בלשון אשכנז, בר מינן, למה אין נזהרין להבריח התינוקות ולצאתם מן העיר, ובודאי עתידים האבות ליתן דין על מיתות יונקי שדים שלא חטאו, וגמולי חלב שלא פשעו, שמתו בחולי זה, ולא חשו אביהם להבריחם. על כן, כל איש ירא אלהים יהיה ירא וחרד על כל צרה שלא תבוא. וכל אלו הדברים שהם שמירת הגוף, הם בכלל האזהרה של 'השמר לך ושמר נפשך מאד' (דברים ד, ט), והוא גם כן מדרך ארץ, לשמור הגוף שהוא תיק ונרתיק הנשמה, כדי שיהיה כסא לנשמה. עכ"ל. וע"ע בזה בשו"ת מים חיים ח"ב (סימן פו) בענין מי שקיבל תפקיד חשוב אך מסכן את הבריאות, והשיב שם, שיש להמנע מלעבוד בעבודה כזו משום חשש פיקות נפש. כיע"ש.

וראיתי בשו"ת באר משה ירושלמסקי (בנין ירושלים סימן כט) שדן בדברי הרמ"א בתשובה (סימן כ) לגבי אדם ששכר דירה מחבירו, וקודם שנכנס לדירה חלתה אשתו בחולי הקדחת ורצה המשכיר למנוע כניסתם לדירה מחמת חולי האשה, והשיב הרמ"א: "כי מה שאומר שהוא חולי המתדבק, כולו הבל ומי שלבו נוקפו אומר כן, כי השם יתעלה הוא המוחץ והרופא, ואם היה כדברי המשכיר בטל כל דין ביקור חולים, כי לא מצינו בשום מקום שחילקו בין חולי המדבק לשאינו מדבק חוץ מלענין בעל רעתן דאסור לישב בצילו" וכו'. עכת"ד וכתב ע"ז הבאר

דבר בעיר, כנס רגליך

¹⁰ כבר נתבאר למעלה שאסור לאדם להכניס את עצמו למקום סכנה, ושלאו דוקא בסכנה ודאית, אלא אפילו בספק סכנה אסור לו להכניס את עצמו אליה. ע"ש. והנה בב"ק (ס:) "תנו רבנן, דבר בעיר כנס רגליך, שנאמר ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר". [ובזוה"ק (פרשת נח): בוא וראה, למדנו בשעה שיש מגיפה בעיר או בעולם, לא יתראה האדם בשוק, משום שיש לו רשות למשחית להשחית הכל, משום זה אמר לו הקב"ה לנח, אתה צריך להשמר, ולא תראה עצמך לפני המשחית, שלא ימשול עליך]. ואמנם בתשובת מהרי"ל (סימן לה) כתב: "ויש לברוח מן העיר כשדבר בעיר, ויש לצאת מן העיר בתחילת הדבר ולא בסופו". וכ"כ הרמ"א יו"ד (סימן קטז סעיף ה) בשמו, והוסיף: "וכל זה הוא משום סכנה, ושומר נפשו ירחק מהן". עכ"ל. וכן כתב מהר"י חיות בספר אפי רברבי (שער לא אות יג, עמוד פ בהנדמ"ח), ובהגהות מהרי"ץ ליו"ד (עמוד רנט), ובספר עבודת אהרן (ב"ק ס: דף קכח ע"ב מהספר), ועוד. ואפשר שאינה סתירה, כי "כנס רגליך" היינו אל מחוץ לעיר, דהיינו שכולם יברחו למקום אחד. [שו"ר בביאור הגר"א (סימן קטז ס"ק יז) שכתב: "כיון שכבר איתחזק, וכי האי גונא אמרו בב"ק ס: דבר בעיר". עכ"ל. ומשמע שמבאר דמה שכתב מהרי"ל היינו בתחילת הדבר, אבל כשכבר התחיל לא יברח. ובאמת כן משמע להדיא מדברי מהרי"ל: "ויש לצאת מן העיר בתחילת הדבר ולא בסופו". וק"ל].

וכן כתב השלה"ק (שער האותיות דרך ארץ אות יד) לענין זהירות מהידבקות במחלה, וזה לשונו: "בב"ק (ס:) הזהירו על דבר בעיר, ועל רעב בעיר וכו'. ע"ש. וכתב הרמ"א ביו"ד

ע"ש. וע"ע בספר אסותא (דבורקס, עמוד שצב), בדברי הרמ"א בתשובה (סימן כ). ומ"מ כתב בשו"ת קנין תורה ח"ד (סימן קטז) שבאמת אסור להתקרב לחולי המדבק ממש לידו, שזה פיקוח נפש ממש, אלא שיעמוד בריחוק מקום מהחולה וכו', ובחולי ראתן דוקא מזיק הדבר למרחוק וכו'. כיע"ש. וע"ע בדעת תורה למהרש"ם יו"ד (סימן שלה), ובמה שנכתוב להלן (בדיני ביקור חולים). [ולאור האמור למעלה נראה שיש להמנע מלגור בערים הסמוכות לכפרים ערביים, שסובלים לעתים מירי טילים וכיוצא"ב, וכמ"ש מהרי"ל והרמ"א הנ"ל. שוב הוגר לי שכן דעת מרן היביע אומר צוק"ל, להמנע מלגור בהתיישבויות מסוכנות, או בערים הסמוכות לכפרים ערביים וכתוצאה מכך סובלים לפעמים מירי טילים, דהוי ליה בכלל מקום סכנה, ואסור לאדם להכניס עצמו למקום סכנה (מפי ידידי נכדו הג"ר דוד טולידנו שליט"א). וכן עיקר].

שוב ראיתי בשו"ת הרשב"ש (סימן קצה) שכתב כמה הנחיות לעת מגיפה, ומהן, שלא יצא אדם מביתו כלל וכו', וז"ל: ומה שאמרו ג"כ דבר בעיר אל יהלך אדם באמצע הדרכים, שלום בעיר אל יהלך בצדי הדרכים (ב"ק ס:), הכוונה בזה, כי בשעת הבריאות צריך אדם להשוות הנהגתו ולאחוז במצוה במאכלו ובמשקהו ובמלבושיו ובשינתו ובקיצתו בהקרתו ובהעצרו וברחיצתו ובאור המקיף בו ובתנועתו ובמנוחתו ובתנועותיו הנפשיות, כלומר בשמחתו ובאנחתו בכעסו וברצונו ובשאר דברים ההכרחיים לגוף האדם, ללכת באמצעם לא ריבוי ולא מיעוט. אבל בימות המגפה צריך להזהר בתכלית השמירה, ושיוסיף בהנהגתו לנקות המותרים, ושלא להרבות במזון, ושיאכל דברים טובי האיכות ומעטי הכמות, וירבה המנוחה וירחיק היגיעה, וירבה מהמנוחים הטובים, וירחיק

משה, כי הרמ"א סותר את דברי עצמו ממש"כ ביו"ד (סימן קטז ס"ה), ויש לומר דזה לא משום חשש דחולי מדבק, אלא כמ"ש בשו"ת מהרי"ל סימן ג, משום דבעידן ריתחא הוא כמבואר בב"ק ס: דכיון שניתנה רשות למשחית להשחית אינו מבדיל בין צדיק לשאינו צדיק וכו'. עכת"ד. וכ"כ הגר"ח פאלאג"י בשו"ת נשמת כל חי חחו"מ (סימן מט) לגבי רופא שהיה מרפא חולים בשעת מגיפה, ולא רצו להניחו להכנס לבית הכנסת מפני החשש שמא יתדבק בהם המחלה, וכתב שאין להביא ראיה מדברי הרמ"א, דדוקא לגבי מלחמה דהוי עידן ריתחא, אבל לא לשאר מילי. כיע"ש. ועכ"פ מדברי השלה"ק הנ"ל בדעת הרמ"א ומהרי"ל משמע שגם בחולאים המדבקים נאמר דין זה, ולכן אין הכי נמי יש לברוח מן העיר או להמנע מביקור חולים כשיש חשש התדבקות. ובשו"ת בית דוד לייטער (סימן כב) נשאל אם מותר לשמש חולה החולה בחולי המדבק, והסיק שהדבר אסור לחלוטין, שהרי שנינו בשבת (לב.) אל יעמוד אדם במקום סכנה, ואין חיוב לשמש, דלא אמרה תורה לעשות מצוה באופן שההיזק הוא ברור לעושיה. וכן כתב התפארת ישראל (כתובות פרק ז משנה י): "נראה לי כשיש ח"ו חולי המדבק, ואפילו ספק מדבק, אסור לשכור ישראלים לשמשו או לקבור מתיו, וכן משמע בגמרא שבת (קיג:). עכ"ל. ולכן כתב בשו"ת חמדת צבי ח"ג (סימן מג) דמי שיש לו מחלה מדבקת חייב להודיע זאת לאחרים, כי למנוע העברת המחלה לאחרים, וראיה לזה ממו"ק (ה.) וכו'.

ע"ש. וע"ע בשד"ח (מערכת ב אות קל). וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר ח"ט (סימן יז, רפואה בשבת פרק ה) לענין מיגורים במקום שהאוויר בו מזוהם וא"א לנשום כדבעי, ויש סכנה לחלות במחלות זיהומי אויר, שיש להתרחק ממקום כזה, וכמ"ש הרמ"א הנ"ל.

ביקור חולה החולה במחלת הקודרונה

י. ואסור לאדם לבקר חולה החולה במחלת הקודרונה, כי את נפשו הוא חובל, וכן את הנפשות שיבוא עימהם במגע, והרי זה שפיכות דמים¹¹.

בריא הרוצה לבקר מבוגר

יא. וכפי שהזהירו הרופאים, אין לצעירים (אפילו בריאים) לבקר את הוריהם או זקניהם, מחשש שמא הם נשאים ואין המחלה מזיקה להם, ואינם מרגישים בה, אך תזיק למבוגרים שיבואו עמהם במגע. ואמנם יקיים ביקור חולים דרך הטלפון, ומועיל לקיום המצוה ממש¹².

בתשובת מהרי"ל (סימן נ) משום דבעידן ריתחא היא, וכמבואר בש"ס ב"ק (ס:) דכיון שניתן רשות למשחית כו' וגם משום ביעתותא. ע"ש. אלא דפלא הוא על הרמ"א בתשובה שלא הביא דברי הרמב"ן על התורה (פרשת וירא יט, יז) בפסוק אל תביט, זה לשונו הטהור: "ועוד בו ענין כי הראות באויר הדבר ובכל החליים הנדבקים יזיק מאד וידביקם וכן המחשבה בהם וכו', ולכן היתה אשתו של לוט נציב מלח כי באתה המכה במחשבתה כאשר ראתה גפרית ומלח היורד עליהן מן השמים ודבקה בה". עכת"ד. יוצא מדבריו שהעיקר כמ"ש הרמב"ן שאין מצות ביקור חולים בחולי המדבק.

ביקור חולים בטלפון

ומכל מקום גם כשאינו יכול לבקר את החולה משום סכנת הדבקות, יכול לקיים מצות ביקור חולים ע"י שיחה עימו בטלפון, וכמ"ש בשו"ת אגרות משה חיו"ד ח"א (סימן רכג), ובשו"ת מנחת יצחק ווייס ח"ב (סימן קד), ובשו"ת באר משה שטערן ח"ב (סימן קד), ובשו"ת חלקת יעקב בריש ח"ב (סימן קכח), ובשו"ת יחווה דעת ח"ג (סימן פג), ועוד.

¹² כפי שנתבאר לעיל.

האנחה וירבה השמחה, כל זה בקצה אחד מהקצוות ולא יספיק בזה מיצוע בלבד, וזהו אל יהלך אדם באמצע הדרכים אלא בקצה האחרון, וכל זה הוא ענין טבעי. עכ"ל.

ביקור חולים בצל הקודרונה

¹¹ עיין בשו"ת באר משה ירושלימסקי (סימן כט) שכתב: ע"ד שאלתו אם יש מצות בקור חולים בחולה המתדבק רח"ל, יעיין כת"ר בתשובת רמ"א (סימן יט) בנדון שאחד חזר ממה שהשכיר ביתו לאחר מפני שאשתו חלתה חולי הקדחת שקורין געליזעכט, וחושב שהוא חולי המתדבק. ע"ש מה שהאריך בזה, וסופו כתב כי מה שאומר שהוא חולי המתדבק, כולו הבל, ומי שלבו נוקפו אומר כן, כי השם יתעלה הוא המוחץ והוא הרופא ואם היה כדברי המשכיר בטל כל דיני ביקור חולים, כי לא מצינו בשום מקום שחלקו בין חולי מתדבק לשאינו מתדבק חוץ מבעלי ראתן דאסרו לישב בצלו, יעו"ש באורך. עכ"פ מבואר תוך דבריו דגם בחולי המתדבק איכא מצוה דבקר חולים, והא דכתב הרמ"א בעצמו ביו"ד (סימן קטז ס"ה) דיש לברוח מן העיר כשדבר בעיר, יעו"ש, זה לאו משום חשש דהחולי מתדבק אלא כמ"ש

חובת אנשי הרפואה וזהירותם

יב. אנשי הרפואה מחוייבים לטפל בחולים, ואסור להם להשתמט מן הטיפול בהן. אך צריכים להתנהג על פי כללי הבטיחות, לחבוש מסכות הנשמה או פילטרים כל שהם המועילים ע"פ כללי משרד הבריאות¹³.

תפילה בציבור

יג. המבודד, פטור מתפילה מציבור, שאין תפילה בציבור אלא מדרבנן, וגם אם היה חיובה מדאורייתא, היתה נדחית בשביל ספק סכנה זה, דשמא ידבק אחרים בחוליו, וחמירא סכנתא מאיסורא (חולין י.). וכבר הסכימו הפוסקים שאין לומר ספק ספיקא בסכנה כפי שנתבאר לעיל¹⁴.

הנשמה, מחוייב ללבוש מסכה כדי למנוע התדבקות מן המחלה שאותה נושא החולה. ואף שכתבנו שם בהערות בשם מרן היבי"א הוב"ד בספר רבינו (עמוד קס), וכ"כ בישרים תהילה (ח"א דיני חולה, סימן רפט), וז"ל: חובש שנקרא לבצע הנשמה, אף על פי שעל פי הנהלים צריך לחבוש מסכה בכדי לא להדבק מהמונשם אם יש בו איזו מחלה, בכל זאת אם נקרא להציל חיים ואין בידו המסכה, מחוייב להנשים אותו, כיון שהסכנה היא ספק קלוש. עכ"ד. היינו בסתם חולה שאין ידוע אם הוא נושא מחלה מדבקת, אבל בחולה קורונה לכו"ע אין לו להנשים ללא מסיכה, וחמירא סכנתא מאיסורא, ואין לו להכניס עצמו לסכנה כדי להציל חיי חברו, וכפי שהסכימו הפוסקים הנזכרים למעלה.

גדרי דין חובת תפילה בציבור

¹⁴ הגאון האדר"ת בספרו נפש דוד (עמוד מז) כתב שתפילה בסוכה עדיפה על תפילה בציבור ובבית המדרש, שהרי אין חובת תפילה בציבור אלא רק סניף למצוה, ואינה מן התורה וכו', וכתב: ואני מדידי, כל פעם דאבה נפשי על הליכתי לבית המדש להתפלל

חובת אנשי הרפואה וזהירותם

¹³ נשאל בזה בשו"ת שבט הלוי ח"ח (סימן רנא), וז"ל: בענין חובת הרופא, האם יש חובה לרופא לטפל בחולה עם מחלה מדבקת מסוכנת, ובעיקר בזמן מגיפה, או שהעצה לברוח מן העיר כשיש דבר כמבואר בב"ק (ס:) תשובה, פשוטם של דברים שאסור לרופאים שיכולים להועיל לחולים לברוח לסלק מתפקידם רק ישמרו עצמם ככל האפשר שלא להתדבק כתקנת הרפואה בעתים הללו, וראיה לי מתקנת רבינו הגרעק"א זי"ע בשעת מגיפת הכולירע בעיר פוזן שכ' שאנשים שיכולים לשמש החולים האלה יהיו באופן קבוע בחדר הלאצארעט, וכתב שם שהוא שכר האנשים האלה, וכן כתב שם שיקראו מיד לרופא. יע"ש. ונדפס באיגרת מרן הגרעק"א בספר אגרות סופרים (מכתב ל). ואינו משמע לי שידבר דוקא מאנשים אשר לא מבני ישראל המה. עכת"ד. ודברי הגרעק"א הנ"ל נדפסו גם בחידושו לנדרים (לט:). ע"ש.

וכן כתבנו בס"ד בספרינו פסקי רפואה (פרק ב הלכה יב) שחובש שנקרא לבצע פעולת

אלא דרבנן, וכמבואר ברמב"ם (פרק ט מהלכות עבדים) וכו', ושכן כתב בשו"ת חוות יאיר (סימן קיב) שתפילה בציבור היא מדרבנן, וחיילא עליה שבועה באם נדר וכו', ולכן כתב הרשב"ש בתשובה (סימן כד) שמי שנשבע שלא להכנס לבית הכנסה, השבעה חלה עליו, וצריך להתפלל בביתו, ושכן כתב הרב אברהם דב בער בתשובה (סימן סד). וזה דלא כמו שכתב הרשב"ץ בח"ב (סימן קסג) שתפילה בציבור הוא חיבו מן התורה, והביא דברי הרמב"ם בסתם וכו'. כיע"ש. והתימה על הקהלת יעקב אלגאזי (דף ל ע"א) שסתם כדברי הרשב"ץ הנ"ל בח"ב (סימן קסג), ולא זכר ממה שכתב הרשב"ץ בדין קריאת ספר תורה (סימן רסא), והובא בבית יוסף (סימן רלט). וכן לא זכר ממה שכתב הרשב"ש ועוד. והריב"ש סתם בזה כי פשוט הדבר בעיניו שתפילה היא מדרבנן. עכת"ד. ומבואר שהעיקר הוא שתפילה בציבור מדרבנן. ועיין בשו"ת מעיין חיים חאו"ח (סימן ד) שכתב דדבר פשוט הוא שכן הדין, ודעת הרשב"ץ דעה יחידאה היא. ע"ש. ואמנם מה שכתב בשו"ת דברי חיים מצאנז ח"א (סימן ג) שתפילה בציבור לכולי עלמא מדרבנן, כנראה אשתמיט ליה דעת הרשב"ץ שהיא מן התורה. ועכ"פ יהיה הרשב"ץ יחידי, ולא "כולי עלמא". וז"פ. ועיין עוד בשו"ת ברוך השם ח"ב חאו"ח (סימן פ, ד"ה וכתב) מה שרצה להוכיח מדברי הרמב"ם שכתב שאפילו היו בהם חוטאים וכו', אין הקב"ה מואס בתפילתן וכו'. ע"ש. ועיין עוד בשו"ת לב אברהם ח"א (סימן כו, דף נ ע"ב). ועיין עוד בשו"ת איש מצליח ח"ג חאו"ח (סימן א) שגם הסיק למעשה שתפילה בציבור אינה אלא מדרבנן. ע"ש. וכן כתבו בשו"ת בצל החכמה ח"ה (סימן עו אות ה, ד"ה גם) ובפרחי כהונה עמ"ס חגיגה (ב: ד"ה כופין), ובשו"ת מהרש"ג ח"ב (סימן פב), ובשו"ת

דמצוות סוכה חביבה לי טובא, ורק כדי שלא יבואו לזלזל בתפילה בציבור, אשר כם בלעדי זה הורגלו להקל הרבה בזה וכו'. עכת"ד. ומה שלא רצה להקל, כיוצ"ב מבואר בשו"ת הרא"ש (כלל ד סימן יא) לגבי תלמידי חכמים הרוצים לפטור עצמם מתפילה בציבור באומרם תורתנו אומנותינו, והשיב הרא"ש, שאין בימינו מי שתורתו אומנותו (ראה גם מאירי שבת י: וריטב"א ר"ה טו.), ואף אם נאמר שיש בימינו, מכל מקום אין להם לנהוג בכך ולפטור עצמם מתפילה בציבור שלא ילמדו מהם עמי הארצות, ויתבטלו בתי כנסיות מישראל. כיע"ש. וכ"כ הטור באו"ח (סימן צ) בשם אביו הרא"ש. וחששו לזה הרבה פוסקים, ראה בשו"ת הרדב"ז ח"ב (סימן ב אלפים קלט), ובשו"ת תעלומות לב ח"ג חאו"ח (סימן ו). והרחבנו בזה במקום אחר.

והאמת שכל הספק הנ"ל נפל אם לדעת הרמב"ם שחיוב תפילה מן התורה, גם תפילה בציבור מן התורה, או לאו? והרשב"ץ הבין בדעת הרמב"ם שאף תפילה בציבור מן התורה. ושאר פוסקים חילקו, דדוקא תפילה, אבל חיוב הציבור אינו אלא מדרבנן. ויעויין בקרן אורה (סוטה לה. ד"ה ועוד) שאפילו לדעת הרמב"ם שחיבו תפילה הוא מן התורה, מכל מקום תפילה בציבור אינה אלא מדרבנן, דנהי דדאורייתא היא מכל מקום חיובא הוא על כל יחיד לעבדו בשאלת צרכיו ממנו ית"ש. כיע"ש. וכן כתב בשו"ת פרי תבואה ח"ב (סימן סב) בשם שו"ת בית יהודה (סימן מה) שתפילה בציבור לדעת הרמב"ם הוי רק מצוה דרבנן. כיע"ש. ועוד רבים פסקו שהנשבע שלא ללכת לבית הכנסת, אסור ללכת, ואינו כנשבע על מה שכתוב בתורה, כמבואר בפתי תשובה יו"ד (סימן רלט ס"ק יב). וכ"כ גם בשו"ת ויקרא אברהם חיו"ד (סימן ד, ד"ה מבואר) שתפילה בציבור אינה

הראשונים הנזכרים למעלה שכתבו שתפילה בציבור דרבנן היא, יוצא שאף תפילת יום טוב מדרבנן. ועכ"פ יש לחוש לפי כל הנ"ל לדעת כמה ראשונים שסוברים שתפילה דאורייתא, ומהן, הרשב"ץ בתשובה ח"ב (סימן קסג), והרמב"ם לפי דעת הכוזרי וכמ"ש בשו"ת סופר המלך, והרמב"ן בדין תפילת המועדים. ובהיותי בזה ראיתי בשו"ת מהר"ץ חיות (סימן כט) שדן אם מותר ללכת חוץ לתחום בשביל תפילה בציבור. והרב השואל (ה"ה הדרשן בק"ק ברונשווייג) רצה לומר שאם אמרו בברכות (מז:): שרבי אליעזר שחרר עבדו לצרפו למנין משום דהוי מצוה דרבים, אף על גב דמשחרר עבדו עובר בעשה, ואף על גב דלא הוי בעידנא דמעקר עשה דלעולם בהם תעבודו (וראה גיטין מה:), לא מקיים עדין עשה דקידוש השם בעשרה, בכל זאת מצוה דרבים עוקר מצות עשה, אף על גב דלא הוי בעידנא, וראה בתוספות פסחים (נט. ד"ה מאי) מכל שכן, שתחומין הוי דרבנן, אינו דין שיהיה נדחה מפני תפילה ברבים אף במקום דלא הוי בעידנא. [וכן יש לדון בזה על פי דברי הש"ס בפסחים (מו.) שצריך לחזור אחרי תפילה בציבור ד' מיל. וכ"ה בחולין קכג. ובספר האגודה חולין פרק ט סימן קמט, ובבית יוסף או"ח סימן צ אות טז-יז]. והשיב הרב המחבר: הוראה זו אינה נכונה, ולא דמי לעובדא דר"א דשחרר עבדו, דשם זיכה רבי אליעזר את הרבים בשחרור זה, שבהעדר עבד זה לא היה שם עשרה כמבואר שם, מה שאין כן בנידון דידן יש במקום שמתפללים שם יותר מעשרה בני אדם, אף בהעדר איש זה, ורק איש פרטי הלזה אשר דר חוץ לתחום, רוצה גם כן להתפלל במנין עשרה, ולדידיה שוב לא נחשב מצוה דרבים. וכן מבואר ברא"ש (מו"ק פרק ג סימן א) במה שהקשו על שיטת בעל הלכות גדולות שפסק שאבל נוהג אבילות ביום טוב שני, וטעמו, דאית

אבני יעקב טוריבה (סימן מג), שתפילה בציבור מדרבנן היא. ע"ש. ומצאתי בשו"ת סופר המלך ברנדפלד (סימן טז אות יב) שגם הסתפק בזה אם לדעת הרמב"ם שחייב תפילה מן התורה, אם תפילה בציבור גם היא מן התורה, וכתב, שהגם שבעל אור שמח בחידושי סוטה (לח. ד"ה ועוד אשוב) כתב שאף להרמב"ם שתפילה מדאורייתא, מכל מקום מתפילה בציבור היא רק מדרבנן, מכל מקום כבר האריך בסידור אחד, והביא שיטת הכוזרי שמחלק בין תפילה בציבור דהוי דאורייתא, וביחיד הוי רק מדרבנן, ושכ"כ בספר אוצר נחמד ובספר קול יהודא, שהכוזרי סובר בשיטת הרמב"ם שעיקר תפילה דאורייתא, ואף תפילה בציבור. עכת"ד. ועכ"פ בודאי שהעיקר בדברי הרמב"ם שתפילה בציבור היא מדרבנן ולא מדאורייתא, וכדלעיל. ועיין עוד בשו"ת פני מבין להגר"נ פריד אב"ד איוואראש חאו"ח (סימן כו) שדן אם המצוה להתפלל ביום טוב בציבור היא מן התורה או לאו, וכתב: אמנם צריך לעיון שהרמב"ן בנימוקיו על החומש (פרשת אמור) כתב, שתפילה יום טוב מן התורה, שנאמר: "מקרא קודש", שיקראו אותם מקרא קודש על ידי תפילה בציבור בקיבוץ רבים, וזה דבר חדש, שמצוה להתפלל ביום טוב בציבור הוא מן התורה. ובספר זכרון יהודה (פרשת אמור) הקשה מדוע אמרו בר"ה (לד:): שאם יש לפניו ב' עיירות, באחת תוקעין ובאחת מברכין, ילך למקום שתוקעין, דהוא מן התורה הלא ביון טוב גם כן תפילה מן התורה. יש ליישב, דעל כל פנים נוסח התפילה אינו מן התורה, ואם כן הכי התפלל תפילת שחרית בציבור, על כל פנים לדעת הרמב"ן התפילה עצמה בציבור היא מן התורה. עכת"ד. ומבואר דתפילת יום טוב בציבור היא מן התורה לדעת הרמב"ן. ובפשיטות יש לומר שמסתמרת כל

התורה, דלא גרע מדחית מצוה מן התורה. עכ"פ, כי זיכוי הרבים הוי מצוה מן התורה. ופלא. ועיין עוד במה שכתבו בדין אם צריך לשחרר עבדו בשביל מנין, בשו"ת אורי וישעי טויבש (סימן ג) ובשו"ת שארית יעקב דניזון ח"א (סימן יד דף י ע"ג), ובשו"ת משיב דברים חאו"ח (סימן קיח) ובשו"ת מהר"ש מוהליבר חאו"ח (סימן כא), ובשו"ת יד אליהו מלובלין (סימן ז, ד"ה והנה), וגם תירצו כדברי המהר"ץ חיות הנ"ל דמצוה דרבים שאני. ע"ש באורך. ובשו"ת בית יצחק שמעלקיש חאו"ח (סימן יח) מצא עוד כמה היתרים לשחרר עבד בשביל תפילה בציבור. ע"ש. וכ"כ בשו"ת אמרי שפר קלצקין (סימן נד, ד"ה ומ"ש עוד).

ועיין עוד בשו"ת יד אליהו גאגלער (פסקים סימן ז) שהלך בדרכו של מהר"ץ חיות, והסתפק על כל פנים אם שחרור עבד נקרא מצוה דרבים לענין תפילה בפחות מעשרה בני אדם בני חיובא, דעל כל פנים מאיזה כח תדחה מצות לא תעשה. ע"ש. ובשו"ת לחם שערים (סימן סה) האריך לפי זה באם מותר לעבור על לאו דלא תחנם לתועלת מצות תפילה בציבור, והביא הא דר"א ששחרר עבדו משום מצוה דרבים, וכתב שיש לחלק בסוג המצוה דרבים. ע"ש. ומה שכתב המגן אברהם (סימן צ ס"ק ל) לתמוה על הר"ן בדין מצוה דרבים, עיין בשו"ת רבי ידידיה טיאה ווייל חאו"ח (סימן כ והלאה). וראה עוד בשו"ת קרית חנה דוד ח"א חאו"ח (סימן לח, דף לז ע"ב) ובשו"ת שמלת בנימין חיו"ד (סימן כד, ד"ה והנה) ובשו"ת שנות חיים קלוגער ח"א (סימן קסא), ובקובץ תל תלפיות (קצבורג, תרנז מכתב ה סימן כו, עמוד 23) בקושית המגן אברהם הנ"ל, ומה שכתבו ליישב. ואכמ"ל. ועיין עוד בשומר ציון הנאמן (מכתב כד), ובספר עושה שלום (מערכת ע דף עו ע"א והלאה). וראה עוד

עשה ודאי דיחיד ודי עשה ספק דרבים. והקשו, והרי צירוף עשרה אינו אלא מדרבנן, ואמרו בברכות (מז:): שרבי אליעזר שחרר עבדו עבור תפילה ברבין, משום דבוי מצוה דרבים, ושמחת יום טוב גם כן הוי עשה דרבים, כמו שאמרו במו"ק (יד:), אבל אינו נוהג אבילות ביום טוב משום דלא עתי עשה דיחיד ודחי עשה דרבים. ועיין בתוספות ברכות (מח:): שגם הקשו קושיא זו. ע"ש. ועל זה תירץ הרא"ש, דשאני הא דרבי אליעזר דשחרר עבדו, דזיכה את הרבים, ולכן אלם האי עשה, אבל בקיום מצות יום טוב אין בו זכות לרבים. כיע"ש. וכן משמע מדברי רש"י במו"ק (יד: ד"ה ודחי עשה דיחיד) שכתב: "אבל יחיד עשי לך". עכ"ל רש"י. ולכאורה טעם זה אך למותר ובלי תועלת, והרי בלא זה הוי יום טוב עשה דבים מפני שכל ישראל חייבים במצות שמחה בזמן אחד, מה שאין כן אבילות שאינו חייב בו רק איש פרטי, אבל לפי דברי רש"י נחא, דעשה דרבים היינו היכא דמזכה את הרבים, ובזה מצות עשה דרגל ומצות עשה דאבילות שוים, דגם ברגל אינו מזכה אחרים, ולכן כתב רש"י שאבילות קראו הכתוב "אבל יחיד", שנוהג בהסתר ביחיד, ונגד אבילות מקרי רגל עשה דרבים, מפני שכולם משתתפין במצוה זו, אבל לענין שתהיה מצוה כזו דוחה מצוה אחרת אף שלא בעידנא, בכי האי גונא צריך להיות דוקא מצוה שמזכה בה רבים, כמו בהך דרבי אליעזר בברכות (מז:), שלא מצא עשרה ושחרר עבדו לזכותם. וכן הוא בר"ה (לב:): ששופר של ראש השנה אין מחללין עליו את השבת, כיון דהוי עשה ולא תעשה, אבל בלא זה הוי דחי שהרי הוי מצוה של רבים. עכת"ד. וראה שם עוד במה שכתב לדעת הריטב"א והתוספות. ע"ש. ועל כל פנים מבואר מדבריו דבר פלא, שאם יש תשעה אנשים וממתינים הם לעשירי, חייב ללכת להשלים להם מן

תפילת שאר העם במנין מצומצם

יד. בהיות שחל איסור גורף על התכנסות של יותר מעשרה בני אדם במקום אחד, נתעוררו בעיות וספיקות בענין צידוף למנין. וכמו כן המבודדים שבקשו להצטרף למנין, ואי אפשר שיכניסו אנשים לחדרם, אלא יתפללו מעבר לחדרם, ושואלים האם כתפילה בציבור יחשב להם. ומה הדין כשהמבודד הוא עצמו העשירי.

ומקום זה נקרא בית הכנסת, וכופין בני העיר זה את זה לבנות להם בית הכנסת ולקנות להם ספר תורה נביאים וכתובים. כיע"ש. וכתב על זה: מכל מקום אין זה חיוב דאורייתא, ואף אם נימא דבתפילה בציבור איכא מצוה דאורייתא, ועיינן ברא"ש בברכות (מז:): דקדושה וברכו אין להם עיקר מן התורה, מכל מקום די אם יתפללו יחד בכל מקום שירצו פעם כאן ופעם כאן, ואין חיוב לקבוע דוקא מקום מיוחד לתפילה בכל עת, ואין זה אלא מצות חכמים להכין בית המיוחד לתפילה, ואף תקנו לכוף זה את זה, ואם יש להם בית המוכן לכך, אין שום מצוה לבנות דוקא, והעיקר הוא שיהיה מקום מוכן לתפילה בכל עת. עכת"ד. וכן כתב בשו"ת דברי חיים מצאנז ח"א חאו"ח (סימן ג) שבנין בית הכנסת לא הוי מצוה מן התורה כמו בנין בית המקדש. ועכ"פ היוצא מכל האמור שתפילה בציבור אין חיובה אלא מדרבנן, ומכל מקום אם יש תשעה אנשים במקום אחד, הוי חיוב דאורייתא, ואף הנשבע שלא להכנס לבית הכנסת, מותר להכנס בשביל זה, דהוי מצוה דרבים ודוחה עשה שבתורה, והוי מתנה על מה שכתוב בתורה. אבל בעיר שיש בה מנין קבוע של אנשים, ואם יבוא לבית הכנסת יהיה הי"א של המנין, אינו חייב ללכת לשם מן התורה אלא מדרבנן.

בתשובת הגאון רבי יעקב חיים פליישמאן שנדפסה בקובץ מוריה (שנה כא, גליון ט-י, עמוד לד) שגם הוכיח שתפילה בציבור שהיא מצוה דרבים דוחה מצות לולב שאינה מצוה דרבים כתפילה, וכל זה הגם דתפילה בציבור היא מדרבנן וכו'. כיע"ש. ובהיותי בזה ראיתי בספר כתר יונתן על או"ח (סימן צ אות יב) שכתב שאולי יש להביא ראיה לדברי הרשב"ץ בח"ב (סימן קסג) שתפילה בציבור מן התורה, ממה שכתב הרמב"ם בפרק יא מתפילה (הלכה א) שחייבים לבנות מקום מיוחד לתפילה שיתקבצו בו עשרה בני אדם, ומשמע שהיא חובה דאורייתא שהרי כופין עליה וכו'. עכת"ד. ואחר העיון נראה שיש לדחות ראיתו, דאכתי אין ראיה מדברי הרמב"ם שתפילה בציבור מן התורה, דהיא אותה התקנה שתקנו לכוף זה את זה, וכן מובא במקור הדין בתוספתא (שהובאה ברי"ף ב"ב קכז: מדפיו, וברא"ש שם סימן כד). וכן משמע משו"ת אבקת רוכל (סימן קכב) שהכל תקנה אחת היא. ועיינן עוד בשו"ת מהרשד"ם חאו"ח (סימן לד) בזה. ושוב ראיתי בשו"ת להורות נתן ח"ג (סימן ו) שהביא דברי הרמב"ם הנ"ל בהלכות תפילה (פרק יא הלכה א) שכל מקום שיש בו עשרה מישראל צריך להכין לו בית שיכנסו בו לתפילה בכל עת,

כשהמבודד בחדר אחד

טו. א. תשעה אנשים שהיו בבית אחד, ועוד אדם היה בבית השני, או שהיה אחד עומד בפתח ולחוץ, אינו מצטרף עמהם כיון שמחיצה מפסקת לענין צירוף לעשרה. אבל לענין תפילה בציבור כיון שיכול לענות קדיש וקדושה ולעמוד עמהם בתפילה, ויש כבר עשרה בלעדיו בתוך בית הכנסת, הרי הוא כמתפלל עמהם בבית הכנסת ממש, כיון שלענין זה הלכה כרבי יהושע בן לוי שאפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים¹⁵.

דיני צירוף תפילה בציבור בצל הקורונה

¹⁵ בפסחים (פה:): "מן האגף ולפנים כלפנים, מן האגף ולחוץ כלחוץ", ובגמרא שם: "אמר רב יהודה אמר רב, וכן לתפילה, ופליגא דרבי יהושע בן לוי שאמר אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים". ופרש"י: אגף קרי כל מקום הגפת הדלת שהוא חופף ונוקש שם כשסוגרו, דהיינו משפה הפנימית של עובי הפתח עד מקום הנקישה מן האגף ולפנים דהיינו תוך העיר ממש כלפנים, ואוכלים שם קדשים קלים מן האגף וכו'. וכן לתפילה, לענין צירוף. עכ"ל. ומשמע שכיון שנפסקו דברי ריב"ל להלכה שאפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת, א"כ הוא הדין לענין צירוף. וכן ראיתי במאירי (ר"ה כח. ד"ה זה) שפסק כרבי יהושע בן לוי גם לענין צירוף לעשרה, וזה לשונו: זה שביארנו בעובר אחורי בית הכנסת שאם כיון ליבו על הדרכים שביארנו יצא, יש שואלין בה והרי אמרו בעירובין (צב:): חצר קטנה שנפרצה במלואה לגדולה, ט' בגדולה ואחד בקטנה מצטרפין וכו', וכל שכן כשהיא ברשות אחר לגמרי שאינן מצטרפין, וזו אינה שאלה שלא נאמר כן אלא בדבר שאינו אלא בעשרה במקום אחד, שהוא צריך צירוף שכל

כיוצא בזה אין מצטרפין, אבל דבר שאם עשאו ביחד יצא אע"פ שלכתחילה ראוי בעשרה כגון שופר ומגילה וכיוצא"ב כל ששמעה ממקום שהוא בכל מקום שהוא יצא, ולדעת זה נשים שלנו העומדות בבית הכנסת חלון לעצמן (עזרת נשים) אינן יוצאות ידי תפילת ציבור הואיל וצריכה עשרה, ומכל מקום יש כאן שאלה מצד אחד שהרי אמרו בפסחים (פה:): מן האגף ולחוץ כלחוץ וכן לתפילה, ואין לומר שלא נאמרה אלא לענין צירוף סתם נאמרה אף לצאת, והרי חלק רבי יהושע בן לוי לומר אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים, אלמא אף בלצאת נחלקו, אלא שאף זו אינה שאלה שמכל מקום הלכה כרבי יהושע. עכ"ל. ומפורש לכאורה מדבריו שאין הכי נמי הנשים הנמצאות ברשות אחרת יוצאות ידי חובה ואף לענין צירוף איתמר ולכן סיים "שמכל מקום הלכה כרבי יהושע בן לוי" ופירש לפני כן "ואין לומר שלא נאמרה אלא לענין צירוף סתם וכו', והרי חלק רבי יהושע בן לוי וכו', אלמא אף בלצאת נחלקו", א"כ לרבי יהושע בן לוי שכן הלכה אף לצירוף מהני. ולכאורה לפי"ד המאירי אפשר גם להסביר כן בהרמב"ם (הלכות תפילה פרק טו הלכה ח) והש"ע (סימן קכח סכ"ד, ונה ס"כ)

דיוצא, כדתניא בר"ה (כה): היה עובר אחורי בית הכנסת ושמע קול שופר וכו' (היא הברייתא דעליה קאי המאירי שיובא להלן), וסתמא דתלמודא כרבי יהושע בן לוי בסוטה (לח): גבי עם שאחורי הכהנים וכו', אלמא הלכה כוותיה דאפילו יש מחיצה ביניהם מצטרפין, וקשה דהכא (עירובין צב): קאמר תשעה בקטנה וכו', ונראה לפרש דבפסחים לא איירי לענין צירוף אלא לענין לענות קדושה וברכות וכו', ועליה קאמר ריב"ל שאפילו מחיצה אינה מפסקת וכו'. עכת"ד. ולפי זה אין ראיה מדברי הרמב"ם הנ"ל לענין ברכת כהנים, דלא לגבי צירוף איתמר. וע"ע בספר האשכול אלביק (הלכות תפילה דף יח ע"ב ד"ה ועם, ובהלכות סעודה דף כז ע"ב ד"ה וגרסינן) שסתם ולא פירש אי מיירי ריב"ל גם לענין צירוף. וכן יש להסתפק בלשון הראב"ה ח"ב (סימן תקט) שכתב שלענין צירוף לברכת המזון בעינן שיהיו רואים אלו את אלו, אבל בעלמא לגבי צפילה אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת וכו'. ע"ש. וע"ע באור זרוע (הלכות נשיאת כפים סימן תיא). ע"ש. אמנם עיין היטב בספר השלחן לתלמיד הרשב"א (הלכות תפילה שער ה) שכתב בשם התוספות (ר"ה כז: ד"ה ושמע) והרשב"א (חידושי פסחים עמוד קנה, ובתשובה ח"ג סימן רפו ועירובין צב): דהא דלענין צירוף אינו מצטרף היינו להתיר אמירת דבר שבקדושה, אבל אם יש עשרה כבר בבית הכנסת יוצא עמהם ידי חובת תפילת ציבור. ושכן דעת הראב"ד (וכ"כ הרשב"א בעירובין צב: מכת"י משמו, וכ"כ המאירי פסחים פה: עמוד שלו בשם הראב"ד). ע"ש. ובפשיטות נראה שכן היא כוונת הרא"ש הנ"ל ושאר ראשונים, דמה שכתבו שלענין צירוף לא מהני היינו דלענין לצאת עמהם ידי חובה כשיש כבר שם מנין, מוציאו השליח ציבור ידי חובתו, והוי ליה

שפסקו להלכה דברי רבי יהושע בן לוי (בסוטה לח): דאפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת לענין ברכת כהנים, ולכן מועיל לכוין על העם שבשדות או העם שאחורי הכהנים. ע"ש. וא"כ הוא הדין לענין צירוף, וכמ"ש המאירי להוכיח.

והנה דעת הרמב"ן (פסחים פה): שגם ריב"ל לא נחלק אלא על האומד כנגד הפתח בחצר קטנה שלפני הבית וכו', אבל בשני בתים לכו"ע אין מצטרפין. וכ"כ באורחות חיים מלוניל (הלכות קדיש סימן ט) בשם הרמב"ן, והוסיף שכן היא דעת רב האי גאון, שאם שומע קול שליח ציבור כשהוא מחוץ לבית הכנסת וכו', אינו רשאי לענות עמהם. ע"ש. אמנם התוספות (פסחים פה: ד"ה וכן) כתבו שמהגמרא בסוטה (לח): משמע שהלכה כרבי יהושע בן לוי, אמנם בעירובין (צב). משמע שמחיצה מפסיקה לצירוף, ולכן חילקו בין צירוף לבין לענות עמהם קדיש או קדושה. ומרן הב"י באו"ח (סימן נה אות יג במחודש) הוכיח מדברי הרמב"ם בהלכות קרבן פסח (פרק ט הלכה א) שמחיצה מפסקת, וע"פ דברי הש"ס משמע שגם לענין תפילה. וכ"מ מדברי רבינו ירוחם (נתיב ג ח"ז, דף כז ע"ד). וכ"כ הרי"ד (פסחים פה): שלענין צירוף הלכה כרב יהודה אמר רב, ואף ריב"ל לא אמר כן לענין צירוף. ע"ש. וכן ראיתי בספר האגודה (ר"ה פ"ג סימן יג) שכתב: וקיימא לן כרבי יהושע בן לוי (פסחים פה): שאפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת לענין קדיש וקדושה וברכו אם יש עשרה בבית הכנסת, אבל להצטרף לעשרה בעינן שיהיו בבית הכנסת כדמוכח בעירובין (צב:). עכ"ל. וכיוצא בכתב בתוספות הרא"ש (עירובין צב: ד"ה תשעה) שאחרי שהביא דברי ריב"ל הנ"ל בפסחים (פה:), כתב: ומסתמא לענין צירוף איירי, דאי לענין לצאת אם יש ציבור וגם שליח ציבור מודה רב

כשרואים את המבודד

טז. ב. אם היו רואים אלו את אלו מצטרפים אפילו אם היו בכ' בתים, כיון שיש כאן ספק ספיקא שמא הלכה כרש"י והמאירי שהלכה כרבי יהושע בן לוי אף לענין צירוף, ואם תרצה לומר שהלכה כהתוספות והרשב"א והרא"ש ועוד שלא לענין צירוף איתמר, שמא כשרואין אלו את אלו מועיל אף לדעתם. ומכל מקום היכא דאפשר להכנס אין לסמוך על ספק ספיקא זה, ובשעת הצורך אפשר לסמוך ע"ז לכתחילה¹⁶ וראה

משה אמרייליו ח"א חאו"ח (סימן י), ובפרי מגדים (סימן נה אשל אברהם ס"ק יב), שכל שרואין אלו את אלו מצטרפין. אולם האור זרוע בח"א (הלכות ק"ש סימן ה) כתב בשם הגאונים דלא מהני מה שרואין אלו את אלו. ע"ש. וכ"כ הרמב"ן (פסחים פה:), והרשב"ש (סימן לז). ובשיירי כנה"ג (סימן נה הגב"י ס"ק ו) הבי"ד הרשב"א הנ"ל שיש להקל בזה. ע"ש. ברם מרן החיד"א במחזיק ברכה (סימן נה ס"ק ח) כתב שהעיקר שיש להחמיר בזה, כי הרשב"א בדרך אפשר כתב כן, והוסיף שגם מדברי מרן הש"ע הכי משמע, ושכן כתב מהריק"ש בערך לחם (סימן נה), ובשו"ת זרע אמת חאו"ח (סימן י). כיע"ש. וכ"כ באליה רבה (סימן נה ס"ק יב), ובשו"ת משכנות יעקב חאו"ח (סימן עה), ובשו"ת חקרי לב חאו"ח (סימן כח), ובמאמר מרדכי כרמי (סימן נה ס"ק יד), ובשלמי ציבור (דף פ ע"ד), ובכף החיים (סימן נה ס"ק ע), והגר"א בביאורו (סימן נה ס"ק לא), והחיי אדם (כלל ל אות א), ועוד. ולדינא נראה שבכל גונא שרואין אלו את אלו מצטרפין, כי יש כאן ספק ספיקא, ספק שמא הלכה כדעת רש"י והמאירי הנ"ל שדברי ריב"ל נפסקו גם לענין צירוף, ואת"ל שהלכה כהתוספות והרא"ש והאגודה ורבינו ירוחם ושאר ראשונים, שמא הלכה כדעת רוב ככל הפוסקים הנ"ל שמועיל באם רואים אלו את אלו. ואפשר שגם

כמתפלל עם הציבור, ובזה אמרינן שאפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים. ומכל מקום לדעת מרן הבית יוסף בכונת דברי הרמב"ם, הא דהלכה כרבי יהושע בן לוי דוקא לענין לצאת ידי חובה, וכמבואר, אבל לענין להצטרף עמהן למנין כשיש ט' בגדולה ואחד בקטנה או אחד נמצא אחורי המחיצה, לא מועיל. ולדעת רש"י והמאירי מהני. ומדברי הש"ע (בסימן נה סעיף כ) משמע שבכל זאת יוצא ידי חובת הברכות ולכן מותר לענות עמהם, ורק לענין צירוף אינו מצטרף משום מחיצה. וכ"מ מדבריו שם (בסעיף יג) שפסק דברי הש"ס בפסחים (פה:) כרב יהודה אמר רב שלענין צירוף א"א להצטרף כשהיה מהפתח ולחוץ. ומשמע דבעלמא שלא לענין צירוף, וכגון לצאת י"ח עמהם הלכה כריב"ל שבכל אופן אין מחיצה מפסקת ביניהם. ועיין להלן שכן כתבו אחרונים רבים לדינא, שבכל גונא שהיתה מחיצה המפסקת אם יכול לענות עמהם הוי כאילו מתפלל עם הציבור ממש וכהנמצא בתוך הבית הכנסת לענין זה. ע"ש. ¹⁶ הנה דעת הראב"ה (ברכות סימן קלד) שאם היו רואים אלו את אלו, מצטרפין אפילו הם בכ' בתים. וכ"כ הרשב"א בח"א (סימן צז). וכ"כ בשו"ת מטה יוסף ח"ב חאו"ח (סימן יג), והמגן אברהם (סימן נה ס"ק יב), והפרי חדש (סימן נב אות יג), ובשו"ת דבר

להלן שכן דעת מרן הש"ע. ואם מראה לציבור שרוצה להצטרף אליהם, אפשר לסמוך על הספק ספיקא הנ"ל לכולי עלמא¹⁷.

כשהמבודד בעזרת נשים

י"ז. ג. העומד בעזרת נשים ורואים הציבור את פניו מצטרף עמהם למנין עשרה באופן שהיו תשעה בבית הכנסת, ויש אומרים שצריך להכניס ראשו בחלון. ולהלכה כל שרואין אותו מהני¹⁸.

מראים פניהם. ולכן בנידון דידן שבודאי נראה שהם רוצים להצטרף אליהם אל המנין הגדול, שפיר דמי, ומצטרפים [וגם חזיא סברא זו לאיצטרופי לס"ס הנ"ל].

¹⁸ ה. ובנידון דידן שהוא חדר אחד נראה שיש להקל מכמה סיבות, חדא כי בש"ע (סימן נה ס"ד) פסק שמי שעומד אחורי בית הכנסת ובניהם חלון אפילו גבוה כמה קומות, אפילו אינו רחב ארבע, ומראה להם פנים משם, מצטרף לעשרה. עכ"ל. ומקורו מדברי רבינו ירוחם (נתיב ג"ח ז, ד, כז ע"ד) שצריך להכניס ראשו ורובו בחלון כדי שצטרף למנין. ודעת מהר"י אבוהב (או"ח סימן נה, במהדורת מכון ירושלים) בשם רב האי גאון, שג"כ כתב דדוקא היכא שמכניס ראשו בחלון מהני. ע"ש. וכ"כ באורחות חיים (לפנינו ליתא באורחות חיים, אבל כ"כ הב"י משמו). ובשו"ת הרשב"א ח"א (סימן צו) הסביר דין זה, שכיון שרואים אלו את אלו הרי הם כבבית אחד ומצטרפים, וראיה לזה מברכות (נ). לגבי זימון. ע"ש. ועכ"פ מבואר מדברי הש"ע שדין חלון או דין כל מחיצה שונה מדין פתח, דדוקא בפתח אמרו שדינו כלחוץ, אבל לענין מחיצה בעלמא לא, ולכן מועיל מראה פניו להם. ובנידון דידן מחיצה זו לו תהיה אלא כחלון, וכל שרואים זה את זה מועיל לכולי עלמא ובפרט היכא שמכוונים פניהם אליהם.

הפוסקים המחמירים ברואין אלו את אלו יודו היכא שיש את הספק הנ"ל. [ועיין עוד בסמוך שהבאנו עוד פוסקים דס"ל שמועיל רואין אלו את אלו, ושכן נכון לבאר בדעת מרן הש"ע].

¹⁷ הנה כל הנ"ל הוא כשנראה שאינו רוצה להצטרף אליהם, אבל אם ניכר שרוצה להצטרף בלי ספק מועיל מה שרואים אלו את אלו, וכן ראיתי בזה בספר אהלי יהודה הכהן (מערכת צ ערך צירוף, דף קטז ע"א והלאה) שהאריך בענין זה אימתי מועיל צירוף ע"י רואין זה את זה, ומסיק שכל שאלו עומדים ברשות עצמן ואלו עומדים ברשות עצמן אף שרואין אלו את אלו אין מצטרפין, ומשום הכי אם מקצתן בפנים ומקצתן בחוץ יועיל שיעמוד השליח ציבור בפתח כדי לצרפן וכו'. ושם הוכיח שכן היא דעת מהרימ"ט בחיו"ד (סימן יד) דלא מהני מראה את פניו ראה משום "שדומה כמצטרף להם". ע"ש. הרי מפורש קאמר שאפילו שחלון הוא רשות לעצמו, וכיון שחלון רשות לעצמו קי"ל שאינו מצטרף לעשרה, הכא דמצטרף דמראה את פניו מחלון שאני דמראה שרוצה להתפלל ולהצטרף עמהם. עכת"ד. ומבואר שכל היכא שרואים אלו את אלו ומראים שרוצים להצטרף, שפיר דמי אפילו לצירוף ואצ"ל לענין לצאת ידי חובה, דמועיל אפילו אינם

ועיין להלן (אות ...) שבכל גונא שעונה עמהם קדיש וקדושה ומתפלל עמהם, אע"פ שלעשרה אינו מצטרף, מ"מ הוי כמתפלל עם הציבור ככל דבר, וכאילו נמצא בתוך בית הכנסת לענין זה, ושכ"כ ראשונים ואחרונים. ו. אלא שבספר ערך לחם (סימן נה ס"ד) כתב שנידון העומד בחלון לא דמי לדין העומד מן האגף ולחוץ, דהתם יכול להכנס בלי טורח ולא נכנס, אי נמי הכא במכניס ראשו מן החלון מיירי. עכ"ל. ומבואר שצריך להכניס גם ראשו לתוך החלון, ולא סגי במראה פניו אליהם. וצ"ב על דבריו, שהרי מלשון האורחות חיים והש"ע הנ"ל משמע דסגי במה שמראה פניו אליהם, וא"צ להכניס כל ראשו, דראיית פנים אינה בהכרח הוצאת הראש. וגם תירוצו הראשון שתלה את הדבר בטורח צ"ב, דמה יעשה מי שיש לו טורח להכנס אל הפתח מכל סיבה שלא תהיה, שלפי דבריו אה"נ יהני להצטרף עמהם אפילו לעשרה כיון שיש טורח. וזה היפך דברי הש"ע (בסעיף יג) שלא חילק בין יש טורח לבין אין טורח. שו"ר בשו"ת קול גדול (סימן כג) שסתם כדברי מהריק"ש בתירוצו השני, ולכן צריך שיכניס ראשו דוקא, אלא שכתב להדיא שמלשון הב"י לא משמע כן. ע"ש. וא"כ אנו אתכא דמין סמכין, וא"צ להכניס ראשו אלא סגי במה שמראה פניו אליהם. וכ"כ במגן אברהם (סימן נה ס"ק יב), והפרי מגדים (סימן נה א"א ס"ק יב) ובמשנ"ב (סימן נה ס"ק נב, ובביאור הלכה ד"ה ולחוץ) שכל שמראה פניו אליהם סגי. ע"ש. ולכן נראה שאע"פ שבספר מלכי בקודש (דף קי ע"ד) שהובא במחזיק ברכה (סימן נה ס"ק ח) פירש דברי הש"ע כמ"ש מהריק"ש בפירוש השני, ולכן צריך להכניס ראשו בדוקא, וכ"כ בשו"ת זרע אמת ח"א חאו"ח (סימן י), אלא שמרן החיד"א שם דחה דבריהם, כי מדברי הש"ע משמע דסגי במראה פנים. ושכ"כ בשו"ת בית

דוד משאלוניקי חאו"ח (סימן לג) להוכיח מדברי הש"ע, וראייתו מדברי מהרימ"ט בח"ב חיו"ד (סימן ד). ע"ש. וכן כתב בשו"ת מטה יוסף ח"ב חאו"ח (סימן יג), ועוד. וכן ראיתי בשו"ת אגודת איזוב מדברי חאו"ח (סימן ב) שדן באופן שהיו העשרה בבית הכנסת רק בצירוף העומדים על המגדל, אם מצטרפין, והשיב עפ"ד הרשב"א שהובא במג"א (סימן נה ס"ק יד) שכתב שהמגדל בטל נגד הבית הכנסת. ע"ש. אמנם בשו"ת הרשב"א ח"ג (סימן רפא) כתב שאין צריך לקום כשמגביהין ס"ת על הדוכן דרשות אחרת היא, וכבר נתיישרה קושיית סתירה זו במגן אברהם שם, דלענין צירוף הוא דבטיל, ועוד שרואין אלו את אלו וכו'. עכת"ד. ומשמע שלדינא מסכים עם דברי הרשב"א שמועיל רואין זה את זה. וכן משמע קצת בבית ברוך (כלל ל ס"ק כד) שלדינא העיקר דמועיל צירוף ע"י רואין זה את זה. ע"ש. וכ"כ בשו"ת חינוח דחיי (סימן לב, דף מ ע"ב) בפשיטות דמהני רואין זה את זה, אלא שדן לענין חלון מסורג אי מהני או לאו. ע"ש. ז. ואף שבשו"ת חקרי לב חאו"ח (סימן כז) כתב להוכיח כדברי הזרע אמת בדעת מרן הש"ע, דבעינן שיכניס ראשו, וכ"כ בבית עובד (דיני הקדיש אות מ), ובשו"ת משכנות יעקב מקרלין חאו"ח (סימן ה), ובמאמר מרדכי כרמי (סימן נה ס"ק יד), שיש להחמיר בזה ולהצריך הכנסת פניו בחלון. ע"ש. ואמנם כיון שמחלוקת זו תלויה בעצם באם סגי במה שמראה פניו אליהם, והיא מחלוקת בעצם הדין ולא בעצם דברי האורחות חיים, הרי כבר כתבנו למעלה שיש כאן ספק ספיקא שמא הלכה כדעת רש"י והמאירי, ואת"ל שהלכה כהחולקים שמחיצה מפסיקה לצירוף, שמא הלכה כדעת האומרים דמועיל מה שרואים אלו את אלו, וגם נתבאר שבדברי מרן הש"ע אפשר לפרש כן בשופי דמהני מה

וכ"כ משמו בשו"ת משנה שכיר חאו"ח (סוף סימן לג), ומסיק שכן עיקר למעשה, ואף שבתחילת דבריו הסתפק בזה וכתב שלכאורה סעיף י"ג בש"ע סותר לסעיף שאחריו בסעיף יד דמשמע דמהני רואין, משא"כ בסעיף יג דלא מהני, ובתרווייהו הוא נמצא ברשות אחרת, ואח"כ יישב את הדברים עפ"ד החיי אדם (כלל ל ס"א) דהא דסעיף יד מיירי כשמכניס ראשו וכו', ושוב הבי"ד הפרי חדש (סימן נה סי"ג) והפרי מגדים וש"ע הגר"ז ועוד, שכל שרואין אלו את אלו מהני, והש"ע בסעיף יג מיירי באינן רואין, והוסיף שכן נראה גם דעת המהרי"ט בח"ב (סימן ד) שכתב: לענין צירוף עשרה לתפלה אפילו אם הראה פניו מחלון אחד מצטרף אף על פי שרשות לעצמו הוא כדתנן, מכל מקום מראה פניו שאני, שדומה כמצטרף להם, אבל היושב בתוך הבית, שאם היה רשות אחת היה מצטרף בין ער בין ישן, כשיש שם מחיצה המועלת לכלאים ולשבת אין מצטרף, עכ"ל, והקשה ע"ז דא"כ מדוע בעומד מול הפתח לא יהני כשמראה שרוצה להצטרף עמהם, והביא מעיקרי הד"ט (סימן ג ס"ק ב) בשם הדבר משה ח"א (סימן י) דלענין צירוף לא סגי ברואין זה את זה וגופו ופניו במקום אחר, אלא צריך שיכניס ראשו במקום שמתפללים, ושכ"כ הזרע אמת ח"א (סימן י). ע"ש. עכ"פ מסקנת דבריו דמהני רואין זה את זה, וכדעת הנודע ביהודה בצל"ח הנ"ל ושאר אחרונים. ע"ש. וע"ע בשו"ת זכרון יהודה חאו"ח (סימן לו). ע"ש. בסיכום, נתבאר שכל שרואים אותו הציבור והוא מבעד לחלון, אף שהיא רשות אחרת מ"מ מועיל להצטרף עמהם לעשרה, והיכא דאפשר יש להחמיר כדעת החולקים.

ש"מראה פניו אליהם", ואף שמרן הש"ע כתב "ומשמע לי דהאי דחלונות ועובי הכתלים כלפנים, כשראשו ורוב בחלון, או על עובי הכותל הנראה מתוך הבית, ושכ"כ מהר"י אבוהב בשם גאון, דמכניס ראשו בחלון מצטרף עמהם לעשרה", מ"מ מלשונו בש"ע שכתב "ומראה להם פניו", משמע שא"צ להכניס לא ראשו ולא רובו. ועכ"פ לא יהיה אלא כספק בדעת מרן, הרי יש כאן ספק ספיקא להתיר בשופי, דשמא הלכה כדעת רש"י והמאירי, ואפשר שאילו היה רואה מרן דברי המאירי היה מצרפו להתיר ג"כ, וכמ"ש בארוכה במערכות כת"י (וכ"כ ביבי"א ח"י חיו"ד סימן מא אות ה). [ועיין בשו"ת קנין תורה ח"א (סימן טז אות ד) שהביא דברי הערוך השלחן (סימן נה אות כ) שלא התיר הש"ע בסעיף יד אלא כשנמצא רק מאחורי הקיר ואינה שום רשות, אלא נמצא ברחוב וכיוצ"ב, אבל אם נמצא בעזרת נשים לא יצטרפו עם העומדים בבית הכנסת אף שיש חלונות מע"ז להבית הכנסת ורואים אלו פניהם של אלו, כיון שמחיצות גמורות הן הווין שתי רשויות וכו'. ע"ש. ושם העיר ע"ז מדברי כמה פוסקים שלא כתבו כן, ואף אם נמצא ברשות אחרת כיון שמראה פניו אליהם מצטרף. ע"ש. ופלא שלא העירו מדברי מהרי"ט והרדב"ז ושאר ראשונים ואחרונים דמשמע שאפילו אם היא רשות אחרת מהני. ואכמ"ל]. וע"ע בשו"ת שרגא המאיר ח"ח (סימן נא אות ג).

ח. וכן ראיתי בשו"ת מנחת שי ח"א (סימן יח) שסתם כי לדעת מרן הש"ע והרשב"א העיקר דסגי ברואין זה את זה. ע"ש. גם הנודע ביהודה בצל"ח (ברכות ח). כתב כן, דלעולם סגי במה שרואין זה את זה לענין צירוף. ע"ש.

כשנמצאים עם המבודד בחדר אחד גדול

יח. ד. אם היו כולם בחדר אחד אפילו כשאינם רואים זה את זה מצטרפין, ולכן אם יש ספק אם הוא חדר אחד מבחינת המחיצה ורואין זה את זה, מהני לענין צירוף לכולי עלמא מכח ג' ספיקי ספיקות, וכל שכן היכא שמראה להם שרוצה להצטרף עמהם דהוי ד' ספיקי ספיקות¹⁹.

במקרה שיש נקבים, שהרי כתבנו למעלה בשם מלכי בקודש שאפילו היכא שיש מחיצה גמורה, ואפילו קיר, ויש בו חלון הנוטה לבית הכנסת, מצטרף עמהם. ע"ש. ועוד ראיתי בשו"ת התעוררות תשובה ח"ג (סימן יג אות ב) לענין לצרף מנין בתוך קרון רכבת שיש בו ספסלים הגבוהים עשרה טפחים בין אדם לאדם, שאע"פ שהמחיצה גבוהה עשרה ומועילה לענין תפילה (עיין במג"א סימן נה ס"ק יד, ובש"ע סימן קב, ובסימן רמ ועוד), מכל מקום אינה מפריעה להצטרפות האנשים, וראיתו מדברי הש"ע באו"ח (סימן שע ס"ג): חמש חבורות ששבתו בטרקלין וחלקוהו במחיצות, אם אין המחיצות מגיעות עד פחות מג' לתקרה, נידונין כולם כחדר אחד ופטורים כולם ליתן שקל לעירוב, ע"ש, והוסיף, ומה גם שעשה המחיצות בכונה להפסיק ביניהם בין כל בעל הבית, אעפ"כ אין המחיצות מבטלתן אם לא הגיעו לפחות מג' לתקרה, ונידון כל הטרקלין כבית אחד, מכ"ש ברכבת שלא נעשו לשם מחיצה, והמחיצות אינן גבוהות ואינן מגיעות רק לחצי גובהן להתקרה, חשיב כבית אחד. עכת"ד. ועיין בשו"ת משנה הלכות מהד"ת חאו"ח (סימן סד) שהוכיח מדברי רבינו פרץ שדין עירובין ותפילה שוה, ושה"ה לנידונו של ההתעוררות תשובה הנ"ל. ע"ש.

¹⁹ נראה שכיון שכל שהם בבית אחד אפילו אינם רואים אלו את אלו מצטרפין, כמ"ש במשנה ברורה (סימן נה ס"ק מח) בשם האחרונים, שאפילו אם אינם רואים אלו את אלו כיון שהם בבית אחד מצטרפין. וכ"מ מדברי הפרי מגדים (סימן נה סעיף יג). לפי זה לו יהיה רק כספק כשהמחיצה פתוחה אם הוא כחדר אחד, חזי לאיצטרופי להספק ספיקא הנזכר למעלה באם היו רואים אלו את אלו. ולענ"ד אפילו אין בזה בית הספק אלא בודאי הוא כחדר אחד וכמו שנבאר, וגם באופן שהמחיצה סגורה ואינם רואים אלו את אלו, מצטרפין, ובכל אופן כאשר המחיצה פתוחה לכולי עלמא יהני לצירוף, ובפרט היכא שהם רואים אלו את אלו וכנ"ל. ואף שיש לומר שכיון שבחדר אחד אפשר להצטרף רק אם הראיה נובעת מחפצים שונים הנמצאים בחדר, אבל אם המניעה מלראות זה את זה נובעת מהימצאותה של מחיצה המועילה להלכה, והיא עומדת ברוח מצויה וגבוהה עשרה, תועיל לכאורה להפסיק ולחלק את החדר לב', ובזה בודאי צריכים אנו שיראו זה את זה, ואפילו היכא שהמחיצה אינה אטומה ויש בה חורים שאפשר דרכם לראות, מ"מ אם היא מחיצה המועילה מבחינה הלכתית, לא יתכן לצרף למנין את מי שנמצא מעבר לה. אמנם יש לדחות זאת

כשהיתה מחיצה בתוך בית הכנסת להפריד בין ה-10

י"ט. ד. אם היתה מחיצה בתוך בית הכנסת שאינה גבוהה עד לתקרה (אלא רחוקה מן התקרה ג' טפחים), וכן רגליה נמצאים בבית הכנסת, אינה נקראת כמחיצה לענין צידוף, ואם היה השליח ציבור או אחד מן הציבור מאחוריה מצטרף עמהם, ומטעם זה תיבה שהיא גבוהה בתוך בית הכנסת אפילו למעלה מעשרה, ורחבה ד' על ד', ויש לה דפנות שלא יפול השליח ציבור ממנה, אינה כחציצה בבית הכנסת אלא מתבטלת היא אליו, ומצטרף עמהם למנין עשרה. והוא הדין כל מחיצה שעושים לצניעות או להפרדה בין נשים לגברים, שאם יתפלל גבר בעזרת הנשים בזמן שאין שם נשים יצא ידי חובתו כיון שרגלי המחיצה בארץ וגם אינה גבוהה עד התקרה²⁰.

וחוצצין עמהם לצורך עזרת הנשים אע"פ שהם גבוהות עשרה מ"מ הרי אינם מגיעות עד לתקרה, ומ"מ הם רחוקות ג' טפחים מן התקרה והרי הם כמתבטלות אל הבית הכנסת. ע"ש. ומעתה אפילו אם המחיצות לא יהיו מחוררות כלל יהני. [וכבר כתבנו שגם לדעת הרשב"א שהיא דעת הסתם, כיון שרגלי בית הכנסת בתוכה הרי הם כמתבטלות אל הבית הכנסת, וה"ה המחיצות אע"פ שהם אטומות. והתיבה עצמה דקאי עליה מרן הש"ע היא אטומה לגמרי מכל רוחותיה, והשליח ציבור עולה במדרגות המשתרגות לראשה, ובכ"ז כיון שרגלי בית הכנסת בתוכה שרי²⁰. וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק וויס ח"ט (סימן ד) בנידונו. ע"ש. ועיין בשו"ת שבט הלוי ח"ט (סימן כ).] [והנה הדעה השניה שבש"ע היא דעת רבינו פרץ דבעינן דמיון שוה בין עירובין לתפילה, וכמ"ש לעיל. ומעתה לפי"ד הש"ע שפסק כהרשב"א י"ל שאפילו אם יש צורת הפתח באותו מקום לא אמרינן פי תקרה יורד וסותם, כיון דלא דמי ממש לדיני עירובין. ועוד שמדברי המלכי

²⁰ הדברים מבוארים להדיא בש"ע (סימן נה סי"ט): "שליח ציבור בתיבה ותשעה בבית הכנסת מצטרפין אע"פ שהיא גבוהה י' ורחבה ד' ויש לה מחיצות גבוהות י', מפני שהיא בטילה לגבי בית הכנסת, ויש מי שכתב דהני מילי כשאין המחיצות מגיעות לתקרת הגג". ומקורו מתשובת הרשב"א ח"א (סימן צו). ולא דוקא שליח ציבור אלא כל אדם נמי מצטרף אם הוא נמצא על תיבה או כשיש מחיצות, והרי הם מתבטלות לבית הכנסת, וכן כתב במשנה ברורה (סימן נה ס"ק נט) שהוא הדין אחר דמצטרף, ונקט שליח ציבור דלא נימא דכיון שהוא צריך להוציאן ידי חובתן מגרע גרע. עכ"ד. ובכל אופן משמע שלדעת הסתם אפילו היכא שהמחיצות מגיעות עד לתקרה מועיל, כיון שהתיבה בטילה אגב הבית הכנסת, והכא נמי היכא שיש מחיצות הרי הם בטילות כלפי בית הכנסת. וכל שכן לדעת היש אומרים שהיא דעת רבינו פרץ (בהגהות לסמ"ק סימן רפב) שכל שאין המחיצות מגיעות עד לתקרה שפיר דמי, שבמחיצות העשויות מעץ

כשהיתה המחיצה סגורה לחלוטין

כ. ה. ואם היתה המחיצה תקועה בתקרה, כשהיא פתוחה ורואין אלו את אלו מצטרפין. ואפילו אם אינם רואים יש כאן ספק ספיקא שמא הלכה כדעת רש"י והמאירי שהלכה כרבי יהושע בן לוי גם לענין צירוף, ואת"ל שהלכה כרוב הפוסקים וכמו שפסק הש"ע, מ"מ שמא חדר אחד הוא ומתבטלת היא כלפי החדר כדין תיבה המבוארת בש"ע סעיף יט. אמנם אם המחיצה סגורה לכולי עלמא אינם מצטרפין, אבל המתפלל שם נחשב כמתפלל עם הציבור²¹.

מועיל, אתי שפיר, דלא קאמר רב יהודה אמר רב בפסחים (פה:) אלא לענין העומד מחוץ לפתח, אבל הנמצא באותו החדר או בחלון שפיר דמי, וכל שכן היכא שרואים זה את זה, וכ"ש היכא שאין המחיצה קבועה אלא נסגרת ונפתחת. ע"ש. אלא שזה מיירי לענין תפילה עם הציבור ולא לענין צירוף. ומכל מקום היכא שהמחיצה פתוחה, לכולי עלמא יהני אף לענין צירוף, ולא אמרינן דהוי צורת הפתח כי אחרי הכל בגדר של חדר אחד, וכיון ש"מסילות" המחיצה אינם משמשות אותה כעת הרי מתבטלות כלפי בית הכנסת. וכל שכן כשניכר הדבר שהכל הוא חדר אחד ולטעם הראשון שכתב מרן שרגלי התיבה בבית הכנסת יהני, א"כ גם כשרגלי המחיצה בבית הכנסת יהני. ואם היתה המחיצה ההיא סגורה ולא נעשתה אלא לצניעות, וכמ"ש במשנה ברורה (סימן נה ס"ק מט) שדוקא וילון או מחיצה כי היכי דלהוי מחיצה לשמש מיטתו, לא מצטרפו. ודעת הפרי מגדים (סימן נה ס"ק יא) שבכל מחיצה שנעשתה בתוך הבית מצטרפין, ומחיצת סוכה אינה מהוה מחיצה לענין קידוש במקום סעודה (עיין במגן אברהם סימן רעג ס"ק ב, ומקורו מדברי המרדכי פסחים קא.), הוא הדין שלענין תפילה הוילון לא יהיה כמחיצה אף אם לא

בקודש שהביא מרן החיד"א הנ"ל משמע ג"כ דלא אמרינן פי תקרה יורד וסותם, וכ"מ מדברי הש"ע בסעיף יד לגבי עזרת נשים, ומדברי הרדב"ז לגבי חלון, שבכל אלו י"ל שפי תקרה יורד וסותם ובכ"ז כתבו הפוסקים הנ"ל דמועיל להצטרף עמהם. ועיין ברמב"ם הלכות שופר פ"ד הלכה ח-ט, ובש"ע או"ח סימן תרל ס"ח, דלא אמרינן פי תקרה יורד וסותם. גם י"ל דלא הוי צורת הפתח הזאת ככל פתח האמור בדברי הש"ע סעיף יג מכל הטעמים האמורים, שו"ר שכ"כ בספר מאיר עוז ח"ג עמוד שסח בשם החזו"א. ע"ש]. וכל האמור הוא באופן שאין רואים אלו את אלו, אבל אם רואים לכו"ע שרי כאמור למעלה. ואף אין להחמיר כאן, שהרי יש כאן ספק ספיקא, ספק שמא הלכה כרש"י דהלכה כר"ב"ל, ואת"ל שהלכה כדעת רוב הראשונים דמחיצה מפסקת, שמא ברואין זה את זה מהני.

²¹ הנה כל האמור למעלה לא יכון רק בבית הכנסת שיש בו מחיצות של צניעות (שעושים את העזרת נשים ע"י הסבת מחיצות מעץ וכיוצ"ב) שאינן מגיעות עד לתקרה, אמנם במחיצה המגיעת עד לתקרה נצטרף להיתר דרואין אלו את אלו. ואף להוכחתנו מדברי המלכי בקודש שגם היכא שיש מחיצה

כא. ו. אפילו מקום שאינו מועיל לצידוף מ"מ אם שמעם ויכול לענות עמהם קדיש וקדושה ולהתפלל עמהם ביחד, הרי זה כמתפלל עם הציבור וכאילו נמצא בתוך הבית הכנסת ממש לענין זה²².

אגודה, הרי"ד, אשכול, ראבי"ה, או"ז, ספר השלחן, ועוד) שלענין תפילה עם הציבור נפסקה הלכה כרבי יהושע בן לוי, ורק לענין צירוף למנין לא מהני (וכל שכן לדעת רש"י והמאירי דס"ל שהלכה כריב"ל אף לענין צירוף), ולכן כל שיש עשרה כבר בבית הכנסת במקום אחד והוא עומד בחדר השני הרי הוא כאילו נמצא בתוך הבית הכנסת לענין תפילה בציבור, וכדמשמע מדברי מרן הש"ע (סימן נה סעיף כ) שאפילו מי שאינו עמהם אלא בבית אחר יכול לענות, ומקרי כתפילה עם הציבור. ובב"י מטי הכי בשם התוספות (פסחים פה: ור"ה כז: ד"ה ושמע), והר"ן (ר"ה ז. ד"ה והקשו) והמרדכי (סימן תשטו), והרשב"א בתשובה ח"ג (סימן רפו). וכן דעת הראב"ד (הובא ברשב"א שם) שבודאי יוצאין ידי חובתן אע"פ שאינם נחשבים כנמצאים באותו החדר לענין צירוף, וז"ל: "ולאפוקי מדעת החולקים בזה מההיא דציבור בקטנה ושליח ציבור בגדולה אין יוצאין ידי חובתן, דההיא לענין צירוף איתמר אבל כל שיש עם השליח ציבור עשרה כל השומע קולו עונה קדיש וקדושה, ומותר, מדרבי יהושע בן לוי דאמר אפילו מחיצה של ברזל". עכ"ד הרשב"א. וכן כתב מהר"י אבוהב (או"ח סימן נה במהדורת מכון ירושלים) בשם הירושלמי (אינו נמצא בירושלמי לפנינו, ונמצא בהשמטות ברכות פרק ה) ובשם רב אחא גאון, שרק במקום שיש טינוף באמצע לא יענה עמהם. ע"ש. ומשמע שכל שאין טינוף עונה עמהם ומקרי כמתפלל עם הציבור, וכדעת ריב"ל. וכמו שמבואר מדברי מרן בב"י (סימן נה אות יג

נעשתה לתשמיש. ע"ש. [והיכא שפתחו את המחיצה, ורק יש את המסילה התקועה בתקרה, לא אמרינן פי תקרה יורד וסותם ולכ"ע מצטרפין, וכ"ש כשרואים אלו את אלו, ולא כדברי המערערין הנ"ל]. ונראה שאפילו אם אינם רואים יש כאן ספק ספיקא שמא הלכה כדעת רש"י והמאירי שהלכה כרבי יהושע בן לוי גם לענין צירוף, ואת"ל שהלכה כרוב הפוסקים וכמו שפסק הש"ע, מ"מ שמא חדר אחד הוא ומתבטלת היא כלפי החדר כדין תיבה המבוארת בש"ע סעיף יט. אמנם אם המחיצה סגורה לכולי עלמא אינם מצטרפין, אבל המתפלל שם נחשב כמתפלל עם הציבור. בסיכום, אולם בית כנסת שחצוהו במחיצה ורגלי המחיצה בבית הכנסת, אין המחיצה מפסיקה, וכל שכן היכא שרואים אלו את אלו, וכ"ש היכא שרחוקה מן התקרה ג' טפחים, וכ"ש היכא שדרכם להזיזה, וכ"ש היכא שכעיקרון רוצים להזיזה רק שאין מוזיזים לסיבת עצלות וטרחה יתירה, וכ"ש היכא שהמחיצה גבוהה עשרה אבל רואים את ראשיהם של האנשים, וכל שכן היכא שהמחיצה פתוחה ויש רק צורת הפתח דלא אמרינן פי תקרה יורד וסותם או צורת הפתח כלחוף.

כשיש עשרה בפנים ורוצה להצטרף דרך החלון, או שאר אופנים שאינו נמצא עם העשרה ממש

²² כפי שנתבאר למעלה בתחילת הלכות אלו, שלכולי עלמא הרי הוא כמתפלל עם הציבור, ורק לענין צירוף נחלקו הפוסקים אם מצטרף, וכן דעת ראשונים רבים שהובאו למעלה (התוספות, הרשב"א, הרא"ש, רבינו ירוחם,

טבילה במקוה

כב. יש מקומות שאסרו בהם את הטבילה במקוה, וצריך לדעת שאין להקל בזה ולטבול, כי הרי זה כטורף נפשו בכפו. ועל כן ישפוך על עצמו ט' קבין מים (כ-13 ליטר מים), ואפשר להקל בשפיכה על ידי פתיחת ברז

ב' רשויות שונות ויש חציצה בינתיים, מ"מ הוי כתפילת הציבור ויוצא בה ידי חובה לכולי עלמא. גם בשו"ת תעלומות לב ח"א חאו"ח (סימן ו) נשאל בנידון הרדב"ז, והביא תשובת הרדב"ז הנ"ל להלכה ולמעשה דמ"מ הוי תפילת הציבור לכולי עלמא. ע"ש. וכ"כ מרן החיד"א בברכי יוסף או"ח (סימן צ ס"ק ו) בשם הרדב"ז. ע"ש. וע"ע ביפה ללב (סימן נה ס"ק ח). וכ"מ מתשובת הזרע אמת ח"א (סימן י) שרק לענין צירוף לא מהני, אבל לענין דמקרי תפילת הציבור, מהני. ע"ש. וכן ראיתי במחזיק ברכה (סימן נה ס"ק ט) בשם ספר מלכי בקודש (דף קי ע"ד), שאף הנמצא בביתו שאחורי בית הכנסת, וביניהם חלון קטן ששומע משם התפילה שפיר הוי כמתפלל עם הציבור. ע"ש. וכ"כ בשערי תשובה (סימן נה ס"ק יד) ובכף החיים (סימן נה ס"ק עג), ועוד. ומ"מ מסתבר דלא לענין צירוף איתמר. וכ"כ בבית ברוך (כלל ל ס"ק כד): ואם עומד בחוץ אצל חלון בין הכנסת, או שביתו סמוך לבית הכנסת וחלון פתוח לו או שעומד בעזרת נשים ורואה פני הציבור, אף על פני שלענין צירוף י"א דלא מהני, אבל לענין תפילה בציבור לכולי עלמא מקרי תפילה בציבור. עכ"ל. (ועיי' במש"כ ע"ד בשו"ת אבני ישפה ח"ב חאו"ח סימן ד, וי"ל ע"ד). וכ"כ בשו"ת פרי הארץ מזרחי ח"ב חאו"ח (סימן א, דף א ע"א) לגבי ג' יהודים שהיו במחבוא בתוך בית הכנסת, והמחבוא יש לו ד' מחיצות גבוהות עשרה ורחבה ד' וגג מכוסה, שאע"פ שלענין צירוף לא מהני, מ"מ הרי הם כמתפללים עם הציבור. ע"ש.

במחודש) בשם רבינו ירוחם, דמ"מ הלכה כרבי יהושע בן לוי לענין שנחשב כתפילה עם הציבור ורק לענין צירוף לא. ע"ש. וכן משמע מדברי הש"ע להלן (בסימן צ ס"ב). וכן כתב היעב"ץ במור וקציעה (סימן נה אות יט) בדעת הרשב"א והראב"ד הנ"ל, שאפילו במקום שאינו מועיל לצירוף, מ"מ מועיל להחשב כתפילה עם הציבור. ע"ש.

וכן כתב בשו"ת הרדב"ז ח"ב (סימן תרנ) שאם יש כבר עשרה בבית הכנסת אפילו היכא שאינו מראה להם פנים שרי, ודייק כן מלשון רב האי גאון שהוא מקור דברי מרן הש"ע הנ"ל. וכן ראיתי עוד בשו"ת הרדב"ז ח"ו (ב' אלפים קלט) שנשאל על ראובן שתורתו אומנותו ויש לו בית סמוך לבית הכנסת, ובו חלון גדול על בית הכנסת ובאותו בית קבע מקום ישיבתו ובית מדרשו אם הוא חייב ללכת לבית הכנסת, ואם לא הלך עובר על מה שאמר הנביא הוי על כל שכני הרעים וכו' או לא. והשיב: הדבר ברור אצלי שיותר טוב שיתפלל בבית מדרשו וכו'. ותו דעד כאן לא נחלקו אלא במי שמתפלל יחיד, אבל בנידון דידן מתפלל עם הציבור, אף על פי שאינו עמהם בבית הכנסת ממש, שומע קדיש וקדושה וחזרת שלוש תיבות של קריאת שמע וחזרת התפילה ומתפלל עמהם כל התפילה מילה במילה, אין ספק שבבית מדרשו עדי, וכולי עלמא מודו, וכן היא דעת הרמב"ם (פרק ח מהלכות תפילה) וכו'. וא"כ הרי הוא כמתפלל עם הציבור ממש בקדיש וקדושה ועונה עמהם אמן כאותן העומדים בבית הכנסת. עכת"ד. מפורש בדבריו שאע"פ שהם

מים במקלחת, דחשיב שפיר כח גברא, וכל שכן להסוכרים שאין צריך בטבילת עזרא כח גברא.²³

טבילה במקוה והפתרון

²³ נשאלתי אודות מחלת הקורונה המתפשטת בארה"ק, וגזרו הרשויות ע"פ משרד הבריאות שלא לרחוץ במקוואות, ואנשים רבים הרגילים לטהר עצמם מידי יום קודם תפילת שחרית שואלים ומבקשים כדת מה לעשות, והאם אפשר בשפיכת ט' קבין בעזרת פתיחת מי הברז, וכמה הוא שיעור ט' קבין. והנני להשיב, כי במשנה מקוואות (פרק ג משנה ד): "בעל קרי החולה שנפלו עליו תשעה קבין מים וכו', מצטרפין". וכן כתב הרמב"ם בפירוש המשנה (פ"ג משנה ד שם): כבר ביארנו בברכות שבעל קרי אם יהיה חולה וראה קרי לרצונו וכו', הנה הוא יספיק לו מן הטהרה לענין התפילה שישפוך על עצמו ט' קבין, ואמרו שם שאלו הט' קבין שיטהר בהם בעל קרי לתפילה כפי שהיה נהוג אז, או שלשת לוגין המטמאין הטהור לתרומה, אם נפלו משלשה כלים או פחות מכן בזה אחר זה שלא נפסקה שפיכת כל אחת מהן עד שהחל שאחריו, הרי אלו מצטרפין ויטהר הבעל קרי ויתטמא הטהור, ואם היו מארבעה או יותר אין מטרפין, לא לטהר ולא לפסול וכו'. עכ"ל. וכיוצא בתפארת ישראל (הלכתא גבירתא מקוואות פ"ג אות ד). וכ"כ התוספות הרי"ד (שבת יד. ד"ה אוכלין טמאין). ומרן הב"י באו"ח (סימן פח אות א) הביא דברי הרמב"ם בפירוש המשנה שם דט' קבין מטהרין לבעל קרי, והוסיף: "ודע דשיעור ט' קבין מדדתי ומצאתי שהוא ד' קולונדרינוש וחצי". ולמעשה בזמנינו ידוע שכל קב לשיטת הגר"ח נאה הינו 1.38 ליטר, וממילא ט' קבין הם 12.42 ליטר. [ולהחזו"א 21.6 ליטר]. ועל כן יצטרך לשפוך על עצמו בערך כ-13 ליטר כאמור, ויועיל לו. ויהני

אפילו אם עושה כן בפתיחת ברז המקלחת, כמ"ש בקובץ נועם (ט, עמוד שס) ושכן מבואר בטהרת המים (מהדו"ת סימן נח) לדינא טבילת עזרא מועילה גם כשיעמוד תחת זרם המקלחת, ושכ"כ בקובץ הבאר (שנת תרצו סימן כג). ע"ש. ואף שבשו"ת משנה הלכות ח"ג (סימן א) כתב דבמקלחת ליכא כח גברא. ע"ש. מ"מ העיקר להקל בזה כמ"ש בספר יסודי ישורון ח"ד (סימן רסז). וכן כתב לדינא בשו"ת שארית יעקב (שבסו"ס צור יעקב, סימן ט) ששפיכת ט' קבין ע"י מי ברז המקלחת מהניא לטהרת טמא קרי. ע"ש. וכ"כ בשו"ת חלקת יעקב ברייש ח"ג (סימן ס-סא). ע"ש. וכ"כ מרן היב"ע להלכה בילקוט יוסף ח"א (הלכות ק"ש וברכותיה סעיף יח, עמוד קלג), והוסיף שאף להראב"ד בשו"ת תמים דעים (סימן סו) דס"ל דבעינן כח גברא בט' קבין, מ"מ דוקא בזמן שתקנת עזרא היתה נוהגת, אבל לא בזה"ז, ושכ"כ בשו"ת שבט הלוי חאו"ח (סימן כד), ובשו"ת קנין תורה ח"א (סימן לג). כיע"ש. וכ"כ בשו"ת עטרת פז ח"א חיו"ד (סימן יד הערה יג). וכ"כ מרן היב"ע בקול סיני (הלכות ר"ה, הובא בילקו"י מועדים ר"ה ס"ו). ע"ש. וכל שכן לדעת הרבה פוסקים דס"ל שבפתיחת הברז הוי כח גברא שפיר, וכמ"ש בבית ברוך על החיי אדם (כלל ב סעיף ג). ועיינן נימוק"י חולין (קז. ד"ה וכתוב בהלכות): "ומים שבחבית ויש בו בזרא, יסיר הברזא ויחזירנו בכל שפיכה ושפיכה, וקרוי שפיר כח גברא, כיון שעל ידי הסרת הברזא באים המים, ולא דמי לחבית המוטה על צידה. אבל לא החזיק הברזא בין שפיכה ושפיכה, אז דמי לחבית המוטה על צדה. עכ"ל. וכ"פ הרא"ש בחולין (פ"ח סימן

טבילת מצוה

כג. אשה המבודדת, או שבעלה מבודד, ואין צריך לומר כשאחד מהם חולים. הרי זו חייבת לדחות טבילת מצוה שלה²⁴.

נישוק תשמישי קדושה

כד. בימים אלו אין לנשק תשמישי קדושה, כמזוזות וספרי תורה וכיוצא בהן, מחשש להגברת ההדבקות. ופוסקים רבים כתבו שאפילו בימים כסדרן יש להמנע מלנשק בפיו ממש מפני חשש זה, וכמבואר בצוואת רבינו אליעזר הגדול²⁵.

רפואית, וכל שכן שאם תלך למקוה יכולה לגרום להדבקות המונים וחמירא סכנתא מאיסורא כמו שאמרו בחולין (י.), ועל כן מותר לה לדחות טבילתה לכתחילה, ואע"פ שבשו"ע יו"ד (סימן קצז ס"ב) אם בעלה בעיר מצוה לטבול בזמנה שלא לבטל מפריה ורביה אפילו לילה אחת. ע"ש. מכל מקום היינו דוקא כשיכולים להיות ביחד. וכן כתב התורת השלמים (סימן קצו ס"ק א) שבלא טעם זה (של לבטל מפריה ורביה שכתב הש"ע), טבילה בזמנה לאו מצוה היא, ולכן בימים שאסורים בתשמיש לא תטבול, ולכן אם חל ת"ב בשבת שלהרמ"א באו"ח (סימן תקנד סי"ט) שנוהגים לאסור תשמיש המטה וכו', א"כ אסורה לטבול, ודלא כמ"ש השלה"ק (שער האותיות אות ק) להתיר מטעם טבילת מצוה וכו'. עכ"ד. וכן כתבנו בס"ד בתשובה אחרת כת"י בהרחבה.

נישוק תשמישי קדושה

²⁵ האם צריך להמנע מעיקר הדין לנשק מזוזות בזמנינו בהיות שאומרים הרופאים שאפשר עי"כ להדבק במחלת הקורונה, שבעוה"ר גבתה חייהם של אלפי אלפי אנשים בעולם כולו, וכל הדור כולו יירא וחת

(יד) שעל ידי הסרת הברזא שפיר קרי ביה כח גברא, כיון דעל ידי הסרת הברזא באין המים. עכ"ל. וכ"כ בתוספותיו (חולין קז. ד"ה דלא אתו). וכ"כ מהרש"ל בים של שלמה חולין (פ"ח סימן כג). וכ"פ לדינא בספר השלחן (הלכות סעודה שער א, ד"ה אין נותנין), ובטור ובש"ע (סימן קנט ס"ט), ובמטה משה (סימן רסד), ובדרך החיים (סימן ר אות ד), ובשלה"ק (קודשת האכילה אות א), ועוד ועוד. וכ"כ בנחלת צבי (סימן קנט ס"ק ט), ובלבוש שם (אות ט), ובערוך השלחן (סימן קנט אות לג), ובמשנ"ב (ס"ק נ), ובשו"ת הרי בשמים הורביץ ח"ב מהדו"ת (סימן קלג), ובשו"ת חלקת יעקב חיו"ד (סימן קיח), ועוד. והכא נמי אם פותח הברז על מנת כן, שפיר דמי. וכ"ש לדעת הפוסקים הנ"ל דס"ל שבט' קבין לא בעינן כח גברא, כלשון הברייתא "נפלו עליו". וכן נראה. ועכ"פ למעשה ע"י פתיחת הברז על ראשו בערך כ-4 דקות (שאז נשפכים 12.6 ליטר) נטהר.

²⁴ נשאלתי מאשה החולה במחלה הקשה של וירוס הקורונה שהגיע מסין, האם תטבול במקוה, או שתבטל הטבילה. והשבנו שבלאו הכי אסורה להיות במגע עם בעלה מסיבה

ברכת הגומל למי ששהה בבידוד, ולמי שחלה

כה. מי שנכנס לכידוד ויצא בריא, אינו צריך לברך הגומל. אך מי שחלה ממש במחלה והעלה חום, צריך לברך הגומל. ואף בני אשכנז צריכים לברך הגומל²⁶.

ברכת הגומל בחולי או מבודדי קורונה ²⁶ כמבואר בש"ע (סימן ריט סעיף ח) שבכל חולי צריך לברך אפילו אינו חולה של סכנה ולא מכה של חלל, אלא כל שעלה למטה וירד, מפני שדומה כמי שהעלוהו לגורדום לדון. ואין הפרש בין שיש לו מיחוש קבוע ובא מזמן לזמן ובין שאינו קובע. וכתב הרמ"א, שיש אומרים דאינו מברך רק על חולי שיש בו סכנה, כגון מכה של חלל וכן נוהגים באשכנז. עכ"ד. וכ"כ הלבוש (סימן ריט אות ח) שנוהגים במקומותיהם כהרמ"א. ע"ש. וע"ע בערוך השלחן (סימן ריט אות יא). ובמ"א (שם ס"ק ח), א"ר (שם ס"ק יג), מגן גיבורים (שם, אלף למגן ס"ק יד) כתבו שאפילו בחולי אחד מברך, וכדעת מרן, והגדר הוא שכל שחלה בכל גופו, שכיוצ"ב מחללין עליו את השבת ע"י גוי, מברך הגומל, ושכ"כ הרדב"ז בתשובה (סימן אלף א). וכ"כ המשנה ברורה בביאור הלכה (סימן ריט ד"ה כגון) בדעת הש"ע, שכל שעלה למיטה אפילו יום אחד, צריך לברך הגומל'. ע"ש. ודלא כחיי אדם (כלל סה ס"ו) שכתב שאין לברך אלא אם כן נפל למיטה לא פחות משלושה ימים. וכ"כ הט"ז (שם ס"ק ה). וכ"כ הבא"ח (פרשת עקב ש"א, אות ו). ובחזון עובדיה (ברכות, עמוד שעב) כתב שאפילו לא היה רתוק למיטתו אלא יום אחד מחמת חום גבוה וכיוצ"ב, חייב בברכת הגומל' ואין צריך שיהיה רתוק למיטתו שלושה ימים. ע"ש. וכ"כ עוד בהליכות עולם ח"ב (עמוד קעה). וכ"כ בכה"ח (סימן ריט

ממנה, אך כמובן לא ערוד ממית אלא חטא ממית (ברכות לג.), ואסור לאדם לפחד, כמו שאמרו בברכות (ס). דמאי דכתיב אשרי אדם מפחד תמיד, בדברי תורה הוא דכתיב, אבל המפחד סתם, חטאה הוי, דכתיב פחדו חטאים בציון. ע"ש. ועל זה אמר איוב (ג, כה) פחד פחדתי ויאתני, ואשר יגורתי יבוא לי. ועוד אמר שלמה המלך במשלי (כט, כה) חרדת אדם יתן מוקש, ובוטח בה' ישוגב. ע"ש. אך הנה לעיקר השאלה, בודאי שעל האדם לעשות השתדלות, כי לפעמים יביא האדם על עצמו הצרה בסכלותו לפי מיעוט השתדלותו או ריבוי השתדלותו, כמ"ש הרמב"ם במורה נבוכים ח"ג (פרק יב), שרוב הצרות הבאות על האדם אין לומר שהם מגזירת שמים, אלא רובם יביאם האדם על עצמו בסכלותו לפי מיעוט השתדלותו או ריבוי. ע"ש. ואכן עיין מה שהרחבתי בזה בש"ע המוסר ח"ב (סימן קלב), בשם כמה פוסקים שאין לנשק הספר תורה בפיו ממש, דשמא נגע בו מנוול או מוכה שחין, ודמי למש"כ הש"ע ביו"ד (סימן קטז ס"ה) שאסור להכניס מטבע לתוך פיו, דשמא נגע בו מנוול או מוכה שחין וכו'. ע"ש באורך. ועל כן פשוט שאם תצא הוראה כזאת, אין לומר שומר מצוה לא ידע דבר רע, דדוקא היכא דלא ברי היזקא, כמו שאמרו בפסחים (ח): לענין חיוב בדיקה בחורים וכו', דלא אמרינן שלוחי מצוה אינן ניזוקין, כיון דשכיח היזקא. ע"ש. וכן עיקר. וע"ע בש"ע המוסר ח"ב (סימן קלד) בזה בהרחבה.

חתן שנחלה בקורונה

כו. חתן שנחלה בקורונה, וכלתו מסכימה להנשא לו, אפילו אם תדבק בו, אין שומעים לה, ומפרידים את השידוך עד שיבריא²⁷.

לכפות לגירושין בעל החולה במחלה מדבקת

כז. בעל החולה במחלה מדבקת באופן שע"פ דברי הרופאים אין לו תרופה למחלתו, והיינו שהיא מחלה כרונית (chronic) במחלה שיש בה סיכונים להדבקת אחרים (infectious), יש מסתפקים בזה אם להאמין לרופאים, ולמעשה, אם הרופאים אומרים שאין אפשרות לרפאותו כלל, וגם הוכיחה המציאות שאי אפשר לו להתרפאות, אפשר לכופו, ולכתחילה יעשו כפיה דרבינו תם דהיינו לקרותו עבריין באם אינו

ממליון תושבים, זאת אומרת כ-30 אחוז ומעלה מן החולים! והרשויות שם מצנזרים זאת בחששם לקריסת הכלכלה (כידוע), א"כ הוא סכנה גמורה. וכל שכן שכבר נתבאר לעיל שע"פ דיני התורה אין מדדי הרופאים (המודדים ע"פ אחוזים וסטטיסטיקה) נכונים כלל, אלא אפילו ספק רחוק של סכנה מיחשב כסכנה. וא"כ לכולי עלמא יש לברך הגומל.²⁷ ראה בחוות דעת רפואית מד"ר מיכאל בורק (הובא בספר שיעורי תורה לרופאים ח"א, סימן סה) לגבי מחלת האיידס שכתב, כי בעלים נימולים, ונשים השומרות טהרה, יש כלפיהם סיכויים פחותים יותר להידבקות, וגם שיש אפשרות לקבל חיסון העשוי להפחית את הסיכוי להדבקה. כיע"ש. ושם (עמוד תקמד) כתב בשם הגרי"ש אלישיב שכיון שהסיכויים להדבק במחלה הוא בין 9% לבין 20%, לכן אין למנוע בכך מהאשה מלהנשא לחולה האיידס. ע"ש. ואמנם בנידון מחלת הקורונה שככל הנראה אפשר להחלים ממנה, עליה להמתין לרפואתו.

ס"ק מו) ובאור לציון ח"ב (עמוד קמא אות מד). וראה בשו"ת ציץ אליעזר ח"ב (סימן יח) ובנשמת אברהם ח"ד (סימן ריט) בשם הגרש"ז, שה"ה כל ניתוחים צריך לברך הגומל, וכן ניתוחי טחורים וניתוחי שבר פשוטים. ע"ש. וכ"כ להדיא בשו"ת אבני נזר חיו"ד (סוף סימן שכא): "וכל הניתוחים בחזקת סכנה, ואף שהרופאים מבטיחים הנסיון יגיד שאין לסמוך עליהם בזה". עכ"ל. וע"ע באורחות רבינו הקה"י ח"א (עמוד צא). וכ"כ בשו"ת מנחת שלמה ח"ב (סימן ד) ובשו"ת ציץ אליעזר ח"ט (סימן נג) שאפילו אדם מבוגר שמלו אותו, מברך הגומל. אבל גר שנתגייר לא יברך וכו'. ע"ש. ואכן מחלת הקורונה, דינה ע"פ דברי הרופאים כחולי שיש בו סכנה, שאע"פ שהם אומרים שפחות מ-10 אחוז מתים ממנה (וכל הרופאים כרגע אומרים, שמוקדם להחליט כמה אחוזי תמותה יש במחלה, בהיות שבסין הסתירו מידע רב, וכמה כתבי עתונות בעולם פרסמו נתונים שמתו מן המחלה למעלה

רוצה לגרש²⁸.

כמו המק בשרו. ע"ש. והסכים לזה גם בשו"ת חתן סופר (סימן נט) ואף לענין לכפותו בשוטים, אלא שיש לדון אם אף על ידי ערכאות וכו'. כיע"ש. וכן כתב בשו"ת עושה שלום (חידושי דינים לאה"ע, דף קו ע"ד) שחולי הצרפתי כופין בו. ע"ש. וכ"כ בשו"ת יריעות שלמה אולמן ח"א (סימן ח). וראה עוד בפסד"ר ח"ב (עמוד 361) שהביא תשובת הרא"ש בארוכה.

ובענין נאמנות הרופאים בהנ"ל, נשאל בזה בשו"ת ויען אברהם ריוח חאה"ע (סימן מז) על אודות אשה אחת שמרדה על בעלה מתשמיש, וטענתה היתה שבעלה חולה בחולי המדבק רח"ל, ועל כן חששה לנפשה. ולאמת דבריה הלכה לה אצל רופא מומחה, וכתב לה מכתב ראייה שהבעל הנזכר הוא חולה בחולי המדבק, והוסיפה לבגוד בבעלה ולא רצתה אפילו לדור עימו במחיצתו, ואחר עבור זמן מה הוסיפה לטעון טעון שכוון שהעיד רופא מומחה שיש לו חולי המדבק אם כן יכפו אותו בית דין לגרשה ולהיות כתובתה חוב עליו, ועל זה נסתפק אם מהניא עדות הרופאים לכפות את הבעל על פי עדותם, או לאו. ובסוף התשובה כתב: ובכל זאת נראה לעניות דעתי דמי הוא זה ואיזה הוא אשר ירים ראש להכניס עצמו ולהורות חיש קל מהרה לכפותו בשוטים במקום חומרת גט מעושה, על כן אנכי איש צעיר עשיתי כל מה שבכוחי לעשות ופישרתי בין הזוג הנזכר ואמרתי להם שהעצה היעוצה לצאת ידי שמים לשבת האשה אצל קרובה זמן מה וכל אותו זמן תהיה מופרשת מן הבעל עד שילך ויתרפא אולי יתרפה מחוליו, כי רחמי שמים רבים, ואם בכל זאת לא עלתה לו ארוכה ומרפא אזי יקוב הדין את ההר ואף גם זאת אחר עבור כל אלה יראה משום חומרה גט מעושת הטוב הוא לכפותו כפיית רבינו

²⁸ כן כתב בשו"ת הרא"ם ח"ב (סימן יט) שחולה הצרפתי אם הסכימו הרופאים שהתשמיש מביא אותו לידי סכנה, וגם יש בו מיאוס וסרחון חזק כופין אותו להוציא וכו'. עכת"ד. וכן כתב בשו"ת מהר"י בן לב ח"א (כלל ד סימן כו. ובדפו"ח ח"א סימן ל) בשם הרא"ם. וכ"כ בכנסת הגדולה (סימן קנד הגה"ט אות ז, דף קפא ע"א). גם בשו"ת מהרימ"ט ח"ב חאה"ע (סימן יד, ד"ה על האיש) הסכים לדברי מהר"י בן לב הנ"ל, והביא לו סיוע מתשובת הרא"ש, וזה לשונו: ואנה ה' לידי ספר תשובות הרא"ש כתיבת יד, שיש בו מקצת תשובות שלא באו לדפוס, ומצאתיה לזו על אודות מי שחלה בחולי הצרפתי ושאלו אם זה החולי הוא מכלל המוכה שחין דמתניתין שכופין אותו להוציא וכו', או צריך שיהיה בו שני דברים. מי אמרינן שכשאין בו אינן מכלל מוכה שחין דמתניתין שכופין? והשיב: נלע"ד, דהא לא צריכא רבא דהא אמתניתין דאלו שכופין משמע דבעינן שיהיו בו שני ענינים הראשון שממיק את בשרו וכו', מדקתני מפני שממיקתו. והשני, שיהיה מאוס ומוסרח דומיא דכל אותם המנויין במתניתין. ומצד שהוא מאוס עד שאין האשה יכולה לסבלו, כופין אותו להוציא כמו שכופין הבעל פוליוס והמקמץ והמצרף וכו', זהו מצד האשה, אבל גם כופין אותו להוציא מצד המוכה שחין שהאשה ממיקתו בתשמיש אף על פי שהאשה תקבל אותו ותתפייס בו על כל מיאוסו וסרחונו וכו'. וסיים הרא"ש: הרי לך בהדיא שהמוכה שחין דמתניתין דכופין כשיש בו שני דברים וכו'. עכת"ד הרא"ש ומהרימ"ט. וכן כתב בערוך השלחן (סימן קנד אות א): וכן מי שיש לו חולי צרפתי ונקרא בלשונו ויינערעס ומסכימים הרופאים שהתשמיש ממיקתו כלומר שבשרו מתמסמס

כח. ואם האשה הינה בעלת סיכון רפואי, שלדברי הרופאים כשתחלה במחלת הקורונה לא תבריא ממנה, וסיכויים רבים שח"ו תמות, ורוצה לחיות עם בעלה, ומסכימה אפילו להדבק בחוליו, אין שומעים לה, ומפרידים ביניהם בגט פיטורין²⁹.

כיום, שצרכני סמים מעבירים מחלה מדבקת זו של איידס, כך היה מעשה אצלנו בבית הדין, ופסקתי שיש לכופו, בצירוף טעמים אחרים שהיו במקרה ההוא, לענין הכפיה חלקו עלי רוב בית הדין, אבל לענין לחייב את הבעל בגט דעת רוב בית הדין היתה לחייבו. ע"ש. וראה בשו"ת אבני האפוד (סימן ע אות יב) שכתב בשם שו"ת מטה לחם (סימן יד) בשם החינא וחסדא (כתבות עז). שאף שמי שלא מפרש יש לחשוש לגט מעושה, מכל מקום כיון שיש בזה חשש פיקוח נפש שמא תחלש ותמות ברעת נקטינן שכופין, וכן כתבו בספר זוכרינו לחיים (דף קעז ע"א), ובספר עיני כל חי (דף לו ע"א). וראה עוד באבני האפוד (סימן קנד אות י) שג"כ הרחיב בזה שבכל מקום של סכנה יש לכופו. ע"ש. [ועכ"פ בבעל נרקומן הוא ספק סכנה, וצ"ע לדינא]. ואחרי כותבי את הנ"ל (וכן נדפס בס"ד בספרי משפט הגט ח"ב סימן קנד ס"ג) ראיתי חוות דעת רפואית מד"ר מיכאל בורק (הובא בספר שיעורי תורה לרופאים ח"א, סימן סה) שכתב, כי בעלים נימולים, ונשים השומרות טהרה, יש כלפיהם סיכויים פחותים יותר להידבקות, וגם שיש אפשרות לקבל חיסון העשוי להפחית את הסיכוי להדבקה. כיע"ש. ושם (עמוד תקמד) כתב בשם הגרי"ש אלישיב שכיון שהסיכויים להדבק במחלה הוא בין 9% לבין 20%, לכן אין למנוע בכך מהאשה מלהנשא לחולה האיידס. ע"ש. ולפי זה כל שכן אם הם כבר נשואים ורק רוצה לחיות עימה, שיש להתיר. ואמנם לפי"ד התפארת ישראל (כתובות פרק ז משנה י)

תם דהיינו לקרותו עבריין דגם על ידי כפיה זאת יש לה כח ואל למלאת הרצון ולבוא אל תכלית המבוקש שיגרש האשה העלובה. וראה בשו"ת עמק המלך (סימן א), שגם כתב כן. עכת"ד. ועל עיקר ספיקו בענין נאמנות הרופאים לגבי מצורע, ראה בשו"ת מהרימ"ט ח"ב חאה"ע (סימן יד) שיש להאמין להם. ע"ש. ובשו"ת תורת אמת למהר"א ששון (סימן ריד) כתב שאם הבעל אומר שנתרפא והאשה אומרת שלא נתרפא, יש להסתפק אם מאמינים לו. ע"ש. וראה עוד בשו"ת ציץ אליעזר ח"ו (סימן מב קונטרס אורחות המשפטים, פרק ה) בענין חולי המדבק, שאם הרופאים אומרים שהחולי ההוא יש חשש שתדבק ממנו האשה הרי זה כחולה צרעת, והוי ליה כסרחון שאינה יכולה לסובלו וכו'. ע"ש. וראה מה שכתבנו לעיל פרק א, בשיטות הפוסקים ראשונים ואחרונים בנאמנות הרופאים.

²⁹ כן כתב בשו"ת שערי עזרא ח"ג חאה"ע (סימן מ). ובספר "דיני אישות" (עמוד רפב) כתב: וזה פשוט, דסכנת נפשות דוחה כל איסורים שבתורה, ואף שלא ראיתי לפוסקים שיכתבו על כך כי לא היתה המחלה הזו בזמנם כידוע, אבל לחשש מיתה לא צריך לראיה, ועיין בשו"ת משאת משה חאה"ע (סימן יז) שבמקום סכנה יש לכפות וכו'. עכ"ד. ושם (הערה ט) כתב: היה הבעל נרקומן, שצורך סמים קשים, והאשה תובעת להתגרש, שחושש שידבק הבעל במחלה הקשה של איידס וידביק אותה ותהיה בסכנת מות, כיון שחשש זה מוצדק לפי המפורסם

תשלום ופוצויים על ביטול עסקים וחתונות

כט. מחלת הקדוונה דינה כדין "מכת מדינה", ועל כן מי שגרמה לו המחלה, חוקי משרד הבריאות, חובת הבידוד, לנזקים כספיים לחבירו, כגון ביטול חתונות באולמות שמחות, וכן מי שהוכרח לבטל שכירות ולברוח ממקום שנתגלו בו חולים רבים אל מקום אחר, הרי זה פטור מתשלום, כדין אונס גמור³⁰.

תשלום משכורת בזמן חל"ת (חופשה ללא תשלום)

ל. מלבד האמור שזוהי "מכת מדינה", אלא שלרוב הפוסקים דינה של מחלת הקדוונה כ"אונס גמור", ועל כן לכולי עלמא אין אפשרות לחייב את המעסיק לשלם משכורת עבור זמן המוגדר גם בפי הרשויות כ"חופשה ללא תשלום"³¹.

אונס דלא היה לו לברוח כמו שאחרים לא ברחו זה אינו דהירא ורך הלבב הוא מסוכן בעת הדבר ב"מ כמפורסם אף כי רבים הם אשר הם אבירי לב ואינם מפחדים מ"מ אותם המפחדים מסוכנים הם ויש להם להמלט על נפשם. עכ"ל. וכל שכן כאן, שאפילו הגיבורים שאין ליבם רך, מתייראים ופחדים, בהיות שהמידע הרפואי של זמנינו הינו ודאיי הרבה יותר מכפי שהיה ידוע בזמנים קודמים. וראה תיכף בסמוך, שכך הסכמת כל הפוסקים שאונס גמור, פטור בו.

אונס גמור

³¹ הנה התוספות ב"ק (כז: ד"ה ושמואל) כתבו: ואף על גב דלעיל (ב"ק כו:) מרבינן אונס גרצון באדם המזיק מפצע תחת פצע, אונס גמור לא רבי רחמנא, דהא בירושלמי פוטר אותו שישן ראשון אם הזיק לשני הבא אצלו לישון, וכן בהגודל בתרא (ב"ק קיב.) גבי הניח להם אביהם פרה שאולה, כסבורים של אביהם היא וטבחהו ואכלוה משלמין דמי

והשואל ומשיב מהד"ת ח"א (סימן יט) והשדי חמד (מערכת אישות סימן ב אות טז) ועוד, לכאורה יש למונעם מלהנשא. וכן משמע מתשובת רבינו מהר"י אבן מיגאש (סימן קג) בדין קטלנית. כיע"ש. וצ"ע.

מכת מדינה

³⁰ ראה לעיל (דין טיול ברחובות או כניסה לאיזורים בעלי סיכון להתדבקות) שהבאנו תשובת הרמ"א (סימן כ) שכתב שביטול שכירות בשל מגיפה מדבקת, אינה אונס, כי באמת אין בזה כלום, שהוא אינו מדבק וכו'. ע"ש. אך בשו"ת באר משה ירושלמסקי (הובא לעיל שם) הקשה סתירה בדברי הרמ"א בזה, וגם הזכיר דברי הרמב"ן ורבינו בחיי שיש מחלות מדבקות, וסיים שעכ"פ גם הרמ"א יודה לדין היכא שיש סכנה ודאית ומוחשית. כיע"ש. וכן כתב להדיא בשו"ת מהר"ם פאדוובה (סימן פו), וז"ל: ואם לחשך אדם לומר מאחר שנדון זה אינו מכת מדינה שלא ברחו כולם רק המיעוט א"כ לא יקרא

הגמרא צריך אתה לפרש בדבריהם (של מי שסתם ולא פירש) וזה ברור. עכ"ל. וכך מוכרח שהבין הרמ"א (בסימן שעח ס"א) שכתב: "ודוקא שאינו אונס גמור, כמו שנתבאר". עכ"ל. ותמה עליו הש"ך (סימן שעח ס"ק א) דהלשון מגומגם, וכך היה לו להרמ"א לכתוב: ויש אומרים שדוקא שאינו אונס גמור, דהלשון הרמב"ם והמחבר משמע דאין חילוק, וכן כתב הרב המגיד דלהרמב"ם אין חילוק. עכ"ל. ואמנם להאמור למעלה, אדרבה יש לפרש כן בכל הראשונים שסתמו, ואין סתימת הראשונים עדיפה מפירוש של ראשונים אחרים [דעד כאן לא איתמר סתימתן של ראשונים עדיפה מפירושן של אחרונים (עיי' מערכות כת"י ערך סתימתן של ראשונים, בשם הבית מאיר והחכמת אדם), היינו דוקא מפירוש של אחרונים אבל בפירושים של ראשונים, פשיטא שיש ללכת אחרי כל הראשונים שפירשו, והראשונים שסתמו אין מהם ראייה נגד דברי המפרשים. ואחרת היה לנו לומר שכל ראשון שהעתיק גמרא או מימרא מחז"ל ולא פירשה, בהכרח חולק הוא עם המפרשים שפירשוה. דזה לא ניתן להאמר, וכמו שכתב הרדב"ז "וזה ברור"]. ובאמת שהתוספות וכל הראשונים הנ"ל המחלקים בין אונס גמור לשאינו גמור, מביאים ראיות מן התלמוד, והלכות אלו גם הם נפסקו ברמב"ם ובש"ע במקומם, ועל כורחינו שדברי התוספות מתבקשים מאליהם גם בראשונים שסתמו. וק"ל. [ויתכן שגם הש"ך (סימן שעח ס"ק ב שם) מצדד לדינא כדברי הרמ"א, שהרי ציין מה שכתב בסימן שפו, שדוקא כשהזיק בלא מתכוין איתמר דבאונס גמור פטור, אבל מי שמזיק במתכוין אפילו אונס גמור חייב כמו נרדף ששבר את הכלים (בסימן שפ ס"ב). ע"ש]. ובאמת שגם מרן בב"י (סימן תכא אות ד) כתב בשם רבינו ירוחם (דף צב ע"א) שכתב

בשר בזול, שכך נהגו, אבל מה שהזיקו לא, דאנוסין הן. ובמתניתין נמי תנן, היה בעל חבית ראשון ובעל קורה אחרון, דאם עמד בעל הבית ונשברה חבית בקורה פטור, ונראה לדקדק דאדם המזיק דמפטר באונס משום שהוא כעין גניבה וכו'. עכ"ל. וכן כתבו התוספות בב"ק (פב: ד"ה וסבר) ובסנהדרין (עו: ד"ה רוצח), והרשב"א (ב"ק כח: וכ"כ בשיטמ"ק שם בשמו), והרא"ש (ב"ק כז:): שאם היה אונס גמור פטור, וכן כתב הנימוקי יוסף (ב"ב סט.), והמרדכי (ב"ק סימן כח) ובתוספות תלמיד רבינו תם (שיטת הקדמונים לב"ק כו:), ועוד ועוד. וכן כתב רבינו ירוחם (מישרים נתיב לא ח"ב דף צב ע"א): ונראה כמו כן מכאן כי באונס גמור פטור אפילו מנזק, וכל אונס שהוא כעין גניבה פטור, וכל שהוא כעין אבידה חייב, שהוא קרוב לפשיעה ואינו אונס גמור, וכן כתבו התוספות. עכ"ל. ובביאור הגר"א (סימן שעח אות ג) כתב שכן דעת הרמב"ם והרב המגיד, שכל שהיה באונס גמור פטור. ע"ש. וכן ראיתי בפסקי מהר"ם מרקנאטי (סימן תסז, והובא בכנה"ג חו"מ סימן תכא הגב"י אות ב) דמהא דהניח להם פרה שאולה יש ראייה שכל שהיה אונס גמור פטור. ע"ש. ואח"ז ראיתי שכ"כ הרא"ש בתשובה (כלל קא סימן ו) דלא אמרו אדם מועד לעולם רק היכא שלא היה אונס גמור, אבל אם היה אונס גמור פטור. ע"ש. וכ"כ בשו"ת בעלי התוספות (סימן נה) ועוד. ובאמת אפשר לפרש כדברי התוספות בכל הראשונים שסתמו, דהיינו גם בש"ע (סימן שעח ס"א) שסתם ולא חילק בין אונס גמור לאונס שאינו גמור, דכיון שדברי התוספות ושאר הראשונים הנ"ל פירוש הם לדברים המפורשים בתלמוד, ממילא כל שנפרש בלשון התלמוד יש לפרש בכל הראשונים שסתמו, וכן כתב הרדב"ז בתשובה ח"ד (סימן רפב): ומה שפירשו האחרונים בלשון

מהלכות חובל ומזיק) כתב על לשון הרמב"ם דמחייב אפילו באונס על הנזק של חברו, וז"ל: וכבר כתבתי בפרק א דבאונס גמור פטור, והרב לא חילק. עכ"ל. ומרן בכס"מ שם תמה על המגיד משנה שכתב שהרב לא חילק, וז"ל: והרי מדין היה עולה בסולם ושמית שליבה מתחתיו שכתב רבינו בסמוך משמע בהדיא שהוא פטור באונסין גמורים, וכ"כ שם המגיד משנה עצמו לדעת הרבינו. עכ"ל הכס"מ. ולי נראה שלא גרס בהמגיד משנה הנ"ל "והרב לא חילק" ביו"ד, אלא "והרב לא חולק", ורצונו לומר בודאי הרב אינו חולק בדבר פשוט כזה שבאונס גמור פטור לגמרי, ושצ"ל מה שחייב אהמזיק אפילו באונס, לאו באונס גמור איירי, וכן הוא נדפס לפנינו לשון המגיד משנה בדפוס ב"י שהביא בסימן זה, ומשום הכי לא תמה בב"י עליו כמה שתמה בכס"מ. עכ"ל. הרי פשיטא ליה דלדינא העיקר כדברי מרן ז"ל שכל היכא שהיה אונס גמור פטור, וכדעת הרב המגיד ז"ל, ושאר דעת הרמב"ם כן היא. גם הב"ח בחו"מ (סימן שעח ס"ק א, וסימן תכא אות ו ואות טו), ובכנסת הגדולה (סימן שפו הגה"ט אות סז, וסימן תכא הגב"י אות ב), ובסמ"ע (סימן תכא ס"ק י), ובביאור הגר"א (סימן שעח אות ג), ובקצות החושן (סימן כה ס"ק א), ובנציבות המשפט (סימן שג ס"ק ג), ובערוך השלחן (סימן שעח ס"ב), ובספר אמרי בינה אורבאך (סימן ל, ד"ה והנה), ובשו"ת מהר"י הלוי (סימן טז), ובשו"ת צמח צדק הקדמון (סימן ה, ד"ה הרי מבואר. וסימן צג ד"ה ואף על), ובשו"ת גנת ורדים חו"מ (כלל א סימן א), ובשו"ת שואל ומשיב מהד"ת ח"ג (סימן ד, ד"ה מה שהקשית), ובשו"ת ישועות מלכו להגאון מקוטנא (ליקוטי תשובות סימן יב, ד"ה ועיין תוספות) ובשו"ת מהרש"ם ח"ב (סימן ק, ד"ה הנה בדין), ובשו"ת אבני נזר חו"מ (סימן ב, ד"ה ובעניותי), ובשו"ת

שמדברי הירושלמי ב"ק (פרק ב הלכה ח) והרא"ש (ב"ק פרק ב סימן טו) והרמב"ם (הלכות חובל פרק א הלכה יא) מוכח כי באונס גמור אפילו מנזק, וכל אונס שהוא כעין גניבה פטור, וכל שהוא כעין אבידה חייב, שהוא קרוב לפשיעה, ושכן כתבו התוספות. עכ"ד. וכן פסק בש"ע שם (סעיף ד). ומדמסיים מרן בדברי רבינו ירוחם שמע מינה דהכי סבירא ליה אף בדעת הרמב"ם. [וראה עוד בב"י חו"מ (סימן שג אות ב, ד"ה ומ"ש שאפילו) בשם הגהות מרדכי (ב"ק פרק ו סימן רו) דכל אונס גמור פטור בשומר שכר כמו לסטים מזויין שפטור וכו'. ע"ש. וכן שם (סימן שו אות ו) לגבי אומן שטעה בהשערת המטבע, שאם הוא בקי הרבה אינו מצוי שיטעה, וכשהוא טועה הרי זה אונס גמור, ושומר שכר פטור מן האונסים וכו'. עכ"ד]. גם מדברי מרן בכסף משנה בהלכות חובל ומזיק (פרק ו) עמש"כ הרב המגיד דהרמב"ם לא חילק, השיגו, שאדרבה מדברי הרמב"ם בכמה דוכתי משמע שבאונס גמור פטור. ע"ש. ועיין בסמוך בדין מכה בידי שמים, שכן כתבו עוד רבים וטובים בדעת הרמב"ם שכל היכא שהיה אונס גמור הרי זה פטור, "שזו מכה בידי שמים היא" (כלשון הרמב"ם בפ"ו הלכה ד מחובל ומזיק), וכ"כ במעשה רוקח, ובביאור הגר"א ועוד. ע"ש.

וכן הסכימו רבים וטובים מגדולי האחרונים, שבאונס גמור לא אמרינן אדם מועד לעולם, ומהן, וכן כתב הפרישה בחו"מ (סימן תכא אות ו) בשם רבינו ירוחם, שכל שהוא אונס גמור פטור, ושם (ס"ק ז) הוסיף, דצריך לומר דמה שאמרו אדם מועד לעולם תליא בסברא וכו'. עכ"ד. וכ"כ בדרישה (סימן שעח אות א) וז"ל: ודע שהמגיד משנה (פרק א מהלכות חובל) כתב ששלושה חילוקים יש, רוח מצויה, ורוח שאינה מצויה, ואונס גמור, שבאונס גמור פטור אפילו מנזק, ושם (פרק ו

האם חוקי המדינה קובעים בדברים אלו

לא. ואף על פי שלרוב הפוסקים אין דינא דמלכותא דינא בארץ ישראל³², מכל מקום בעניני ממון אלו, ויחסי עובד ומעביד, הולכים אחר מנהג המדינה, והדבר מוסכם וידוע שבזמן חירום יקבלו את ההחלטות של משרדי הממשלה, והרי זה כדין "נאמן עלי אבא, ונאמנים עלי ג' רועי בקר", שכל שקיבלו עליהם, הולכים על פיהם בין לחייב ובין לפטור. אמנם מקומות המתנהלים בכל עניניהם רק על פי הלכה, גם כאן צריכים להתדיין בפני בית דין יראים וכשרים, שידונו בכל מקרה לגופו כדינה של תורה³³.

שכל מי שמקנה בסודר לכתוב שטר דעתו שיכתובוהו כמנהג המדינה, ואין צריך לפרש שיכתבו כל לישני שפיר דאית ביה וכו'. ע"ש. וכ"כ בהלכות שותפים בקרקע (סימן קנז סעיף ד) שכל רוחבי הכתלים כמנהג המדינה שנוהגים השותפים לבנות כשחולקים ביניהם. וכ"כ בעוד דוכתי, בהלכות שותפים (סימן קעו סעיף י) שהמשתתף עם חבירו בסתם לא ישנה ממנהג המדינה באותה הסחורה וכו'. וכ"כ בהלכות מקח וממכר (סימן רא ס"א, וסימן רד ס"ו), ובהלכות הונאה (סימן רכט סעיף ב), ועוד. ובהלכות אונאה ומקח טעות (סימן רל ס"י) "ובמקום שיש מנהג ידוע הכל כמנהג המדינה". וכ"כ בעוד מקומות שסתם תנאי הרי הוא כמנהג המדינה (ראה סימן רלב ס"ו, וסימן שיג ס"א, וסימן של ס"ה, וסימן שלא ס"ב, וסימן שלב ס"א, וסימן שנח ס"א, ועוד). וכ"כ הרמ"א (סימן קפה סעיף י) לגבי דמי שדכנות. ובדין שוכר (סימן שיד ס"ב). ומה שכתבנו שבמקום שהולכים בכל דיניהם ע"פ דין תורה וכו', כן כתבנו בס"ד במשנת המשפט שם.

הרב"ז שפרן (ח"א סימן סג), ועוד ועוד, דלא איתמר אדם מועד לעולם בין באונס וכו' רק באונס שאינו גמור, אבל אם הוא אונס גמור פטור, וכמו שכתבו התוספות בב"ק (כז:): וכו'. כיע"ש. וכיוצ"ב בשו"ת הר צבי חאה"ע (סימן כב). וכן עיקר לדינא, שאם היה אונס גמור, אינו חייב לשלם, דלא בהכי איתמר "אדם מועד לעולם".³² הרחבנו בזה בס"ד בספרינו "משנת המשפט" (דיני דיינים ושופטים, פרק ג) בהרחבה.

מנהגי המדינה בעניני ממונות

³³ כדאיתא בירושלמי ב"מ (פרק ז הלכה א) שבדיני ממונות המנהג מבטל הלכה. וכן כתב התרומת הדשן (סימן שמב): יראה דהני מילי תלוי טפי במנהג ממאי דתלי בדת תורה, וכן מצאתי הועתק מתשובת גאון הנקרא רמ"מ, דכתב בהדיא דרוב עניני מסים תלויים במנהג, וכן מרדכי פ"ק דב"ב כתב בשם הר"א כ"ץ על ענין המס דמנהג מבטל הלכה ודין חכמי התלמוד וכו'. עכת"ד. וכ"כ משמו בדרכי משה (סימן קסג ס"ג). וכן כתב מרן הש"ע בחו"מ (הלכות הלוואה סימן סא סעיף ה)

להתפלל שלא יחלה

לב. לעולם יבקש אדם רחמים על עצמו שלא יחלה, שאם יחלה אומרים לו:
 "הבא זכות והפטר"³⁴.

תפילת החולה על עצמו

לג. ותפילת החולה על עצמו מועילה יותר מתפילת אחרים עליו. לכן ישתדל החולה להתפלל עבור חיי עצמו בכל יכולתו, וישוב בתשובה שלימה, וידצה את מלכו של עולם. ויש אומרים שחובה על הצדיק ללמדו איך להתפלל, כי לא הכל יודעים איך וכיצד לבקש ולעמוד לפני ה' יתברך, ולפעמים מסיבה זו אין תפילתם מתקבלת³⁵.

(סימן רצ) כתב: "היינו להכריע כף זכות". וע"ע בזה בשו"ת בנין עולם (הוספות, דרושי תורה ד"ה בפרשת כי תשא).
³⁵ ידועים דברי רש"י (בראשית כא, יז) שכתב: "מכאן שיפה תפילת החולה מתפילת אחרים עליו, והיא קודמת להתקבל". עכ"ל. ומקורו מדברי המדרש (בראשית רבה נג סימן יד): "ויקרא מלאך אלהים אל הגר, בזכותו של אברהם, באשר הוא שם בזכות עצמו, יפה תפילת החולה לעצמו יותר מכל". וכ"ה בפסיקתא (בראשית כא, יז), ובילקוט (פרשת וירא סימן צד). וכ"כ מהר"י הלוי בפענח רזא (פרשת חיי שרה, ד"ה ושמה קטורה). ע"ש.
 וראיתי להרע"ב בעמר נקא (בראשית כא, יז) שהקשה ע"ד המדרש ורש"י הנ"ל, וז"ל: קשה שהרי אמרינן בגמרא דברכות (ה:): אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים. וי"ל דהתם היינו טעמא משום דסתם חולה לא מצי מכוון דעתו אבל זה שכיון את לבו בתפלתו נשמעה תפלתו יותר מתפלת אחרים עליו, וכן כל חולה אם יכוון את לבו בתפלתו תהא תפלתו מקובלת לפני המקום. עכת"ד. וכן הקשה גם הרא"ם (בראשית כא, יז) ותירץ

³⁴ כן אמר רבי יצחק בריה דרב יהודה בשבת (לב.): "לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה, שאם יחלה, אומרים: הבא זכות והפטר. אמר מר עוקבא מאי קראה, כי יפול הנופל ממנו, ממנו להביא ראייה" (מאחר שהוא נופל צריך למצוא ממנו וממעשיו ראייה לזכות. רש"י). וכן הוא בילקוט (כי תצא, סימן תתקל). וכ"פ רבינו חננאל (שבת לב.) והרי"ף (שבת יג. מדפיו), והרא"ש (שבת פרק ב סימן כא), והרמב"ן בתורת האדם (שער המיחוש אות א), ובאורחות חיים מלוניל (ח"א, דין ההוספה שמוסיפין בשני וחמישי, סימן כד) ועוד. וכ"כ במנורת המאור (פרק ז, גמילות חסדים עמוד תקנה), ובבית יוסף יו"ד (סימן שלה אות א), ובלבוש (סימן שלה סעיף א), ובערוך השלחן (סימן שלה ס"א). ועיינ עוד במה שפירש בתורה תמימה (דברים כב, הערה פג). ורבינו עזריה פיג'ו בכינה לעתים (דרוש ח) פירש: "לעולם יבקש אדם רחמים וכו', נראה שכשבא כבר החולי על האדם, אין לו מקום להיפטר ממנו אלא אם כן יש לו זכות, ואם אין בידו, ודאי לא יתרפא אלא על ידי תשובה". עכ"ל. ובשו"ת פעולת צדיק ח"ב

תפילה על החולים

לד. רבים אינם מודעים לכך שאמירת פסוקים או תהילים על אדם חולה כדי שיועיל הדבר לרפואתו, או הנחת מזוזה או תפילין או ספר תורה על החולה, אסורה, כי התורה אינה רפואה לגוף אלא רפואה לנפש. ברם, אמירת פסוק או תהילים על אדם בריא כדי לשומרו מפני החולאים והמזיקים בגוף או בנפש או בממון, מותרת.³⁶

שלא לפחד מן המגיפה

לה. כתבו הפוסקים בשם האריז"ל, שבעת מגיפה ודבר, צריך להזהר מן הפחד, כי דוקא הוא מסוכן באותה העת.³⁷

כשהיא נעשית כתקנה מבטלת את הגזרה ומי שיש לו צער או חולה בתוך ביתו או אחד ממיני הצרות ילך אצל חכם וילמוד הימנו דרכי התפלות ויבקש רחמים שנאמר חמת מלך וכו' ואיש חכם יכפרנה. עכ"ל. ואפשר שהמאירי דייק כן ממה שאמרו "ילך אצל חכם", ולא "ילך אצל צדיק", ומשמע שצריך כאן חכם שילמדנו איך להתפלל, שזוהי מלאכת החכם ללמד את הרבים (שור"ר שכ"כ בלב שמחה פרשת ויקרא). וע"ע כיוצא בספורנו (בראשית לב), ודו"ק. ובשו"ת שבט הלוי ח"ג (סימן קסג) האריך לבאר דברי המאירי עפ"ד הרמ"א ביו"ד (סוף סימן שלה). ע"ש. וע"ע בשו"ת בצל החכמה ח"ב (סימן נה), וח"ג (סימן לג אות ג), ובשו"ת משנה הלכות חט"ו (סימן לו).

³⁶ נתבאר בס"ד בספרינו פסקי רפואה פרק יב, בהרחבה, וכן בש"ע המוסר ח"ג (סימן קעט), דיני קריאת פסוקים על החולה).

³⁷ בספר שומר אמונים להרה"ק רבי אהרן ראטה (מאמר הבטחון והתחזקות, דף קפח ע"ב), כתב וזל"ק: "וכן מובא מרבינו האר"י ז"ל כשיש ח"ו דְּכָר בעיר אין יכול לשלוט רק

כדברי הרע"ב. וע"ע במה שפלפל בדברי הרא"ם, המהר"ל בגור אריה (בראשית שם, יז ד"ה מכאן שיפה), ובמש"כ בזה מרן החיד"א בחומת אנך (אסתר ו, כב) ובפני דוד (דברים אות ג). וכיוצא בזה ראיתי בספר מרפיסין אגרי (עמוד שמג) שהקשה מדנפשיה מדברי הגמרא הנ"ל מברכות (ה:), שאין חבוש מתיר עצמו מבית האסורין, ואם כן כיצד יתכן שתפילתו של החולה תועיל יותר מתפילת אחרים. ותירץ בשם הגר"ח קנייבסקי, וזה לשונו: רפואה על ידי תפילה - עדיפה על ידי תפילת החולה יותר מתפילת אחרים, אך רפואה על ידי "צדיק גוזר והקב"ה מקיים" אינה יכולה להתבצע אלא על ידי אחרים, ועל כך אמרה הגמרא: "אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים". עכ"ד. ופלא שלא ראו דברי הרע"ב הנ"ל בעמר נקא.

ובאמת שבחידושי המאירי (ב"ב קטז). כתב דמה שאמרו שמי שיש לו חולה בביתו ילך אצל החכם שיתפלל עליו, היינו שילך אצל חכם, וילמד אותו החכם איך להתפלל והוא בעצמו יתפלל ולא החכם. וזה לשונו: "לעולם יהא לבו של אדם בטוח שהתפלה

הדרך הנכונה לבטוח בהשי"ת בעת מגיפה

לו. אסור לאדם לפחד משום דבר שיקראהו, והפחד הוא עוון מצד עצמו, שהרי אינו בוטח בכוראו, ומבטל מצות הכטחון שהיא מצות עשה. וכתבו רבותינו ז"ל שדוקא הפחד מן הדבר הרע מביא את הדבר הרע חלילה על האדם, כמו שנאמר: "ואשר יגודתי יבוא לי" (איוב ג, כה). ונאמר: "חרדת אדם יתן מוקש, ובוטח בה' ישוגב". וכמה טעמים נאמרו בזה, (א), משום העוון עצמו שאינו שם מבטחו בכוראו וחושש ומפחד, וזה העוון גורם את העונש שיבוא אליו הדבר שפחד ממנו. (ב), משום שדוקא על ידי הפחד מניח הוא כנפשו מקום פנוי שיכנס אליו אותו ההיזק שמתירא ממנו ופועל בו להזיקו.

ומתייראים מכל מיני פורעניות כגון ממחלות וממלחמות ומאנשים רעים וכו', והם כל ימיהם בפחדים ורעדות ודאגות מכל מיני דברים שמא יהיה כך ושמא כך, ויש שמרוב פחדים מתייראין לנסוע למקום אחר ויש שמתיראים לצאת מביתם ר"ל, וזו הנהגה מאד לא טובה, כמ"ש בברכות (ס). פחדו בציון חטאים וכו', וכל זה בא ממיעות אמונה, שאם היה מאמין באמונה שלמה שהכל בא מהקב"ה ואין אדם נוקף אצבעו מלמטה אא"כ מכריזין עליו מלמעלה, א"כ מה לו לפחד אם ח"ו נגזר עליו, אין חכמה ואין תבונה לנגד ה', ואם לא נגזר אין לו מה להתיירא, ואנחנו תמיד כל רגע ביד ה', בין בזמן מלחמה ובין בזמן שלום, והרבה דרכים למקום, ואין לפחד רק מהקב"ה ולפחד שמא יעבור על אחת מהעברות ח"ו, או לא יקיים המצות, וחוז' מזה אין לפחד כלום. ואע"ג דמצינו שצריך זהירות כמ"ש (ב"ק ס): "דבר בעיר כנס רגלך, רעב בעיר פזר רגלך", זהו מדין השתדלות בכל דבר מה שאפשר, אבל הפחדים והדאגות אין להם מקום וכו'. עכ"ל. וראה תיכף בסמוך, שהרחבנו בזה מפי סופרים וספרים.

באלו שיש להם פחד, אבל שאלו שמתחזקים בלבם בבטחונם על ה' ומתגברים על הפחד, אין שום דבר רע יכול לשלוט בהם, עיין בספר תורת נתן להמקובל האלוקי תלמיד האריז"ל רבי נתן שפירא פר' ויחי, וזה לשונו שם, ולכן צריך גם כן ליזהר שלא להתיירא בשעת הדְּבָר רח"ל מס"ם וחיילותיו, אלא להתפלל לה' והוא יענם, כי המתירא מלפניו הוא נותן לו כח וגבורה להתגבר במגפה בר מינן בעיר, אלא חבי מעט רגע עד יעבור זעם, ויעסוק תמיד בתורה ובמעשה הקטורת ויתבטל מותנא מעלמא". עכ"ל.

וכן כתב הרה"ק רבי יצחק אייזיק יהודה יחיאל מקאמרנא זי"ע: "יזהר בזמן המגפה שלא לחשוב שום מחשבה רעה, אלא לב שמח ומחשבות קדושות בשמחה רבה, ויסיר מאתו יראת רעות ומרה שחורה, כי המלכות דעשיה שהיא בעמקי הקליפות, כי בחינה זו היא מה שאנו אומרים שבינה בגלות היא בבחינת אחר בבחינות דלי"ת וכו', וזהו היראה דמלכות דעשיה שהירא ממנה עובד עבודה זרה". עכ"ל.

ובספר אורחות יושר (להגר"ח קנייבסקי, סימן כג) כתב: יש אנשים שמפחדים תמיד

ועצה בדוקה לאדם המתיירא, שמלבד שעליו להתחזק באמונה ובבטחון, אלא יש לו להשים על צווארו עול תורה ובכך מרפאת היא את גופו, כמו שאמרו באבות דרבי נתן (פרק כ): "כל הנותן דברי תורה על לבו מבטלין ממנו פחדים"³⁸.

הדרך הנכונה לבטוח בהשי"ת בעת מגיפה וצרה

³⁸ באיוב (ג, כה): "כי פחד פחדתי ויאתני, ואשר יגורתי יבוא לי", ואמרו בברכות (ס): יהודה בר נתן הוה שקיל ואזיל בתריה דרב המנונא, אתנח. אמר ליה, יסורים בעי ההוא גברא לאתויי אנפשיה (בתמיה) דכתיב "כי פחד פחדתי ויאתני ואשר יגורתי יבוא לי", והכתיב, אשרי אדם מפחד תמיד? ההוא בדברי תורה כתיב (שמא תשתכח ממנו, שמתוך כך מחזיר לשנותם תמיד. רש"י). ומבואר באמת שמלבד פחד על שכיחת דברי תורה אין לפחד משום דבר. וכן אמרו שם בברכות (ס): ההוא תלמידא דהוה קא אזיל בתריה דרבי ישמעאל ברבי יוסי בשוקא דציון, חזייה דקא מפחיד, אמר ליה: חטאה את, דכתיב (ישעיה לג, יד): 'פחדו בציון חטאים'. אמר ליה והכתיב (משלי כח, יד): 'אשרי אדם מפחד תמיד', אמר ליה, ההוא בדברי תורה כתיב. ע"ש. הרי שרק לענין שכיחת דברי תורה איתמר האי מילתא. ואמנם עיין בגיטין (נה): דלאו דוקא בדברי תורה איתמר. (וכבר האריכו בזה המפרשים, עיין היטב ואכמ"ל). וכן אמרו בסנהדרין (ק): "כל ימי עני רעים, זה שדעתו קצרה", ופירש רש"י: משים לליבו וכו' ודואג על מה שעתידי לבוא עליו. עכ"ל. "וטוב לב משתה תמיד, זה שדעתו רחבה", ופירש רש"י: ואינו משים לליבו דאגה כל כך. עכ"ל. הרי דדוקא מי שאינו משים לליבו דאגה בו מתקיים "וטוב לב משתה תמיד". [ועצה גדולה לדאגה, היא ההתחזקות באמונה ובבטחון, וכדלהלן, וכן כתבנו בס"ד בארוכה בש"ע

המוסר ח"א (שער ב פרק א). ועוד עצה גדולה המובאת באבות דרבי נתן (פרק כ אות א): רבי חנינא סגן הכהנים אומר וכו' כל הנותן דברי תורה על לבו מבטלין ממנו הרהורי חרב הרהורי רעב וכו' הרהורי עול בשר ודם. עכ"ל. הרי שאין היראה מדברים רעים מצויה אלא בלב הפנוי מן התורה, וזהו דבר בדוק ומנוסה שיוסיף דעת בעניני העולם יוסיף מכאוב, לא כן התורה אשר לכל בשרו מרפא כמו שאמרו בעירובין (נד). שהחש בכל גופו יעסוק בתורה. ובספרי "ויגבה ליבו" הרחבתי בזה עוד. ואכמ"ל].

ולאהמור יובן גם הפסוק במשלי (כט, כה): "חרדת אדם יתן מוקש, ובוטח בה' ישוגב". וכן דרשו בהדיא בבראשית רבה (תולדות סז, סימן א): "חרדה שהחריד יעקב ליצחק שנאמר ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאוד, יתן מוקש, בדין היה לקללו, אלא ובוטח בה' ישוגב שברכו ואמר גם ברוך יהיה". וע"ע ברות רבה (פרשה ו, סימן א), ובתנחומא (תולדות סימן יג), ויבלקוט (תולדות סימן קטו). וכן פירש רש"י (משלי כט, כה שם): "מתוך שאדם צר עין וחרד אם יעשה צדקה יצטרך אל הבריות, חרדה זו תתן לו מוקש". וכ"כ הרוקח בפירוש התפילה (עמוד תרצא): "ועם לא יחרדו, ישראל שנקראו עם יחרדו ממעשיהם הרעים שהם מוקשים אותם, כדא דאת אמר חרדת אדם יתן מוקש, ופתי המוקשים יתן חרדה לאדם וכו', והם מביאים פורענות". עכ"ל. וכ"כ רבינו בחיי (במדבר יד, ט): "החרדה שיחרד האדם מבשר ודם, היא הנותן מכשול ומוקש לנפשו, וכן היא גורמת שישכח האדם להקב"ה". עכ"ל. ובכד

ה' אליו, והיינו ואשר יגורתי יבוא לי, כי הוא יגור מפני ה', והרי כביכול ה' משרה שכינתו עליו וכו'. עכת"ד. הרי מבואר מדברי המהר"ל, והבינה לעתים, ומהרד"ש אייבישיץ בערבי נחל, שענין "מאן דקפיד קפדי בהדי" הוא דבר שבטבע, ומטעם זה מי שאינו מיוחד - לא יזיקהו הענין.

וכן כתב מהר"ש אבן גבירול (בכת"י, הובא בסיני פה עמוד קפז): "ואל תגור ספות, כי בא מגורך". וע"ש בהערות. ובהיותי בזה אמרתי לפרש בכך דברי הפסוק בדברים (כ, ח): מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישוב לביתו וכו', שאף שדרשו חז"ל שהם עבירות שבידו וכו', מ"מ עצם היראה מביאה הסכנה לעומדים במלחמה. ואחר כך מצאתי הדבר מפורש ברבינו בחיי (כד הקמח, ערך בטחון) בפירוש הפסוק הנ"ל. ע"ש. וכ"כ רבינו בחיי בדברים (סוף פרשת עקב): והירא והחרד מבשר ודם הוא מסובב מוקש ומכשול לנפשו ומביא עליו צרה אף על פי שלא היתה ראויה לבוא עליו. עכ"ל. והובא לעיל. וכן כתב גם הרמב"ן (דברים כ, ח): "כי מי שירא אחד הבטחת הכהן, אינו בוטח בה' כראוי, ולא יעשה לו הנס". עכ"ל. וכן כתב להדיא הרמ"ע מפאנו בחיקור דין (א כד, ס"ה-ס"ז) שהיראה החיצונית גורמת רעה לעצמו, בסוד ואשר יגורתי יבוא לי. ע"ש. וכן כתב המגיד מדובנא בספר המצוות (דף פא ע"ב): אם הוא מתיירא ממלחמה הפחד הוא סיבה חזקה להביא לו את אשר הוא ירא ממנו, כמו שנאמר כי פחד פחדתי וכו', אשר על כן אמרו חז"ל בברכות (לב:): ארבעה דברים צריכים חיזוק, ואחד מהם הבטחון שנאמר קוה אל ה' וכו', כי הפחד הוא הסיבה אל הנפילה והשבר, ומביא הישועה הוא הבטחון, לכן ציוה ה' להכריז מי האיש הירא ורך הלבב, כי שורש ומבוא הישועה הוא בבטחון השלם, ושורש הנפילה והתחלתה הוא הפחד, ומעולם לא תבוא

הקמח (ערך בטחון): יאמר החרדה שיחרד מן האדם הוא חטא לנפשו ונותנת לו מוקש ומגברת האויב עליו, ומקרבת הצרה אליו כי ראוי לו לאדם שלא יירא מזרוע בשר ודם. עכ"ל. וכ"כ האלשיך (רות ג, ט): "אולי יחרד ותביא עליו קללה ולא ברכה, כי חרדת אדם יתן מוקש". עכ"ל. וכיוצ"ב בנתיבות עולם (נתיב הבטחון, פרק א, ד"ה ובפרק הרואה), ובספר שם משמואל (לסליחות ד"ה זכור ברית, שנת תרע"ה), ועוד.

ובפירוש דברי הפסוק באיוב הנ"ל, כתב מהר"ל בחידושי אגדות (ב"מ לג. ד"ה כל המקיים בעצמו כך סוף בא לידי כך), וזה לשונו: "כי האדם בקל פועל בעצמו יותר ממה שיפעל בזולתו, כי כאשר הוא פועל בעצמו אין דבר מתנגד לו, לא כאשר יפעול בזולתו וכו'. וכאשר הוא מתיירא מן העניות, הרי יתן לעניות מקום לפעול בו ובא אליו הדבר, וכמו שאמר איוב "ואשר יגורתי יבוא לי", כי כאשר הוא ירא מן הדבר האחד, והוא בעצמו מקטין עצמו לפני אותו דבר שהוא ירא ממנו, בזה פועל בו אותו הדבר, ובפרט העניות שהוא ההעדר, וכאשר נותן עצמו אל ההעדר מקבל ההעדר, שהוא רודף אחריו תמיד, ודבר זה ברור". עכ"ל. וכיוצא בפירוש זה יעויין בבינה לעתים לרבינו עזריה פיג"ו (סוף דרוש ג, ד"ה אמנם). וכן כתב בערבי נחל אייבישיץ (פרשת ויצא דרוש ב) וז"ל: והנה מדת היראה היא כאבן שואבת (מגנט) שיש לה סגולת ההמשכה להמשיך אליה כל מיני מתכות וכדומה, כך מידת היראה סגולתה להמשיך הדבר שיראים ממנו, הן ביראה הטובה יראת ה', והן ביראה אחרת אשר זה לעומת זה עשה אלהים (קהלת ז, יד), וכמאמר איוב: "פחד פחדתי ויאתני, ואשר יגורתי יבוא לי", כי ברית כרותה ליראה ששואבת וממשכת הדבר ההוא אליו, כי אבן שואבת היא, והירא מאת ה' ממשיך כביכול את

הזכרת שם המגיפה

לז. יש אומרים שאין להזכיר שם המגיפה והמחלה בפיו, אלא יאמר "המחלה"³⁹.

נזוקים בדוקא. ובספר נאדר בקודש (נדפס בהרודנא תקנ, ביאור על חובת הלכות לרבינו בחיי הדיין, דף עא ע"ב) כתב שהטעם שהמחפד מדבר ניזוק בו, כי הרי אסור לפחד, והעוון הוא שמושך ההיזק. ע"ש. [וראיתי שכמה מגדולי האחרונים רצו לומר שטעם זה אין לעשות בדיקות רפואיות, כי על ידי כן מביא ההיזק וסכנה בדוקא אליו, בסוד ואשר יגורתי יבוא לי, והוכיחו זאת מברכות (ס). מרב המנונא הנ"ל. עיין היטב בקובץ צהר (יו, עמוד צ). ויש לעיין בזה לדינא].

הזכרת שם המחלה בפיו

³⁹ כן כתב בספר טעמי המנהגים (עמוד תקע), בשם המאור הגדול, שאין להזכיר את שם המגיפה. ע"ש. ובנדרים (מא:) על מחלה בורדס, מבואר שמתפשטת על ידי שמזכירים אותה. ע"ש. והוא בבחינת "אל יפתח אדם פיו לשטן", שאמרו בברכות (יט. וס.) וכתובות (ח.): תנא משמיה דרבי יוסי, לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן שנאמר (ישעיה א, י): לולי ה' צבאות עימנו כסדום היינו כעמורה דמינו וכו'. ובגטין (נז): רבי שמעון בן לקיש אמר אלו תלמידי חכמים שמראים הלכות שחיטה בעצמם, דאמר רבא, כל מילי ליחזי איניש בנפשיה לבר משחיטה ודבר אחר וכו'. ע"ש. ולפעמים על ידי תנועותיו של האדם נגררים המעשים, וכן על ידי דיבורו, וניבא ולא ידע מה ניבא (סוטה יב.), וברית כרותה לשפתים, כמבואר בר"ה (יז.) ומו"ק (יח:) וסנהדרין (קב.) ונדה (נח:). ועל ידי דיבורו נחרץ עליו גזר הדין חלילה. וכשם שדיבור טוב מבטל דינים רעים כמבואר בשבת (ק"ט: לגבי איש"ר, וראה לג: לגבי ניוול פה), כך דיבור

ישועה על לב מפחד, ולא מפלה על לב שליו. עכ"ל. וכ"כ גם המהר"ל בתורה אור (שופטים כ, ח): ולפיכך תלה הכתוב את המילה באיש אחר וכו', זהו מחמת שהוא חושב בעוגמת נפש שאיש אחר יחנוך הבית ח"ו, לכן חלשה דעתו עליו ואיתרע מזלו ומת במלחמה, ודבר זה גורם לו המיתה וכו'. עכ"ל. וכ"כ החפץ חיים בשמירת הלשון (ח"ב פרק יט): רצו לומר נמס לבבנו ואף אתם אם תבואו שמה ימס לבבכם מפני הפחד, וממילא שמירה העליונה תסור גם כן מכם, כי שמירתו היא לפי גדר בטחוננו של האדם בו יתברך כידוע. עכ"ל. וכן ראיתי בכף החיים (סימן רל ס"ק א) שגם כתב שכל המפחד מדבר איתרע ליה. ע"ש. וכן כתב בפלא יועץ (ערך דאגה): כבר אמר החכם, העבר אין העתיד עדין, דאגה מנין וכו', ואם הוא דבר שעתיד להיות אם יש תקנה יעשה התקנה, ואם אין תקנה מה יועיל בדאגה, יבטח בשם ה' וישען באלהיו, זה כלל גדול להסיר הדאגה וכו', ויחשוב ויאמין באמונה שלימה שאין דבר רע יורד מן השמים, וכל דעבד רחמנא לטב עביד לטובת הנפש או הגוף וכו', ועליו לקבל הכל ברצון ובשמחה. עכ"ל. וכ"כ בספר אורחות יושר להגר"ח קנייבסקי (ערך פחד ודאגה) שדוקא על ידי הדאגה מביא האדם הצרה עליו, אלא שהוסיף שם שאין כונת הדבר שאין צריך זהירות, דהא ילפינן בב"ק (ס:) דבר בעיר כנס רגליך וכו', כי בודאי צריך האדם השתדלות בכל דבר מה שאפשר, אבל הפחדים והדאגות (מלבד ההשתדלות הנצרכת בצורה יבשה) אין להם מקום, והם מביאים ההיזק. עכ"ד. הרי מכלל הדברים שהמפחדים והמתיראים

תרומות עבור משפחות החולים

לח. מצוה רבה לתרום לחם ומזון, ולהרתם לעזרת משפחות החולים. אך האוספים, גם עליהם חלה חובת שמירת הבריאות, ויעשו כן במשנה זהירות⁴⁰.

במלבושיהם בלא תכריכים! כאשר הגיעה השמועה למהרש"ק, לעת ערב, בין מנחה למעריב, אמר כי רע עליו המעשה למאוד, הנהייתה כזאת בישראל לעשות בזיון כה גדול למתי העניים, כי שם בעולם האמת לא ניכר שוע לפני דל. מיד לאחר התפילה לא הלך לביתו, אלא שם פעמיו אל אחד מיוחד מראשי הגבירים של הקהילה, אדם שהיה לו למשען ולמשענה יותר מכל הגבירים האחרים, וסייע לו רבות בצרכי הקהילה.

גביר זה, חרד מאוד לנפשו מהמחלה, והסתגר בביתו, חדר בתוך חדר שלא יהיה לו סיג ושיח עם שום אדם. כאשר השומר פתח את הדלת, אמר לו הרב שיקרא מיד לבעל הבית, כי הרב רוצה לדבר איתו. הגביר יצא, חרד ונפחד, אל השער, רבי שלמה קלוגר החל לצעוק על ההחלטה שהתקבלה בקרב עסקני העיר וגביריה, ודרש ממנו לתרום כסף עבור תכריכי העניים, והוסיף בדרישה שיבוא גם בקשרים עם הגבירים האחרים, שגם הם יתרמו.

רבה של בראד לא הסתפק בדרישות אלה, אלא אמר לגביר בקול גדול "אם לא תעזור לעניים חי נפשי כי שגיתם, לא יועיל הון ביום עברה, גם עליכם תעבור כוס, תשתו כוס התרעלה", הגביר שלא התנסה עד היום בנוסחאות כאלה, במיוחד לא מהמהרש"ק, אשר הוא עושה למענו כל הטובות שבעולם, והיה רגיל שמדברים אליו בנימוס ובעדינות, הגיב בקרירות ואמר שהוא אישית לא השתתף באסיפת העסקנים ההיא, ואינו יודע

רע מביא על האדם דינים רעים וגזירות חלילה. וראינו בעוד מקומות שחז"ל תיקנו את הלשון השגורה בפיותיהם של בני אדם ללשון טובה, כמו בברכות (ס): לא לימא אינש הכי וכו', ובסוכה (לח): לא לימא אינש ברוך הבא והדר בשם ה' וכו'. ושם (לט): לא לימא אינש יהא שמייה רבה והדר מברך וכו'. וע"ע בכתובות (ח). וסוטה (ב): ועוד. וכל זה הוא מפני שבני אדם רגילים להוציא משפתיים דיבור לא כהלכה ולכן באו חז"ל ללמדנו בינה להוציא דיבורינו בלשון טובה. וע"ע בספרי ש"ע המוסר ח"א (שער ב פרק ז, דיני פתיחת פה לשטן) מה שנתבאר בזה בהרחבה, באופנים האסורים והמותרים. [ואמנם נראה שבכל זאת אינו אסור אלא כשאומר לשון שמשמע שהוא ח"ו חולה במחלה, אבל ממידת חסידות שלא להזכיר כלל, וכמ"ש הטעמי המנהגים הנ"ל].

⁴⁰ בספר חשוקי חמד עמ"ס מכות (בהקדמה) כתב: בשנת תקצ"א השתוללה מגיפת חולי רע באירופה, רבים חללים הפילה המחלה ברשתה, ועצומים היו כל הרוגיה. המחלה התפשטה גם בעיר בראד, עירו של רבי שלמה קלוגר, ורבי שלמה קלוגר התמסר מאד עבור החולים, במיוחד העניים שבהם. כיון שהמציאות היתה שלא היה בית שלא היה בו מת, נוצר מצב כזה שמחיר התכריכים לקבורה עלה למעלה ראש, ולא היה ביכולתם של העניים לקנות תכריכים עבור קרוביהם שנפטרו. ראשי הקהל בבראד עשו אז אסיפה גדולה, ונמנו וגמרו שהמתים העניים יקברו

שעבשיו הוא זמן "המסוגל" מאוד לגאולה

לט. מצאנו בש"ס ובמדרשי חז"ל ראיות גדולות על המגיפה הזאת שהיא מסימני משיח ושכך צריך להיות סמוך ממש לגאולה (ראה חלקם בהערה). אך כמובן זהו זמן "המסוגל" לגאולה, ועלינו לקוות ולהתפלל להשי"ת שיגאלנו מתוך הצרה הזאת, ונהיה ראויים להוושע בעת ובעונה הזאת, ולא נאבד ח"ו את הזמן המסוגל הזה⁴¹.

לתרום את תכריכי העניים. או אז ראה גם איש משק הבית הנ"ל כי האיש הבוטח בה', ומודד כל אורחותיו בקנה האמת, ה' לא יעזבהו ואשרי כל חוסי בו.

הגביר תרם לענין התכריכים סכום עתק של אלפיים רובל כסף, וציווה גם על יתר גבירי העיר שיתרמו סכומי כסף גבוהים, והנושא בא על מקומו בשלום. ומה קרה לאחר מכן? ראה השי"ת את נדיבות עמו למען העניים, ועצר את המגיפה. המלאך המשחית לא בא יותר אל העיר, והמגיפה נעצרה לחלוטין. עכ"ד.

רמזים על מחלת הקורונה הקשורים לימות המשיח

⁴¹ ונתפרסמו רמזים רבים למחלה זו, בפרט בעיתוי של העת הזאת, כמו למשל: קורונה עולה בגי' "משיח בא" (367). וכן שיתקיימו על ידו אחד מאותות הגאולה המפורשים בספר אבקת רוכל (דף ב ע"א), ואוצר מדרשים (אודות המשיח, עמוד 390), שתחילה לא יהיה מלך בישראל ימים רבים וכו' (והיא המציאות כיום), ואח"כ יביא הקב"ה דבר על אומות העולם, והקב"ה ממית מהם בכל יום אלף אלפים בכל יום, וצועקים ובוכים ואומרים אנא נלך וכו'. ומסתגרים במערות בחוץ וכו' (נראה שהוא הבידוד) כדי לצנן עצמם וכו'. ע"ש. והוא מה שנאמר בזכריה על חזון אחרית הימים (יד, יב): "וזאת תהיה המגיפה אשר יגוף ה' את כל

על החלטתם בענין תכריכי העניים. הוא אמר לרבי שלמה, שעכשיו בלילה הוא אינו יכול לעשות מאומה, רק מחר אדע כדת מה לעשות.

והנה, באותו מעמד נכח גם בן משק ביתו של הגביר, תלמיד חכם ירא שמים, שהעריך במאוד את הרב וגם הוא התפלא מאוד על נוסח הדיבור הנמרץ של הרב כלפי הגביר. האיש הזה חשש שלאור היות הגביר רך וענוג, וע"י כן הוא נוח לכעוס, הרי כשעכשיו כשהרב כל כך כעס על הגביר, יוריד הגביר את השגחתו מצרכי העיר, ולא יתרום יותר.

הלך עוזרו של הגביר אחרי הרב, ובהיותו כבר מחוץ לשערי טירתו של הגביר, הציב בפניו את השאלה הזו, מדוע עשה ככה לדבר דברים קשים כגידיים כלפי הגביר, "אשר כל עמודי עירינו נשענים עליו, וביום חרון אפו למי יפנה הגאון לעזרה"... הרב לא נבהל מהשאלה, ובגודל צדקתו ובלבוש האמת שבו, השיב ש"אנכי מתפלל בכל יום שה' לא יסיר השגחתו מעליי, ומה יעשה אדם לי, רק לו יתברך עיני תלויות!"

בלילה ההוא נדדה שנת הגביר, ומיד החל להרגיש כאבים עזים בבטנו, ויתחלחל מאוד, והבין שזה קורה לו בגלל כעסו של הרב, ומפני ששילח את הגאון בלא שנרתם מיד לעזרתו. כיון שחשש מתרעומתו של הרב, שיגר מיד את בן המשק ביתו אל הרב עם הבטחה שאכן הוא מתחייב לעשות הכל כדי

שנאמר: "ונתתי כפרך מצרים" וגו'. עכ"ל. ובראב"ע, אלשיך, ורד"ק שם, מבואר דקאי על ימות המשיח. וע"ע למהר"ל בנצח ישראל (ריש פרק לו) ובחידושי אגדות (כתובות קיא.) שלפני ביאת המשיח יהיה הפסד הבריאה וכו'. ע"ש. [וגם נתפרסמו דברי בעל הטורים (שמות יב, ח) שגם בגאולה האחרונה יתקיים "ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר". ע"ש]. ועיין להנצי"ב בהעמק דבר על הספרי (במדבר פסקה יח) שמלחמת גוג ומגוג לא תהיה אלא מגיפה גדולה, וגם מגיפה שייך בה לשון מלמחה, כמו שנאמר בזכריה ויצא ה' ונלחם כיום הלחמו ביום קרב וכו'. עכ"ד.

שזהו זמן "המסוגל"

אך כאמור צריך לדעת שזהו זמן "המסוגל" לגאולה, כפי שהיו לנו הרבה כאלה מכבר, עם סימנים מסימנים שונים, אך אילו נזכה, ונתחזק באמונה בהקב"ה, ולהתפלל ולבכות על גילוי הגאולה, נזכה לה בב"א. אבל הקץ האחרון נסתר הוא מעיני בשר ודם, וידועים דברי הכלי יקר (בראשית מז, כח): "על כן סתם וחתם ה' הקץ האחרון כדי שבכל דור ודור יבקשו את פני ה' ואת דוד מלכם ויהיו מחכים קץ ישועתו תמיד, כאשר בעוונתנו מדה זו מצויה בינינו". עכ"ל (ושם ביאר שאילו נדע זמן הקץ האחרון, יתמשך מזה נזק גדול לדורות. ע"ש). וכ"כ רבינו דון יוסף אבן יחיא (בפירוש חמש מגילות, נדפס בבולוניה, שנת רצ). ואמרו בסנהדרין (צז:): "אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, תיפח עצמן של מחשבי קיצין, שהיו אומרים כיון שהגיע את הקץ ולא בא - שוב אינו בא. אלא חכה לו, שנאמר "אם יתמהמה חכה לו". שמא תאמר אנו מחכין והוא אינו מחכה - תלמוד לומר ולכן יחכה ה' לחננכם ולכן ירום לרחמכם. וכי מאחר שאנו מחכים והוא מחכה, מי מעכב? מדת הדין מעכבת, וכי מאחר שמדת הדין

העמים וכו', המק בשרו והוא עומד על רגליו" וגו'. ו"המק" הוא ר"ת: היא מ'חלת ק'ורונה. וזה מה שנאמר: "תבער כמו אש' קנאתך, שפוך חמתך אל הגויים אשר לא ידעוך, ועל ממלכות אשר בשמך לא קראו" (רומי, אטליה. כ"פ הרד"ק שם). וזה פלא כי קורונה עולה בגי' "כמו אש" בדיוק. [וכן בשבת הזאת אנו קוראים "לא תבערו אש בכל מושבותיכם", וב"ה מוכרח הדבר שאנשים רבים ימנעו מחילול שבת מחמת ההסגר, והוא כנגד "כמו אש" הנ"ל]. וגם נמצאים אנחנו עכשיו לפני חג הפסח, שאז אומרים במזמור החג: "ויצעקו את ה' בצר להם, ממצוקותיהם יצילם", "בצר להם" בגי' קורונה, כי בציון תהיה פליטה גדולה, כמו שנאמר: "ובהר ציון תהיה פליטה והיה קודש" (עובדיה א, יז).

וזה לשון המדרש (שיר השירים רבה ב, יג): "אמר רבי חייא בר אבא סמוך לימות המשיח דבר גדול בא לעולם, ובו הרשעים כלים, והנשארם עליהם הוא אומר (ישעיה ד, ג): והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו, כל הכתוב לחיים בירושלם". עכ"ל. וכן הוא בפסיקתא זוטרתא (שיר השירים ב, י"ג), ופסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים פיסקא ה, - החדש הזה), ובפסיקתא רבתי (פיסקא טו, החדש). ע"ש. ובתוספתא תענית (פרק ב הלכה יג) מובא על מה שנשבע השי"ת שלא יביא מבול לעולם, שנאמר ולא יהיה עוד מבול וכו', כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי. רבי מאיר אומר מבול של מים אין, אבל מבול של אש ושל גופרית יש וכו'. רבי יוסה אומר, מבול של כל דבר - אין, אבל מבול של דבר לאומות העולם לימות המשיח - יש, שנאמר: ואקח את מקלי את נועם וגו'. ע"ש. וכן פירש רש"י בתהלים (מז, ד): ידבר עמים תחתינו - יתן דבר בעובדי כוכבים תחת נפשנו להיות חמתו מתקררת בהם, ואנו נצולים כענין

יהי רצון שהקב"ה ברחמיו המרובים יחיש לגאולינו גאולת עולמים, ונזכה בקרוב ממש להוושע, בכלל ובפרט, ולראות בעינינו משיח צדקינו, ומלכות ה' יתברך בעולם, והתגדלתי והתקדשתי לעיני גויים רבים, ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים. אכ"ר.

עכ"ל.
 וזה לשון החפץ חיים בחידושו עה"ת (שהו"ל הגר"ש גריינמן זצ"ל, פרשת תולדות עמוד סז): ועל הייסורים של דורנו זה, שכבר כשל כח הסבל מן הצרות והפגעים המתרבים מיום ליום, היה מרגלא בפומיה מאמרו של הגר"א זצ"ל שכל ימי הגלות דומים להריון, וסוף הגלות דומה לחבלי לידה, וזהו מה שאמרו בשבת קי"ח חבלי משיח, ופרש"י שם לשון חבל יולדה, והנה בחבלי יולדה יש לך אשה המקשה לילד והייסורים מתגברים עד שאין בכחה לסבול, והמיילדת העומדת על גבה מנחמת לה ומדברת על לבה, אל תיראי כי מכיון שהייסורים נתגברו בטח לא ימשך עוד זמן הלידה, כן הוא ממש בימינו שהמצוקות נתגברו כל כך שאי אפשר לסבול עוד, בודאי ברור הדבר שעומדים אנו להגאל בזמן קרוב, והאני אשביר ולא אוליד יאמר ד'. והוסיף וכתב שם: ולו היה חי רבינו זצ"ל בתקופה הנוכחית, שנות ההרג והאבדן של אוכלסי ישראל וכו' שדמם נשפך בידי חיות טורפות בצורות אדם כנחלי מים המוגרים מהם המיתו אכזרים במיתות תמרורים, מהם קברו חיים והוטבעו בנהרות ובימים, כי אז היה לנו מנחם משיב נפש לעודדנו ולהפיח בנשמותינו רוח תקוה ובטחון בנצח ישראל, כי כבר נאוו על ההרים רגלי מבשר גאולת ישראל ועושי הרשעה כעשן יכלו, והשי"ת ברחמיו ישוב וירחמנו ויגאלנו גאולה שלמה במהרה, אמן. עכ"ד.

מעכבת, אנו למה מחכין? לקבל שכר, שנאמר אשרי כל חוכי לו". ע"ש. ה' יזכינו לראות בעינינו ממש בבוא משי"צ בכ"א ברחמים.
עלינו להתחזק בעת הזאת, ובמה?
 ועלינו להתחזק ולראות את יד ה' בבריאה, ולשוב בתשובה, ועיין בפרקי דר"א (פרק יד): "בשעה שבני אדם חוטאים מעבירות חמורות, הוא שולח מגיפה לבני אדם". ע"ש. וכן כתב הר"ן בדרשותיו (דרוש י) על המגיפה החמורה שהיתה בשנתו (בשנות קח, קט): אבל אנחנו ראינו מוסר אלהינו זה י"ג שנה, עד שנשתנו סדרי בראשית, כי ירד רע בשנה ההיא לרוב יושבי העולם, וחלו בהם חלאים משונים, אי אפשר שנמשכו למנהגו של עולם, אבל כל משכיל צריך להודות ולומר אצבע אלהים היא. כי החלאים הנוהגים בבני אדם, הם קורים בו מצד טבעו, אבל הזרים אינם נופלים בהם בטבעו, אבל עונש האלהים בהשגחה עליו. עכ"ל. ועוד כתב שם: ושנאת חנם גם כן על דרך זו, שהיא עבירה שמתמיד בה האדם תמיד, ואין שום תועלת והנאה לאדם בה, ואין הטבע נוטה אליה. מפני זה אמרו רבותינו ז"ל (יומא ט ב) ששקולה שנאת חנם כנגד שלש עבירות, עבודת אלילים גילוי עריות שפיכות דמים, לפי שהטבע נוטה יותר לאותן ג' עבירות, ממה שנוטה לשנאת חנם, ואם באתי לפרש היאך, יארך יותר מדאי. ולפי שהנכשל באותן עבירות, אינו נכשל בהם אלא פעם אחת בזמן מרובה, ועון שנאת חנם נכשל האדם תמיד.